

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**1919-1938 YILLARI ARASINDA ORTA ANADOLU'DA ÇIKAN
İSYANLARIN SİYASİ, SOSYAL VE İKTİSADİ SEBEPLERİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Volkan ARI**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Şennur ŞENEL**

Ankara-2009

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Volkan ARI'ya ait, 1919-1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'da Çıkan İsyanların Siyasi, Sosyal ve İktisadi Sebepleri ve Değerlendirilmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)
Başkan Prof. Dr. Mustafa TURAN

(imza)
Prof. Dr. Necdet HAYTA

(imza)
Yrd. Doç. Dr. Şennur ŞENEL(Danışman)

ÖNSÖZ

Tarihin bilinen ilk yıllarından itibaren günümüze uzanan süreçte aralıksız devlet kuran Türklerin 21.yüzyıldaki son halkası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulduğu günden bu güne gerek kuruluş süreci, gerek kuruluşu esnasında verdiği olağanüstü mücadele ve gerekse üzerinde bulunduğu coğrafya ve stratejik konumu sebepleriyle Türk devletleri zinciri içinde en önemlilerindendir. Zira Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş felsefesi, daha öncekilerden ve bilhassa Osmanlı devletinden farklı olarak çağdaş demokratik ve laik esaslara dayanarak ve tamamen Millet İradesini egemen kılarak gerçekleşmiştir. Ancak 85 yıllık tarihi geçmişinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bekasını tehdit eden olaylar da yaşanmıştır. Fakat Türk Devlet Geleneğinden gelen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, tarihi geçmişine baktığında karşı karşıya kaldığı bu iç ve dış tehditlerin kaynağını ve amacını çok net olarak görebilmektedir. Bunlar tarihi literatüre kısaca "Şark Meselesi" adıyla girmiştir. Buna imkân veren ise, devletin idari ve askeri yönden zayıflaması ve otorite kaybıyla birlikte iç ve dış tehditlerin artmasıdır. Bu tehditler, bazen açıkça savaş olarak görünmüşken bazen de ekonomi, siyaset ve sosyo-kültürel yapıdaki unsurlar kullanılmıştır.

Yüzyıllar boyunca farklı etnik unsurları bünyesinde barındıran; Etiler'den Bizans'a oradan da Osmanlı'ya birçok devlete yurt olmuş Anadolu toprakları, her zaman başka devletlerin hedefi olmuştur. Bu hedefe ulaşmada etnik gruplar üzerinde sıklıkla oyunlar oynanmış ve bir "ebruli" gibi iç içe geçerek "Türk Milleti" çatısı altında birleşen insanlara, devletlerine karşı olumsuz faaliyetlerde bulunmaları misyonu yüklenmiş, ancak başarılı olunamamıştır. İç ve dış mihraklarca Anadolu, Türk hâkimiyetinden mümkünse tamamının çıkarılması; bu mümkün olmazsa parçalanması tehdidiyle karşı karşıya bırakılırken bunun gerçekleştirilmesi için ortaya konulan politikalarda bölgelerin hassasiyetleri; etnik, dini ve ekonomik yapıları göz önünde tutulmuştur. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Balkan coğrafyası, Osmanlı dönemindeki Arapların yerleşik

oldukları bölgeler üzerinde yapılan farklı provakatif ve ayrılıkçı politikaları gibi. Çalışmamızda bu bölgelerden olan ve Türk Milli Mücadele sürecinde birçok isyanın yaşandığı Orta Anadolu bölgesini ele almaktayız.

1919–1938 yılları arasında, Orta Anadolu’da çıkan isyanlar, büyük ölçüde, 1921 yılında sonlanmıştır. Çalışmamızın 1938’e kadar geçen süreci kapsamasının sebebi, Atatürk döneminde bu isyanlar ve alınan tedbirlerin ele alınmak istenmesindedir.

Çalışmamızda; Birinci Dünya Savaşı öncesinde yapılan gizli anlaşmalar ve savaş sonrasında akdedilen Mondros, Sevr ve Lozan Anlaşmaları, Orta Anadolu açısından incelenmiş, o dönemin basını da yayımlanan haberlerin niteliği ve niceliği yönüyle ayrı bir bölüm halinde değerlendirilmiştir. Tezimizde, Orta Anadolu’da çıkan isyanlara, tam olarak bu bölgede cereyan etmemişse de I. ve II. Düzce İsyancıları ile Koçgiri İsyanı da eklenmiştir. Çünkü Düzce İsyancılarında isyan bölgesi, Ankara’nın Kızılcahamam ve Beypazarı ilçelerine kadar ulaşmışken; Koçgiri isyanının etkileri, Orta Anadolu’nun kuzeydoğu kanadını oluşturan Sivas ve çevresini de kapsamıştır. Orta Anadolu’da çıkan isyanların, Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından önemi çok büyüktür. Çünkü isyanların hedefi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yönetim merkezi Ankara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir. Çalışmamızda, Konya, Yozgat ve Ankara illeri ile Bozkır ilçesi gezilip, araştırmalar yapılmış, bölge halkıyla görüşülmüş ve bunlar veri ve eklerle çalışmaya yansıtılmıştır. Böylece isyanların gerçek sebeplerini açıklığa kavuşturmada, bölgelerden bizzat yararlanılmıştır.

Türk kimliğini yaşamamızı ve yaşatmamızı sağlayan Mustafa Kemal ATATÜRK ve silah arkadaşlarına, çalışmaya başladığım günden itibaren her daim her konuda yanımda olan ve desteklerini eksik etmeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Şennur ŞENEL’e, değerli eşim Zeliha ARI ve ailem Mustafa, Fatma ve Derya ARI’ya en içten dileklerle teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar.....	vii
GİRİŞ.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

1919- 1938 YILLARI ARASINDA ORTA ANADOLU'DA ÇIKAN İSYANLARIN SİYASİ, SOSYAL VE İKTİSADİ SEBEPLERİ

1. 1919-1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'ya İlişkin Politik-Emperyalist Amaçlar ve Bunların İç isyanlar Üzerindeki Etkileri.....	18
1.1. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Yapılan Gizli Anlaşmalarda Orta Anadolu'nun Konu Olması.....	18
1.1.a. Londra Anlaşması.....	20
1.1.b. Sykes-Picot Anlaşması.....	21
1.1.c. Saint Jean de Maurienne Anlaşması.....	21
1.2. Mondros, Sevr ve Lozan Anlaşmalarında Orta Anadolu'nun Konu Olması.....	22
1.2.a. Mondros Ateşkes Anlaşması.....	22
1.2.b. Sevr Taslağı.....	26
1.2.c. Lozan Barış Anlaşması.....	29

2. 1919- 1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'nun Sosyal ve İktisadi Yapısı ve Bu Yapının İç İsyanlara Etkileri	33
2.1. Orta Anadolu'nun Sosyal Yapısı.....	35
2.1.a. Bölgenin Nüfus Yapısı.....	36
2.1.b. Bölgenin Aile ve Aşiret Yapısı.....	39
2.1.c. Eğitim ve Öğretim Durumu.....	43
2.1.d. Bölgenin Coğrafi Yapısı.....	48
2.2. Orta Anadolu'nun Ekonomik Yapısı.....	50
2.2.a. Tarım ve Hayvancılık.....	54
2.2.b. Madencilik.....	57
2.2.c. Sanayi.....	59
2.2.d. Ulaştırma.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

1919–1938 DÖNEMİNDE ORTA ANADOLU'DA ÇIKAN İSYANLAR

1. Orta Anadolu'da 1919-1938 Yılları Arasında Çıkan İsyanlar.....	66
1.a. Birinci Bozkır İsyanı.....	72
1.b. İkinci Bozkır İsyanı.....	77
1.c. Birinci Düzce İsyanı.....	82
1.d. Tenkil Kuvvetleri Komutanı Arif Bey'in Öldürülmesi.....	86
1.e. İkinci Düzce İsyanı.....	87
1.f. Birinci Yozgat İsyanı.....	88
1.g. İkinci Yozgat İsyanı.....	93
1.ğ. Konya Ayaklanması.....	96
1.h. Koçgiri Ayaklanması.....	103

SONUÇ	110
KAYNAKÇA	116
EKLER	128
ÖZET	144
ABSTRACT	145

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

A.T.A.S.E. : Askeri Tarih Araştırma ve Stratejik Etüt Başkanlığı

bknz. : Bakınız

Bşk. : Başkanlığı

çev. : Çeviren

GNKUR : Genelkurmay

haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

T.B.M.M. : Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.B.C.A. : Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

T. T. K. : Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayın

TABLULAR

Tablo 1: Osmanlı Devletinin Borçlu Devletler ve Borç Miktarı

Tablo 2: Orta Anadolu'daki Vilayetlerin Nüfusları

Tablo 3: Konya'nın Nüfus Yapısı

Tablo 4: Orta Anadolu'da Yerleşen Aşiretlerden Bazılarını Bölgelere Göre ve Bağlı Oldukları Topluluklara Göre Dağılımı

Tablo 5: 1919 Yılında Yurt Genelindeki Yabancı Misyon Okulları

Tablo 6: Konya'da Bulunan ve Cumhuriyetin İlanından İtibaren 15 Sene İçinde Yeniden Yapılan veya İkmal Edilen İlkokul Binaları

Tablo 7: 1913 Yılı Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Kırsal Toplumsal Kesitler ve Sahip Oldukları Toprak Varlıkları

Tablo 8: Birinci Dünya Savaşına Girerken Orta Anadolu'daki Toprak İle İşletmeler Arasındaki Dağılım

Tablo 9: Birinci Dünya Savaşında Anadolu'da Hayvan Varlığı

Tablo 10: Misak-ı Milli Sınırları İçerisindeki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Birinci Dünya Savaşından Önceki Dağılımı

Tablo 11: Birinci Dünya Savaşından Önce Osmanlı Sanayisinde Sermaye ve Emeğin Dağılımı

Tablo 12: Ayaklamaların Dönemlere Göre Dağılımı

GİRİŞ

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu sürecinde, Orta Anadolu'da çıkan isyanlar incelenmektedir.

20. yüzyılın başında Osmanlı devleti, çok kısa sürede çok yoğun ve bir o kadar da kader belirleyici süreçler yaşamıştır. Yüzyılın başında istibdattan Meşrutî yönetime geçilmiş; Kuzey Afrika topraklarındaki hakimiyeti Avrupa'nın genç millî devleti İtalya tarafından tehdit edilmiş, asırlarca maddî ve manevî yatırım yaptığı Balkan toprakları elinden çıkmak zorunda kalmış ve nihayetinde emperyalist Avrupa devletlerinin türlü planları içinde kendisini Birinci Dünya Savaşı içinde ve Almanya tarafında, İtilaf devletleri karşısında mecburen bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sürecinde Avrupalı devletler arasında birçok gizli anlaşma yapılmıştır. İtilaf grubundan İngiltere ve Fransa savaş boyunca dünyanın her yerinde "Hak, adalet, küçük ulusların hakları" gibi kavramlar uğruna savaştıklarının propagandasını yapmalarına rağmen, savaş devam ederken aralarında yaptıkları "Gizli Antlaşmalar" ile bu "sözde" prensiplerini çiğnediler.

Gizli Anlaşmaları¹ incelediğimizde, bunlardan "Sykes-Picot Anlaşması, Fransız temsilcisi General George Picot ile İngiliz temsilcisi Mark Sykes arasında 3 Ocak 1916'da imzalanmış ve buna göre tüm Orta Doğu bu iki devlet arasında paylaşılmıştır. Bu anlaşmaya göre², Suriye ve Irak'ın tümü ve Türkiye'nin güney kısmı İngiliz ve bir kısmı da Fransız bölgesi olarak ayrılmıştı. Filistin'de ise uluslararası bir yönetim kurulacaktı.

¹ Seyit Mehmet Dereli, **Devrim Tarihinin Ana Hatları**, Konya, Arı Ofset Matbaacılık, 1997, s.11

² Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık ve diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, 1. cilt, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004, s.95

Avusturya'nın İtilaf Devletleri ile ayrı barış istemesi ve Rusya'da Şubat 1917 ihtilâlinin çıkması, İtalya'yı endişelendirmişti. Kesin bir anlaşma yapmak için İtalya, İngiltere ve Fransa'ya baskı yapmaya başladı. 19–21 Nisan 1917'de St. Jean de Maurienne'de yapılan görüşmeler sonunda Mersin dışında, Antalya, Konya, Aydın ve İzmir, İtalya'ya veriliyordu³. Böylece hak ve adalet öncülüğünü ileri süren İtilaf Devletleri, savaş içi gizli anlaşmalarıyla tüm Orta Doğu'yu yağmalıyorlardı. Ayrıca, bu anlaşmalardan Londra Anlaşması, Sykes-Picot Anlaşması ve Saint Jean de Maurienne Anlaşmasında Orta Anadolu'yla ilgili maddeler de bulunuyordu. Londra ve Saint Jean de Maurienne anlaşmasında İtalya'nın Konya üzerindeki işgaliyle ilgili maddeler bulunurken, Sykes-Picot Anlaşmasında ise Kayseri, Aladağ ve çevresindeki Fransız işgaliyle ilgili maddeler karşımıza çıkmaktadır.

Bu şekilde, Türk devletinin hâkimiyet alanının gizli anlaşmalarla paylaşılması, İtilaf devletlerinin aralarında oluşan çıkar birliğinin çok açık bir ispatı idi. Savaş daha bitmeden, Osmanlı toprakları paylaşılmıştı. Gizli antlaşmaların içerdiği maddeler, savaşı Osmanlı devleti ile bitiren Mondros Mütarekesi'nin hükümlerine de ağır şartlar olarak girmiştir. Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesiyle İtilaf devletleri arasındaki birlik ve bütünlük güçlenmiştir.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın sömürgesi haline getirmekteydi. Buna göre Irak, Suriye, Filistin, Hicaz, Batı Trakya kaybedildiği gibi, Anadolu da tehlike altına giriyordu. Antlaşmanın 7. maddesi⁴ olan, “asayişin tehlikeye düştüğü yerlerin işgal edilebileceğine” dair madde gereğince harekete geçen İtilaf Devletleri, barış antlaşmasını beklemeden bu maddeye dayanarak Türkiye'nin çeşitli bölgelerini derhal işgale başladılar. Mütarekenin en ağır maddesi buydu⁵.

³ Şerafettin Yamaner, **Sevr ve Lozan**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1999, s.14

⁴ Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, 1. cilt, Ankara, T.T.K. Basımevi, 2003, s.7

⁵ Semih Yalçın, Mustafa Turan, Mustafa Ekincikli ve diğerleri, **Türk İnkılâp Tarihi**, Ankara, 2003, s.108

Mütareke metninin altı maddesi Orta Anadolu'yu ilgilendiriyordu. Bu maddelerle ilgili kısım da, çalışmamızın ikinci bölümde yer almaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanarak⁶ savaş sonrası barışı görüşmeye başlamışlardı. Yenilen devletlerle tek tek antlaşmalar yapıyorlardı. Osmanlı Devleti hariç diğer yenilen devletlerle barış yapılmıştı. İtilaf Devletleri, San-Remo'da 18–26 Nisan 1920'de toplanarak Osmanlı ile yapılacak barışı görüşmeye başladılar ve bir taslak oluşturdular⁷. İstanbul Hükümeti, bir olağanüstü kurul toplayarak bu barış taslağını kabul etti. Sevr'in kabul edilmesinde Yunanlıların Doğu Trakya ve Batı Anadolu'da harekete geçmeleri de etkili oldu. Sonunda 10 Ağustos 1920'de Sevr anlaşması imzalandı⁸.

Sevr taslağında, Osmanlı Devleti'nin Doğu Trakya, Boğazlar ve hatta İstanbul üzerindeki egemenliği sona ermekte; Ege Bölgesi'nin yönetimi Yunanistan'a geçmekte; Doğu Anadolu tamamen elden çıkmaktaydı⁹. Kısaca Sevr, Osmanlı Devleti'nin hayat hakkına son vermekte, Osmanlı Devleti'ni tamamen bağımlı bir hale getirmektedir.

T.B.M.M.'nin Sevr'e tepkisi çok sert olmuş, T.B.M.M. böyle bir antlaşmayı tanımadığını ilan etmiştir. Ayrıca Sevr'i imzalayanları da vatan haini saymıştır. Bu anlaşma, Anadolu genelinde ulusal bilincin artmasında önemli bir etken olmuştur.

Askeri ve siyasi galibiyetler sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir¹⁰. Bu antlaşma ile Batılı Devletler, Türkiye Devleti'nin milletlerarası alanda

⁶ Semih Yalçın, **Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara, Berikan Yayınları, 2000, s.19

⁷ Yamaner, **a.g.e.**, s. 5

⁸ Galip Kemali Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, Ankara, Yenigün Yayınları, 2001, s.7

⁹ Abdülhadi Toplu, **Tarih içinde Anadolu Sakinleri ve İsyânlar-Ayaklanmalar**, Ankara, Ocak Yayınları, 1996, s.345

¹⁰ Mete Tunçay, Cemil Koçak ve diğerleri, **Türkiye Tarihi**, 4. cilt, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002, s.111

bağımsız, bütün diğer devletlerle eşit, onurlu bir devlet olduğunu kabul etmiş ve artık Osmanlı Devleti'nin sona erdiğini kabullenmiştir.

Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti; genç, dinamik ve uluslar arası alanda saygın yere sahip, tam bağımsız bir devlet olarak kabul görmüştür. Türkiye, bu antlaşma ile dört senelik bir savaştan yenik çıkan ve dört sene sonra bütün büyük devletlerle eşit şartlara ulaşarak antlaşma yapan ve varlığını kabul ettiren bir devlet olarak büyük başarıya sahip olmuştur¹¹.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, önce savaş meydanlarında zaferler kazanmış ardından diplomatik zaferle bu başarılarını bağımsız ulus-devleti kurarak taçlandırmıştı. Fakat bu var olma savaşında sadece işgalci devletlerle mücadele edilmemiş, gerek onların içteki maşaları haline gelen, gerekse daha sonraki bölümlerde açıkladığımız üzere, muhtelif sebeplerle devlete ve milli iradeye karşı isyan eden kişi ve gruplarla da mücadele kaçınılmaz olmuştur.

Genel itibariyle Anadolu'da çıkan isyanları yönlendirenler uzun savaş yıllarının yarattığı yoksulluktan, halkın eğitim düzeyinin düşüklüğünden, yaşam şartlarının güçlüğünden, halkın dinine ve geleneklerine bağlılığından yararlanmaya çalışmışlardır. Ulusal bilincin gelişmediği toplumlarda, en etkin bağlayıcı öğenin din olduğu göz önüne alınırsa isyancıların tavır ve davranışları daha da kolay anlaşılır. Bu itibarla isyancılarda ortak olan ve halkı isyana sürükleyen düşünce¹², Milli Mücadele'yi başlatan, yöneten ve sürdüren kişilerin hilafete, şeriata, saltanata karşı gelen kişiler olduğu düşüncesiydi¹³.

¹¹ Abdülahat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s.126

¹² Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, 1. cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, s.27

¹³ Yunus Nadi, **Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyancılar**, İstanbul, Sel Yayınları, 1955, s.39

İtilaf devletlerinin yanı sıra, Anadolu' da oluşan Kuva-yı Milliye'nin varlığını sürdürmek için halktan aldığı paraları, "soygunculuk" olarak niteleyen; Mustafa Kemal ve arkadaşlarını "bolşevik, ittihatçı, asi" olarak tanıtan; Yunan ordusunu hilafet ordusu olarak gösteren Osmanlı yönetiminin temel amacı, kendi otoritesine alternatif olarak ortaya çıkan ulusal uyanışı önlemektir. Bunun için, isyanı yönlendirenlere, etkin görev yapanlara, rütbe, para vererek ödüllendirmişler, işgalci güçlerle işbirliği yapmışlardır.

Orta Anadolu'da Milli Mücadele döneminde çıkan isyanlar; Konya, Yozgat ve Düzce çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu isyanların Ankara'yı üç koldan çevrelediği gözden kaçmamalıdır. Bahse konu isyanlar şunlardır: Birinci Bozkır veya Zeynelabidin İsyanı (27 Eylül–4 Ekim 1919), Bozkır'da İkinci Zeynelabidin İsyanı (20 Ekim–4 Kasım 1919), Birinci Düzce İsyanı (13 Nisan–31 Mayıs 1920), Birinci Yozgat İsyanı (15 Mayıs–27 Ağustos 1920), İkinci Yozgat İsyanı (5 Eylül–30 Aralık 1920), İkinci Düzce İsyanı (19 Temmuz–23 Eylül 1920), Konya'da Delibaş Mehmet İsyanı (2 Ekim–15 Kasım 1920) ve Koçgiri İsyanı'dır(6 Mart–15 Haziran1921).

Çalışmamızda, Düzce isyanları ve Koçgiri isyanı da önsözde de belirttiğimiz üzere ele alınmıştır. Çünkü bu isyanlar, Orta Anadolu'ya kadar uzanmıştır. Düzce isyanında etki alanı Beypazarı, Ayaş, Nallıhan; Koçgiri isyanında ise etki alanı, Sivas ve çevresine kadar uzanmıştır. Bu bölgeler, Orta Anadolu için, siyasi ve coğrafi açıdan ayrı bir öneme sahiptir.

XX. yüzyıl başları, mücadele ve muharebelerin, Türk milleti aleyhinde cereyan ettiği bir zamandır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan savaşları akabinde oluşan gruplaşmada tarafsız kalamamış ve Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmek zorunda kalmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin hem zayıf durumda olması, hem de Avrupa siyaseti dâhilinde tarafsız kalması, o günkü şartlarda pek mümkün gözüküyordu.

Türk halkı, Birinci Dünya Savaşı'nda, hiçbir savaşta olmadığı kadar çok ezilmişti. Halk arasında "seferberlik" olarak anılan bu savaş, Osmanlının genel bir seferberlikle giriştiği, modern anlamdaki ilk savaşı. Bu nedenle savaşın her türlü "musibetini" bütün millet çekmişti. Yine bu nedenle ilk defa savaş bezginliği, savaşa karşı nefret, çok yaygın ve ortak bir duygu haline gelmişti.

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'yla beraber topraklarındaki 10 milyondan fazla insanı, imparatorluk hesabına kaybedilmiştir. 22 milyonluk nüfustan geriye, topluluktan ayrılmaya hazır unsurlardan ve Türk çoğunluğundan oluşan 12 milyonluk bir halk kalıyordu. Bu 12 milyondan Milli Mücadele başında, Doğu Trakya ve Anadolu Türklerini, 8–8,5 milyon olarak kabul edebiliriz. Anadolu'da işgallerin başlamasıyla beraber Türk'ün düşmana karşı direnmesinde¹⁴ işte bu 8–8,5 milyon dolayındaki Türk nüfusu, başlıca insan kaynağını oluşturmuştur. Savaşlardaki kayıplarla Türk toplumunun yapısı tamamen değişmiş, toplumun 18–35 yaşları arasındaki erkek gücünde büyük bir boşluk açılmıştır.

Toplumun üretici ve tüketici kesimleri arasındaki denge bozulmuş; tüketici durumundaki çocuk ve ileri yaşlılar ile güçlerinden her alanda yararlanılamayan kadınların toplam nüfusa oranı artmıştır. Ülkenin en aydın kitlesi sayılan muvazzaf ve yedek subay kadrosu geniş ölçüde erimiş, yok olmuştur.

Tüm bunların yanı sıra, Milli Mücadele'nin başlangıcındaki 8–8,5 milyon dolayındaki insan gücünün tamamının mücadeleye hazır olduğu da söylenemez. Zira Anadolu, yer yer işgal altındadır ve işgal altındaki topraklarda bulunan Türk nüfusu, Milli Mücadele'nin dışında kalmaktadır.

¹⁴ İsmet Görgülü, *Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1999, s.123

Milli Mücadele sürecinde Türk toplumunu dört sosyal gruba ayırabiliriz. Bunlar: Ağalar ve eşraf, Şeyhler (din adamları), Aydınlar ve Halktır.

Bu gruplar, kendi özelliklerine has bir davranış gösterememişlerdir. Her gruptan mücadeleye katılanlar, karşı duranlar ve tarafsız kalanlar vardır. Örneğin şehir ve kasabalarda nüfuz sahibi olan ağalar ve eşraftan bir kısmı, malını mülkünü korumak için düşmanla hoş geçinme yolunu tutarken, diğer kısmı da yine aynı amaçla dövüşenler safında yer almışlardır. Ağaların ve eşrafın sosyal yapıdaki yerini iyi bilen Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nden sonra, bölgenin bu nüfuzlu insanlarına özel mektuplar yazarak kendilerini, buldukları yerde milli teşkilatın kurulmasında ve zararlı telkinlerin önlenmesinde yardıma çağırmıştır.

Aydınlar, toplumda yol gösterici rol oynayacak önemli bir sosyal gruptur. Bunların, Milli Mücadele devrinde iki zaafı vardır. Bu zaafardan ilki çok az oluşları, diğeri de politik bakımdan iki düşman cepheye -ittihatçı ve itilafçı- bölünmüş bulunmalarındır. Normal olarak halkı daha çok aydınların etkilemesi gerektiği halde, halk dolaylı ya da dolaysız şekilde birinci derecede din adamları ile ağa ve eşrafın etkisi altındaydı. Bunun içindir ki aydınlar, halkı mücadeleye sürükleyebilmek amacı ile diğer sosyal grupları yanlarına almak zorundaydılar.

Milli Mücadele işte bu çeşitli etkiler altında yaşayan Türk halkının gücü ile yapılacaktı. Türkleri zayıf düşüren iç düşmanlar bu kadar da değildi. Yokluk, yoksulluk ve yorgunlukla birlikte verem, trahom, sıtma ve frengi, büyük mücadelenin insan kaynağını son derece verimsiz kılıyordu. Üstelik halkın moral durumu da bozuktu. Öte taraftan hâkim unsur olmasına rağmen, bir imparatorluğun tebaası olarak yaşamak, Türk halkında ulusal bilincin gelişmesini önlemişti.

Mondros Ateşkesi'nden sonra ülkenin en verimli toprakları ve gelişmiş şehirleri işgal edildi. Yunanlıların da İzmir ve Ege Bölgesi'ni işgal etmeleri üzerine, bu şehir ve yörelerin üretiminden ve vergilerinden yararlanma imkânı

bulunamadı. Böylece nüfus kaynağının yetersizliği yanı sıra, en verimli ve zengin ticari şehirlerin de düşman işgalinde bulunması yüzünden, İstiklal Savaşı boyunca ordunun insan kaynağı ve bunların beslenmesi, giydirilmesi, her türlü bakımı, silah ve cephane sağlanması, maaş ve diğer masrafların karşılanması için geri kalan, çoğu yoksul, üretimi çok düşük topraklardan ve küçük ticari işletmelerin bulunduğu şehirlerin kaynaklarından yararlanılmıştır.

Bu tarihlerde Anadolu'da karayolları çok kötü durumdaydı. Karayolları; şose ve toprak olup, kullanılamayacak durumdaydı¹⁵. Bu yollarda kullanılan ulaşım araçlarının çoğu, ilkel araçlardı. Kamyon ve benzeri motorlu araçlar yok denecek kadar azdı.

Demiryolları; İstanbul-Bağdat hattı ve diğer hatlardan oluşuyordu¹⁶. Ulusal kuvvetlerin elinde Osmaneli-Eskişehir (118 km.), Eskişehir-Ankara (268 km.), Konya-Ulukışla (237 km.) hatları vardı. Bunlar toplam 1.000 km. kadar tutuyordu.

Deniz taşımacılığına baktığımızda özellikle yurt dışından gelen malzemenin taşınması için bu alan çok büyük önem taşıyordu. Osmanlı donanması, İtilaf Devletleri'nin elinde bulunuyordu. Bu sebeple İstiklal Savaşı boyunca T.B.M.M. çok sınırlı imkânlarla çalışmıştır.

Milli Mücadele döneminde basın, yadırganamaz derecede önemi haizdir. Anadolu'da meydana gelen isyanlardan, İstiklal Harbinin gelişimine kadar basın, her zaman yönlendirici ve aydınlatıcı olmuştur.

¹⁵ Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, 1. cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1971, s.80

¹⁶ Çavdar, **a.g.e.**, s.79

Kamuoyu, idare edenler ve idare edilenler arasındaki karşılıklı etkileşme sürecinde değme noktalarından biridir¹⁷. Bu noktayı da basınla şekillendirebiliriz ki 1919-1921 yılları arasındaki, kamuoyunun oluşmasında en etkili araç, gazetelerdir¹⁸.

Orta Anadolu'da çıkan isyanların halka aktarımında önemli pay sahibi olan Anadolu Basını, Osmanlı Devletinde son yüzyılla birlikte, önemli yer teşkil ediyordu. Bölgede meydana gelen her türlü hareket basın vasıtasıyla yayılıyor ve halk da basın sayesinde daha bilinçli hareket ediyordu. Cemiyetlerin oluşturulmasından Tekâlif-i Milliye emirlerinin duyurulmasında¹⁹ ve uygulanmasına; cephelerdeki savaşa katılımdan isyanlara karşı çıkışa kadar pek çok noktada Anadolu Basını, çok önemli faaliyetlere imza atmıştır²⁰. Bu nedenledir ki çalışmamızda ikinci bölümde belirtilen isyanlarda, bölgede etkili olan basından da alıntılar yapılmış ve O dönemde Anadolu'da yayımlanan gazetelerden çalışmamızda büyük ölçüde yararlanılmıştır. Bu gazetelerin bazılarında birer sayfa örnek de ek olarak çalışmamıza dâhil edilmiştir.

Bu dönemde beyannamelerin de ayrı bir önemi söz konusudur. Hem yerel hem de millete yönelik beyannamelerle²¹ mevcut kamuoyuna hâkim olmak amaçlanmıştır. Beyannamelerle ilgili ikinci bölümün son kısmında değerlendirme yapılmıştır.

¹⁷ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1975, s.10

¹⁸ Öztoprak, **a.g.e.**, s.14

¹⁹ **BABALIK GAZETESİ** 9 Ağustos 1921 s.1

²⁰ Ahmet Avanas, **Milli Mücadele'de Konya**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, s.3

²¹ Zekai Güner, Orhan Kabataş, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1990, s.7

Sosyal ve ekonomik yapı incelenirken oluşturulan tablolar, hem yerel hem de genel açıdan önemli yer teşkil etmekte ve konuyu tamamlamaktadır.

Bu çalışmayla, inceleme esnasında yararlandığımız eserlerde eksik kalmış bazı yönleri, birleştirici ve tamamlayıcı olarak ortaya koyduğumuza inanıyorum. Bölgede çıkan isyanlar araştırmamız sürecinde, çok yönlü olarak incelenmiş ve bu incelemeler, istatistiksel veriler ve ekler ile desteklenmiştir.

İsyanların çıkışında rol oynayan sebepler hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik yönlerden, nüfus yapısından eğitime; aşiretlerden coğrafi konuma; madencilikten hayvancılığa, tarıma kadar birçok alt başlıkla ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1919- 1938 YILLARI ARASINDA ORTA ANADOLU'DA ÇIKAN İSYANLARIN SİYASİ, SOSYAL VE İKTİSADİ SEBEPLERİ

1. 1919- 1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'ya İlişkin Politik-Emperyalist Amaçlar ve Bunların İç isyanlar Üzerindeki Etkileri

Birinci Dünya Savaşı, süresinin uzunluğu, etkilediği alanın genişliği açısından çok önemlidir. Bu önem, savaşı sonlandıran Mondros Ateşkes anlaşmasından bir utanç evrakı olan Sevr'e, Türk Milletinin hakkını teslim alan O'nu yeniden var eden Lozan'a kadar yansımaktadır. Bu, anlaşmalar içinde Orta Anadolu'da, çeşitli ve önemli yönlerle geçmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bölümde anlaşmalar çerçevesinde Orta Anadolu incelenerek isyanların sebep ve sonuçları irdelenmektedir.

1.1. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Yapılan Gizli Anlaşmalarda Orta Anadolu'nun Konu Olması

Önce hastalandırdıkları sonra da tedavisiz bıraktıkları ve " Hasta Adam" olarak nitelendirdikleri Osmanlının daha "ölmeden mirasını paylaşma" telaşına kapılan Avrupa devletleri, savaş sırasında imzaladıkları gizli anlaşmalar ile Osmanlı ülkesini -daha savaş bitmeden- kendi aralarında paylaşmışlardı bile²². Gerçekte bu anlaşmalar, İtilaf devletlerinin savaş gayelerini gerçekleştirmelerine engeldi²³. Tam anlamıyla bir çıkar çatışması yaşanıyordu. Anlaşmaların süreç içinde değişikliğe uğraması da zaten bundandır.

²² Yamaner, a.g.e., s. 11

²³ Sonyel, a.g.e., s.3

Rusya'nın savaştan çekilmesi ve gizli anlaşmaları açıklaması, savaş sırasında meydana gelen diğer gelişmeler, bu anlaşmalarda bazı değişikliklere yol açtı. Bu da savaş sonunda devletlerarası çeşitli anlaşmazlıklara neden oldu²⁴.

Türklerin bu savaşta İtilaf devletlerine karşı cephe alışı, Osmanlı Devletinin öteden beri düşünülen paylaşma projesini hem kolaylaştırdı hem de çabuklaştırdı²⁵.

İtilaf devletlerinin çok çekiştirilen gizli savaş sözleşmeleri; devletler genel hukuku bakımından, savaşın sonunda büyük bir parçası yırtılmış pek gevşek örümcek ağı görünümünü verir²⁶. Osmanlı Devletinin güçsüzlüğünden istifade etmek isteyen devletler, öteden beri Osmanlı Devleti üzerinde besledikleri emellerine kavuşur gibi olmuşlar ve stratejilerini bu yönde çizmeye başlamışlardır²⁷.

Birinci Dünya Savaşı içinde imzalanan anlaşmalara ve yayımlanan mesaj, bildirge ve prensiplere bakıldığında; bunların hiçbirinin Osmanlı İmparatorluğunun toprakları ve üzerinde yaşayan halkı için net bir barışçı çözüm getiremediği görülmektedir. Ortaya konan barışçı ilkeler ile uygulamalar tam bir çelişki halindedir²⁸.

İzmir ve Ayvalık'ın hinterlandını oluşturan Konya ve Aydın vilayetlerini elde etmek, İtalya için her zaman önemliydi. Hem İtalya'nın hem Yunanistan'ın Osmanlı topraklarında gözü vardı ve her iki devlet de Anadolu'nun en zengin bölümlerini istemekteydi²⁹.

²⁴ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1995, s.496

²⁵ Turan ve diğerleri, **a.g.e.**, s.67

²⁶ Jaeschke, **a.g.e.**, s.13

²⁷ Necati Fahri Taş, **Milli Mücadele Döneminde Yozgat**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1997, s.20

²⁸ Yamaner, **a.g.e.**, s.20

²⁹ Ahmet Hurşit Tolon, **Sevr'e Giden Yol**, İstanbul, Günel Yayıncılık, 2005, s.254

Birinci Dünya Savaşının sonucu Batılı ülkelerde farklı etki ve tepkiler meydana getirmiştir. Ancak o dönemin Amerikalı, İngiliz ve Fransız yöneticileri Yunan klasikleri ve İncil ile eğitilmiş politikacılar olduklarından Anadolu'nun paylaşımında savaş devam ederken yaptıkları gizli anlaşmalara mugayir olarak savaş sonrası Yunanlılara çok daha ayrı bir önem atfedeceklerdir³⁰.

Genel savaştan önce Avrupa'nın "hasta adamı" sayılan Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması ve paylaşılması konuları üzerine, tıpkı Asya ve Afrika'nın sömürge olan toprakları hakkında olduğu gibi, Avrupa devletleri arasında zaman zaman görüşme ve anlaşmalar oluyordu. Birbirlerinden korktukları kadar bezirgân kafasıyla birbirlerini atlatmayı ve bu yolda sanki Dünya efkârını da aldatmaya ve kazanmaya çalıştıkları riyakâr bir takım formüller bulmaktan da geri kalmıyorlardı³¹.

1915–1917 yılları arasında yapılan söz konusu gizli antlaşmalarda, Osmanlı toprakları içinde önemli bir jeopolitiğe sahip Orta Anadolu, İtilaf Devletleri arasında şu şekilde değerlendirilmiştir.

1.1.a. Londra Anlaşması

Bu anlaşma, 3 Ocak 1916'da; İngiltere, Fransa ve Rusya arasında daha çok mektup alıp verme şeklinde yapılan gizli anlaşmadan sonra imzalanmış ve belgelenmiş ilk anlaşmadır.

Savaş boyunca Fransa, Büyük Britanya ve Rusya, Asya Türkiyesi'nde yerler işgal ederlerse, 26 Nisan 1915'te imzalanan Londra anlaşmasıyla³² Antalya iline yakın olan Akdeniz bölgesi İtalya' ya ayrılacak ve İtalya'nın

³⁰ Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1986,s.60

³¹ Akşin, **a.g.e.**, s.19

³² Yamaner, **a.g.e.**, s.13

buraları işgal hakkı doğacaktır. İzmir ve Ayvalık'ın hinterlandını oluşturan Konya vilayetini elde etmek, İtalya için önemliydi³³.

Hem güvenlik hem de lojistik açıdan kendini garanti altına almak isteyen İtalya, Konya ve çevresini bir anahtar gibi görmüştür. Ayrıca İtalya, Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesinden sonra tarafsızlığını ilan etmiştir³⁴. İtalya'nın Birinci Dünya Savaşındaki bu tarafsızlığı ilan edişi, Anadolu topraklarını işgal etmesine engel olacak bir durum gibi görünmemekte; İtalya, Anadolu'yu güneye bağlayan en önemli geçiş noktası olan Konya'yı artık işgale hazırlanmaktadır.

1.1.b. Sykes-Picot Anlaşması

9 Mayıs 1916 tarihinde, İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılmasını öngören anlaşmadır.

Fransa adına Georges Picot, İngiltere adına Sir Mark Sykes'in imza koydukları anlaşma, onların adı ile anılmıştır³⁵.

Tarihte "1916 Taksim Projesi" ismiyle anılan³⁶ bu anlaşmaya göre, Orta Anadolu'da; Aladağ, Kayseri, Akdağ-Yıldızdağı, Zara, Eğin, Harputlu ile sınırlanan arazi Fransa'ya bırakılmaktadır³⁷. Fransızlar, böylece Güneydoğu Anadolu'daki nüfuz bölgelerini güvenlik altına almış olacaktı.

1.1.c. Saint Jean de Maurienne Anlaşması

1916 Nisan ve Mayıs'ında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan anlaşmalardan İtalya haberdar edilmemişti. Çünkü İtalya, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu faaliyetlerini kıskanıyordu ve müttefikler tarafından

³³ Tolon, **a.g.e.**, s.255

³⁴ Mustafa Turan, Mustafa Ekincikli, Şennur Şenel ve diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 2006, s.101

³⁵ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, s.95

³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, 1. cilt, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999, s.299

³⁷ Turan ve diğerleri, **a.g.e.**, s.68

girişilen her teşebbüse kendisinin de alınmasını istemekteydi³⁸. Bu nedenle de isteklerinin uygulanması için İngiltere ve Fransa'ya baskıda bulundu. İtalya'nın ısrarı üzerine 19–21 Nisan 1917'de Saint Jean De Maurienne görüşmeleri yapıldı ve yapılan anlaşma ile İtalya'nın Anadolu toprakları üzerindeki payı belirlenmiş oldu. Anlaşmanın geçerli olabilmesi, Rusya'nın da bu anlaşmayı onaylaması şartına bağlanmıştı³⁹. Çarlık Rusya'sı ihtilâl sonucu yıkılınca, Saint Jean de Maurienne antlaşması, taraflardan birinin imza koymaması yüzünden hükümsüz olarak kabul edilecektir. Bu anlaşmayla İtalya, Konya ve çevresindeki hâkimiyet alanını garanti altına almış olacaktır..

Bu gizli anlaşmalar dışında aynı dönem içinde İstanbul, Hüseyin-Mc Mahon anlaşmaları da yapılmış olmakla birlikte, bu anlaşmalarda Orta Anadolu'yu ilgilendiren madde bulunmadığından çalışmamız kapsamına alınmamıştır.

1.2. Mondros, Sevr ve Lozan Anlaşmalarında Orta Anadolu'nun Konu Olması

1.2.a. Mondros Ateşkes Anlaşması

1918 yılına gelindiğinde savaşın galip ve mağlup tarafları artık netleşmiş, her iki tarafta da savaşacak güç neredeyse kalmamıştı. Bu şartlar altında Birinci Dünya savaşını bitiren bir dizi anlaşma yapılacaktır. Mesela Almanya ile itilaf devletleri arasında Versailles; Avusturya ile Trianon, Macaristan'la Nöyyi anlaşmaları yapıldı. İtilaf devletlerinin büyük bir iştahla baktıkları Türk topraklarının nihai paylaşımı için de Osmanlı devleti ile Mondros mütarekesi imzalandı.

Rusya, 1917'de Bolşevik ihtilalinin meydana gelmesiyle savaştan çekilmiş, bu durum İtilaf devletlerinin aleyhine olmuştu. Rusya ile Brest-Litovsk anlaşmasının imzalayan Osmanlı Devleti, doğudaki topraklarını

³⁸ Yamaner, **a.g.e.**, s.17

³⁹ Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.74

istiladan kurtarmıştır. Mart 1918'de sadrazam olan İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Talat Paşa, cephe sayısı dokuza çıkan ve yorgun, bitkin halde olan Osmanlının mütarekeyi imzalayabilmesi maksadıyla 7 Ekim 1918'de sadrazamlıktan istifa etmiştir. Sadrazam olan Ahmet İzzet Paşa, Kutü'l Amare'de esir alınan İngiliz Generali Townshend aracılığıyla mütareke istedi⁴⁰. Bunun üzerine ateşkes görüşmelerine başlandı.

Limni adasının Mondros limanında demirli bulunan Agamennon savaş gemisinde 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması; hilafet, saltanat ve hanedan haklarının korunmasından başka bir şey düşünmeyen Osmanlı padişahının verdiği ödümler nedeniyle, bir ateşkes anlaşması ötesinde şartsız bir “teslimiyet belgesi” olmuştur⁴¹.

24 Ekim 1918'de gece yarısından sonra bir vapurla Mondros'a hareket eden heyetin görüşmeleri dört gün sürdü ve imzalanan bu esaret belgesiyle, dört yıldan beri devam eden savaşa son verildi. Bu anlaşmanın imzalanma nedenlerini şu şekilde maddeleştirebiliriz:

- Almanya'nın yenilmesi: Alman desteği olmadan, Osmanlı Devleti'nin savaşı sürdüreceği gücünün olmaması.
- Wilson İlkeleri'nin yayınlanması: İngilizlerin hoşgörüsüyle, daha sonra kârlı bir barış antlaşmasının imzalanacağına inanılması.
- Padişahın, İngilizlerin yardımıyla saltanatı ve halifeliği korumak istemesini.

Sadece Birinci Dünya Savaşına değil, Batılı devletlerin tabiriyle 618 senelik Büyük Türk Devletine de son veren yirmi beş maddelik⁴² Mondros

⁴⁰ Paul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları**, çev. Şerif Erol, İstanbul, Sabah Yayınları, 1996, s. 1

⁴¹ Yamaner, **a.g.e.**, s.21

⁴² Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul, Der Yayınları, 1994, s.75

Mütarekesi'nin ilk uygulama biçimi, ordu cephelerinde işgal şeklinde olmuştur⁴³.

Dört günlük boşuna bir pazarlıktan sonra imzalanan mütareke çok ağır hükümler içermektedir.

Mondros Mütarekesi'nin Orta Anadolu'yu ilgilendiren başlıca maddeleri ve bunlara ilişkin açıklamalar şunlardır:

— **5. Madde:** Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması dışında, Osmanlı ordusu terhis edilecektir. (Bu maddeyle bölge savunmasız bırakılmak istenmektedir. Orta Anadolu'da çıkarılan isyanların bastırılması görevi bu nedenle Kuva-yı Milliye tarafından yerine getirilmiştir).

— **7. Madde:** İtilaf devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde her hangi sevkülceyş noktasını işgal hakkına haiz olacaktır⁴⁴. (Osmanlı topraklarında yapılan işgallerin geneli bu maddeye dayandırılmıştır. İtalyanların Konya'yı işgali de bu maddeye dayandırılır. Böylece İtalya, hem Antalya bölgesini hem de Ege çevresini güvence altına almak için Konya'yı işgal etmiştir.)

— **10. Madde:** İtilaf devletleri Toros tünelleri şebekesini işgal edeceklerdir⁴⁵. (Orta Anadolu'nun güneyle bağlantısını sağlayan bu tüneller, İtilaf Devletleri açısından çok önemlidir. Hem ulaşım hem de haberleşme yönünden önemli olan bu tünellerin işgaliyle, güneyden gelebilecek her türlü destek engellenmeye çalışılmıştır.)

— **12. Madde:** Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi, İtilaf Devletlerine geçecektir. (Bu maddeyle de tüm destek noktaları denetim altına alınıyor ve haberleşme imkânları İtilaf devletlerinin kontrolüne geçiyordu.)

⁴³ Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, s.137

⁴⁴ Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, s.135

⁴⁵ Sonyel, **a.g.e.**, s.7

— **15. Madde:** Bütün demiryolları, İtilaf Devletleri tarafından kontrol altına alınacaktır. (Anadolu çiftçisini bitiren maddelerdendir. Çünkü çiftçinin ürettiğini başka yerlere götürmesinin önüne geçilmiştir. Bu sebeple ekonomik buhran daha da artmış ve isyan bölgelerinde halkın yoksulluğunu kendi lehlerinde kullanmalarında önemli bir dayanak teşkil edilmiştir.)

— **24. Madde:** Altı vilayet adı verilen yerlerde bir kargaşa olursa (Erzurum, Sivas, Elazığ, Van, Bitlis, Diyarbakır), İtilaf Devletleri'nin bu vilayetlerin herhangi bir yerinde işgali hakkı vardır. (Bu madde de Orta Anadolu'nun kuzeydoğu kanadında bulunan Sivas'ın, işgal yolu açılmıştır. Sivas, Orta Anadolu'yu doğu Karadeniz'e ve doğu Anadolu'ya bağlayan önemli bir noktada bulunmaktaydı. Sivas'ın diğer bir önemi de İngilizlerin Ermenilere karayoluyla ulaşabilecekleri ve ikmalen destekleyebilecekleri kritik bir jeopolitiğe sahip olmasıdır.)

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi görüşmelerinde, Türk delegasyonu başkanı Rauf Bey vasıtasıyla yapılan girişimler, ustaca yürütülen İngiliz siyaseti ile sonuçsuz bırakılmış ve mütarekenin imzalanmasından hemen bir gün sonra Anadolu'da işgaller başlamıştır⁴⁶.

Osmanlı devleti, Müttefik garnizonlarına bedava kömür, yiyecek ve genel olarak onlardan talep edecekleri her türlü maddeyi sağlamak mecburiyetinde bırakılmıştır⁴⁷. Zaten elde çok az olan bu maddeler, işgalcilere gönderilmek zorunda kalmıştır.

Mondros ateşkes antlaşması hükümlerinin Osmanlı Devletini siyasi, askeri ve ekonomik açıdan fiilen bitirdiğini söyleyebiliriz. Bu bitiriş, sadece Osmanlı'yı değil, aslında tüm Türkleri hedef almıştır. Bu ateşkes

⁴⁶ Yalçın, a.g.e., s.4

⁴⁷ Paul Dumont, **Mustafa Kemal**, çev. Zeki Çelikkol, Ankara, Öncü Basımevi, 1998, s.12

anlaşmasının hükümleri gereğince Osmanlı İmparatorluğu, fiilen tarihe karışmıştır.⁴⁸

1.2.b. Sevr Taslağı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilâf Devletleri ile savaşta yenilmiş kabul edilen Osmanlı Devleti arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan sözde barış antlaşmasıdır. Hiç uygulamaya girememiştir. Ancak maddelerinin taşıdığı anlam ve taslağın imzalanmış olması bile Türk tarihi açısından ibret ve hiddet vericidir.

İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti ile hemen barış yapmaya yanaşmamışlardır. Hazırlayacakları barış şartlarını, Osmanlı Hükümetine kabul ettireceklerinden emindiler. Fakat mütarekeden sonra, aradan geçen iki sene içinde, Millî Mücadele hareketi başlamış, Ankara'da yeni bir Türk Hükümeti kurulmuştu.

Dünya tarihinin en korkunç sosyal ve siyasi cinayeti, Sevr ile adalet; insanlık ve bundan sonra sözde milletlerin yaşamına ve ilişkilerine hâkim olacak çok kutsal ilkeler adına işlenmiştir⁴⁹.

Sevr'in görüşüldüğü sırada Fransa, Güney Cephesinde Ankara Hükümeti ile mütareke yapmıştı. Müttefikler arasındaki anlaşmazlıklar, barış görüşmelerini uzattı. İtilâf Devletleri, barış şartlarını diplomasi yoluyla kabul ettiremeyeceklerini anlayınca, Yunanlıların Anadolu içlerine doğru ilerlemelerine izin verdiler. Bir taraftan da İngilizler Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkardılar.

Ahmet Tevfik Paşa'nın barış görüşmelerini terk ederek geriye dönmesi üzerine İstanbul Hükümeti, Damat Ferit Paşa başkanlığında ikinci bir heyet gönderdi. Maarif sabık nazırı Hadi Paşa, Şura-yı Devlet sabık reisi filozof Rıza Tevfik, Bern sefiri Reşat Halis'ten meydana gelen bu heyet Paris'e

⁴⁸ Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.76

⁴⁹ Söylemezoğlu, **a.g.e.**, s. 7

giderek, 10 Ağustos 1920'de 433 maddeden oluşan Sevr Antlaşması'nı imzaladı. Sevr'in, ilk 26 maddesi Milletler Cemiyeti sözleşmesiyle ilgiliydi⁵⁰.

T.B.M.M. Hükümetinin kabul etmediği ancak İstanbul hükümetinin imzaladığı bu anlaşmaya göre; Osmanlı Devleti İstanbul ile Orta Anadolu'nun Ankara ve Kastamonu vilayetlerini kapsayan küçük bir bölümünden oluşacaktı. Konya, İtalyan nüfuz bölgesi olarak belirleniyordu. Vatan toprağının büyük bölümü, neredeyse tam anlamıyla koşulsuz olarak teslim ediliyordu⁵¹.

Böyle bir muamele, bizimle beraber harpten mağlup çıkan müttefiklerimizden hiçbirine reva görülüş değildi⁵². Adaletin tam anlamıyla sözde kaldığını gösteren bu durumu burada belirtmeden geçemiyoruz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 18 Haziran 1920 tarihli toplantısında "Misak-ı Milliye" sadık kalacağını ve Türk topraklarının parçalanmasını kabul etmeyeceği üzerine yemin etmiş ve bu hususu bütün devletlere duyurmuştu.

Sevr ile Osmanlı Devleti yok sayılmıştır. Osmanlı Devleti, başka devletlerin yönetimine bırakılmakta, galip devletler, Osmanlı'yı aralarında paylaşmaktadırlar. Azınlıklara geniş haklar verilmiş, Türklerin kendi vatanındaki hakları kısıtlanmıştır. Mebusan Meclisi dağıtıldığından dolayı anlaşma onaylanamadığından, uygulanamamış⁵³ ve bir metin olmanın ötesine geçememiştir. Bu yönüyle Sevr, 1878 Yeşilköy Antlaşması'na benzer. Yunanlılar antlaşmayı onaylatmak için Batı Anadolu'da ve Trakya'da ilerleyişe geçmişken İngilizler, Bandırma ve Mudanya'ya asker çıkarmıştır.

⁵⁰ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s.515

⁵¹ Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.139

⁵² Akşin, **a.g.e.**, s.117

⁵³ Selçuk Duman, **Milli Mücadele Dönemi Dış Etkiler ve Mustafa Kemal'in Tepkisi**, Ankara, Berikan Yayınları, 2005, s.277

Sevr'in imzalanması, milletin Milli Mücadele'ye olan inancını arttırmıştır. T.B.M.M., Sevr'i imzalayanları vatan haini ilan etmiştir.

Sevr Anlaşmasında 5. madde ile Orta Anadolu'da bulunan; Niğde-Aksaray-Akşehir-Afyon, Konya'ya kadar olan bölge, İtalyan nüfuz bölgesine; 6. madde ile Sivas ve Tokat, Fransız nüfuz bölgesine dâhil edilmiştir⁵⁴.

Sevr hukuken geçersiz ama fiilen uygulanmış bir utanç belgesidir, bir "Şark Meselesi" evrakıdır⁵⁵. Sevr'in Anadolu'da uygulanmaya çalışılması, Şark Meselesi'nin önemli bir aşamasıdır. "Şark Meselesi" tabiri siyaset adamları ve tarihçiler tarafından bugüne kadar çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Terim, ilk defa 1815 Viyana Kongresi'nde Rus delegasyonu tarafından kullanılmıştır. Fransız tarihçi E. Driault⁵⁶, "Şark Meselesi"ni, "İslam-Hıristiyan mücadelesi" olarak yorumlarken bir başka Fransız tarihçisi Albert Sorel "Türkler, Avrupa'ya ayak bastığı günden beri "Şark Meselesi" zuhur etti" diyerek meselenin bir Türk meselesi olduğunu vurgulamaktadır⁵⁷. Türkler, İslamiyet'in hamisi ve İslam âleminin önderi durumuna geçmekle, Avrupa için "Şark Meselesi", Türk veya Osmanlı meselesi halini almıştır. Durum böyle olunca, artık İslamiyet'le Türklük aynı anlamı ifade eder olmuştur. Böylece Türk-İslam ve Avrupa-Hıristiyan mücadeleleri "Şark Meselesi"nin temelini teşkil etmiştir⁵⁸.

Avrupalılar, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve Anadolu'yu paylaşmak amacıyla bölgede tarihin çeşitli zamanlarında isyanlar çıkarmış ya da çıkarılan isyanlara destek vermişlerdir. Anadolu'da Milli Mücadele döneminde çıkan Konya isyanından Bolu isyanına, Bozkır isyanlarından Düzce, Yozgat isyanlarına kadar her isyanda her zaman Avrupalıların faaliyetleriyle

⁵⁴ Tunçay ve diğerleri, **a.g.e.**, s.93

⁵⁵ Yamaner, **a.g.e.**, s.10

⁵⁶ Edouard Driault, **Şark Meselesi**, Yay. Haz. Emine Erdoğan, Berikan Yayınları, Ankara 2005,s.134

⁵⁷ A.Haluk Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 1996,s.11-12

⁵⁸ Bayram Kodaman, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası**, Orkun Yayınevi, İstanbul, 1983, s.7

karşılaşırlar. Bu bir tesadüf değil, Şark meselesi adı altında yürüttükleri Türkleri Anadolu'dan çıkarma politikasının bir aşamasıdır.

1920 tarihli Sevr metni de bu meselenin bir uzantısıydı. Fakat imzacı devletler metnin uygulanabilirliğinden emin değildirlirler. Nitekim Curzon, Lloyd George'a, Sevr'in çılgınca, acınacak ve ölü doğmuş bir anlaşma" olduğunu yazmış ve böylece sözlerini tam hedefe isabet ettirmiştir⁵⁹.

Atatürk, Sevr ile ilgili şöyle demektedir: "Padişah ve halife Paris'te imza ettikleri Sevr muahedesini millete cebren kabul ettirmek için müracaat etmedik şeytanet bırakmadılar. Kuvve-i İnzibatiye veya Hilafet ordusu namı ile üzerimize saldırdılar. İstanbul'dan idare edilen kıyam, ilk meclisimizin açıldığı gün Ankara'nın 8 saat mesafesine kadar gelmişti. Samsun ve havalisinde siyasi ve zalim bir isyan bütün muhite hâkim olmak istidadını gösteriyordu. İşte hareketimizin başlangıcındaki manzara⁶⁰"

1.2.c. Lozan Barış Anlaşması

Lozan, 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lausanne (Lozan) şehrinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle; İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika, S.S.C.B, Yugoslavya temsilcileri tarafından, Lozan Üniversitesi salonunda imzalanmış Türk tarihi açısından kurtuluş vesikası olan barış antlaşmasıdır.

Milli Mücadeleyi başarıya ulaştıran Mustafa Kemal Paşanın başında bulunduğu T.B.M.M. hükümetiyle İtilaf devletleri arasında 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya mütarekesi imzalanmış⁶¹ ve Lozan'a giden yol temellendirilmiştir.

⁵⁹ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri**, 3.cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 2001, s.22

⁶⁰ Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi Hatıralar**, 2. kısım, s.13

⁶¹ Refik Turan, Mustafa Safran, Semih Yalçın ve diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, Siyasal Yayınevi, 1999, s.185

Mudanya Ateşkes Anlaşmasından sonra sıra barış görüşmelerine gelmiş, müttefik devletler; 27 Ekim 1922'de ilgili devletleri, İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak konferansa davet etmişlerdi⁶².

Buna göre, kısa bir süre sonra, barış yapılması gerekiyordu. İtilaf devletleri, barış görüşmelerine T.B.M.M. hükümetiyle İstanbul Hükümetini de davet ederek Türkleri bölme girişiminde bulunmuştur. Bu sırada Sultanın İngiliz kartını oynamaya istekli oluşu, Mustafa Kemal'e saltanatı kaldırma gerekçesi oluşturmuştur⁶³.

4 Kasım 1922'de Türk Murahhas heyeti Lozan'a gitmek üzere Ankara'dan törenle uğurlandı. Savaşın kazanıldığı şu anda; artık barışın kazanılması kalmıştır, Kemalistlere⁶⁴.

Barış konferansında Türkiye'nin karşısında; İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Sloven Krallığı, Japonya bulunmaktaydı. Boğazlarla ilgili görüşmelere Rusya ve Bulgaristan da katılmaktaydı. Amerika ise gözlemci sıfatıyla görüşmeleri takip etmekteydi⁶⁵.

Bütün komisyonların çalışmaları tamamlanınca, Temmuz ortalarında konferans sona erdi. İsmet Paşa, konferans çalışmaları bu safhaya gelince Ankara'dan imza yetkisi istedi ve verilen yetkiyle anlaşmayı imzaladı.

⁶² Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.182

⁶³ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995, s.67

⁶⁴ Paul Dumont, François Georgeon, **Bir İmparatorluğun Ölümü**, çev. Server Tanilli, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1997, s.140

⁶⁵ Özer Ozankaya, **Cumhuriyet Çınarı**, Ankara, Ordem Matbaası, 1999, s.300

"Lozan'da İsmet Paşa Hazretlerine;

18 Temmuz 1923 tarihli telgrafnamenizi aldım. Hiç kimsede tereddüt yoktur. Kazandığınız başarıyı en sıcak ve samimi duygularımızla tebrik ederek, usulen imza edildiğinin bildirilmesini bekliyoruz kardeşim. Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi Başkumandan Mustafa Kemal⁶⁶ "

Lozan Üniversitesi salonunda bütün devletlerin temsilcileri, yorucu bir çalışma sonucu ortaya çıkan antlaşmayı bir törenle 24 Temmuz 1923 tarihinde imzaladılar.

Atatürk, Lozan Barış anlaşmasıyla Sevr anlaşmasını karşılaştırmalı olarak ve başlıklar halinde Nutuk'ta değerlendirmiştir. İşte bu değerlendirme sonrası demektedir ki: *"Saygıdeğer Efendiler, Lozan Barış anlaşmasındaki hükümleri öteki barış teklifleriyle daha fazla karşılaştırmanın yersiz olduğu düşüncesindeyim. Bu anlaşma, Türk Milletine karşı, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevres anlaşmasıyla tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın sonuçsuz kaldığını bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasi zafer eseridir⁶⁷"*

Ayrıca, anlaşma ile bütün azınlıklar Türk vatandaşı kabul edilmiştir. Doğu Trakya ve Anadolu'daki Rumlarla Yunanistan'daki Türkler mübadele edilecektir. İstanbul'un yerlisi Rumlarla Batı Trakya'daki Türkler bunun dışında kalacaktır⁶⁸. Bu mübadele sırasında Anadolu'nun özellikle isyanların çıktığı bölgelerden giden bazı Rumların ardından yapılan aramalarda bazılarının evlerde İngiliz veya Fransızlara verilen/verilecek desteklerle ilgili evraka rastlanmıştır. Ancak şunu da önemle belirtmek gerekir ki; Mübadeleye dâhil edilen Orta Anadolu Rumlarının büyük çoğunluğu Fener Rum

⁶⁶ Atatürk, **a.g.e.**, s. 470

⁶⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, yay. haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000, s.518

⁶⁸ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, s.382

Patrikhanesinden ayrılarak kurulan ve başında Papa Efhim'in bulunduğu Türk Ortodoks kilisesi üyesiydi⁶⁹. Bunlar isyanlara destek vermemiş ve Türklerle uyum içinde yaşamışlardı. Misak-ı Milli'de belirtilen; "Ülkemizdeki Hıristiyan azınlıklara, komşu ülkelerdeki Müslümanlara tanınan haklardan fazlası verilemez." maddesiyle hakları koruma altına alınmış olan ve mübadele sonrasında Yunanistan'a giden Rumların konuştuğu Rumca ile yerli Yunanlıların konuştuğu Rumcanın farklı olduğu ve anlaşmalarında sıkıntılar yaşadıkları da sıklıkla belirtilir.

Lozan Antlaşması'yla, kalan Osmanlı borçları, Osmanlı Devleti'nden ayrılan ülkeler arasında orantılı olarak paylaşıldı. Türkiye, kendine düşen miktarın son taksitini 1954'te ödedi. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta Lozan barış konferansından söz ederken genel durumu anlatmış ve Osmanlının dış borçlarının faizini dahi ödeyemeyecek duruma düştüğünü ve dünya devletlerinin gözünde "müflis" sayıldığını belirtmiştir⁷⁰. Bu durum isyanlardaki ekonomik sıkıntılarının bir vesikası durumundadır.

Dünya'da çok az anlaşma vardır ki maddeleri tek yönlü olarak belirlenmiş olsun. Unutulmamalıdır ki Lozan anlaşmasıyla yüzyılların sorunlarını çözerken, mevcut durumu gözden kaçırmamak gerekir. Bu mücadeleyi, elinde silahı olmayan, imkânı olmayan bir halk, tüm benliğini ortaya koyarak kazanmıştır⁷¹.

Mustafa Kemal Paşa, Lozan anlaşmasını şöyle değerlendiriyordu: "Bu anlaşma, Türk ulusuna karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr anlaşmasıyla tamamlandığı sanılmış büyük yok etme eyleminin çökertilmesini anlatan bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri bulunmayan bir siyasal zaferin eseridir⁷². Bu çökertiliste Orta Anadolu'da meydana gelen isyanlar, tam anlamıyla Türkleri oyalamış, işgalcilerin amaçlarına hizmet etmiştir.

⁶⁹ Tunçay ve diğerleri, **a.g.e.**, s.112-113

⁷⁰ Atatürk, **a.g.e.**, s. 475

⁷¹ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**,1.cilt, s.391

⁷² Ozankaya, **a.g.e.**, s.302

Lozan Barış Anlaşması, 20. yy.da emperyalizme karşı alınmış manidar bir zaferdir. Her yönüyle mazlum milletlerin lehindeki büyük değişimin “Meşalesi” olmuştur⁷³. Şunu kesinlikle belirmemiz gerekir ki; “Lozan İstiklaldir.”⁷⁴

Devlet, toplumu sosyal adalet ve eşitlik içinde yaşatacak kurumları yaratmak zorundadır⁷⁵. Mustafa Kemal’in bağımsız devleti, artık bu yönde adımlar atmaya başlayacaktır.

2. 1919- 1938 Yılları Arasında Orta Anadolu’nun Sosyal ve İktisadi Yapısı ve Bu Yapının İç İsyanlara Etkileri

Emperyalizm ve emperyalist terimlerini kullanmadan Osmanlı Devleti’nin 19. yy. ve 20. yy. tarihini yazmak ve büyük devletlerin politikalarını açıklamak imkânsızdır. Öyle ki emperyalist devletlerin rekabetlerinin yoğunlaştığı en önemli yörelerin başında Osmanlı Devleti gelir. Süveyş Kanalı’nın açılması, pamuk üretimindeki önemi ve diğer hammadde kaynaklarının bulunması ve büyük devletler için önemli bir pazar olması nedeniyle özellikle 19. yy. sonunda Osmanlı Devleti üzerindeki ekonomik rekabet çoğaldı. 20. yy. başında petrolün ekonomide kazandığı önem ve Osmanlı Devleti’nin yönetimindeki topraklarda zengin petrol yatakları bulunması, büyük devletlerin arasındaki rekabeti, buralara egemen olmak mücadelesine dönüştürmüştür.

Osmanlı Devleti’nde, uzun savaş yılları ve yöneticilerin halkı ihmal eden tutumları, halkı devlete karşı duyarsız olmaya zorlamıştı. Halk, savaştan hiçbir şey beklememekte, eşkıyanın baskısı altında bulunmakta bu da yetmezmiş gibi bir de asker kaçaklarıyla uğraşmaktaydı. Çanakkale’de düşman Boğaz’ı zorlarken, Laz Mehmet, Aznavur İzzet ve asker

⁷³ Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.186

⁷⁴ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, 1.cilt, s.389

⁷⁵ Gürbüz D. Tüfekçi, **Atatürk’ün Düşünce Yapısı**, Ankara, Olgaç Matbaacılık, 1986, s.264

kaçaklarından oluşan çeteleri köyleri basmaktaydı⁷⁶. Biga'nın köylerinde parası olmayan veya olup da vermeyenler ise dağa kaldırılmaktaydı⁷⁷.

Trakya ve Anadolu halkının, Balkan savaşından beri kıtlıktan, seferlerden, eşkıyalardan çekmediği zulüm kalmamıştı. Albay Bekir Sami, Akhisar askerlik şubesine gittiğinde, şubede sadece bir kişi bulunduğu şaşırılmıştı. Koca kolordu bir kişiye inmişti.

Aşağıdaki tablo, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin devraldığı ekonomik mirası gözler önüne sermek bakımından önemlidir. Buna göre Osmanlı Devleti maliyesini denetim altına alan "Duyun-u Umumiye" içinde devletlerin alacak hisseleri şöyledir:

Tablo 1: Osmanlı Devletinin Borçlu Devletler ve Borç Miktarı

Devletler	Alacak	Yüzde Oranı
Fransa	2,5 milyar Frank	% 31
İngiltere	600 milyon Frank	% 14,6
İtalya	120 milyon Frank	% 3,4

Osmanlı Devleti, tablodan da anlaşılacağı üzere üç devlete borçlarının yarısını ödemekle yükümlüydü. Bu pay içinde Fransa, 2.5 milyar frank ile ilk sırada bulunuyordu. Zaten Lozan anlaşmasında dış borçlar sorunu çözüldürken Türkiye, Osmanlı Devleti'nden kalan dış borcunun ödemesini Fransız frangı üzerinden 1954 yılına kadar yapmıştı.

Ticarette ise öncelik İngiltere'nindi, fakat Alman rekabeti, İngiltere'yi rahatsız edecek ölçüde geliyordu. Rusya'nın ekonomik çıkarlarından çok, stratejik yayılma ihtirasları vardı.1912'de Trablusgarp'ı işgal etmiş olan İtalya, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasında pay olarak Güney ve Batı Anadolu

⁷⁶ Merdanoğlu, a.g.e., s.111

⁷⁷ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, 3.cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1999, s.8

kıyılarına, Fransa; Suriye, Adana, Mersin yöresine, İngiltere; petrol yataklarının önemi nedeniyle Irak'a göz dikmişti. Batı Anadolu'da ise Yunanistan'ın gözü vardı. Rusya ise tarihi rüyası olan Boğazlar ve Doğu Anadolu'yu ele geçirmek istiyordu.

Bağdat Demiryolu projesinin ortaya çıkması, büyük devletlerin çekişmelerini daha da arttırınca, Almanya bu devletlere de hisse vermek zorunda kaldı. Rusya bu hisselerden istemedi, fakat kendi nüfuz alanı olarak kabul ettirdiği Doğu Anadolu'ya demiryolu yapılmasını engelledi ve böylece Osmanlı Devleti ile Doğu Anadolu'da yapacağı savaşlarda Osmanlı Devleti'nin asker, malzeme ve cephane naklini de engellemiş oldu. Almanya, Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya yukarıda belirttiğimiz yöreleri ekonomik nüfuz alanları olarak belirlediler.

Senelerin getirdiği yorgunluk ve cahil halkın saf duyguları, zaten yetersiz (!) olan kaynaklarla da birleşince Anadolu'da halkın durumu daha da kötüye gidiyordu. Bu duruma sebep sosyal ve ekonomik yapıyı, alt başlıklarla inceleyebiliriz.

2.1. Orta Anadolu'nun Sosyal Yapısı

Toplulukları ulus yapan, kalkındıran ve ilerleten güçler vardır; Bunlar, zihni ve sosyal güçlerdir⁷⁸. Gerek Osmanlı toplum yapısı ve gerekse bunun bir bakıma devamı olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin toplum yapısı ve bu yapının zihni ve sosyal hareketliliği bilhassa Milli Mücadele yıllarındaki hadiseleri anlamak bakımından dikkate değer önemdedir⁷⁹.

Türk Milleti'nin teşekkülünde müessir olan tabii ve tarihi vakıaları; siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşee birliği, tarihi ve ahlaki yakınlık

⁷⁸ Dereli, a.g.e., s.32

⁷⁹ Cumhuriyetin XV. Yılında Konya, Konya, 1938, s.153

olarak ifade eden Mustafa Kemal Atatürk, bu şartların diğer milletlerde tam anlamıyla mevcut olmadığını söylemektedir⁸⁰.

Türk toplumunu “ameliyat masasına” yatıran Atatürk, şu tanıyı koyuyordu: “Ülkemiz haraptır, ulusumuz fakirdir, eğitimimiz geridir, ekonomimiz zayıftır. Ülkemizi bayındırlaştırmak ve ulusumuzu aydınlatmak ve yüceltmek yegâne kesin amaçtır⁸¹.”

Çağdaş bir devlet ve toplum düzeni kurmak isteyen Türkiye'nin sosyal yapısına bakıldığında konuyu farklı yönleriyle incelemenin daha manidar olacağı düşüncesindeyiz.

Bu olguları 4 ana başlık altında inceleyebiliriz.

2.1.a. Bölgenin Nüfus Yapısı

Osmanlı Devleti üzerinde yaşayan halkların toplumsal ve ekonomik nitelikleri hakkında, tarihin hiçbir döneminde tam anlamıyla kesin sayılabilecek bilgilere sahip olamamışızdır. Değişik tarihlerde uygulanan nüfus sayımlarında erkekler üzerine yoğunlaşıldığı için cinsiyet ayrımına haiz nüfus sayıları sınırlı kalmıştır. Salnamelerin açık tanımlara ve istatistikî yıllara göre yazılmamış olması da bunda etkili bir unsurdur.

Osmanlı devletinde 19. yüzyıla gelinceye kadar bugünkü manada bir nüfus sayımı görülmemektedir. 16. yy. da nüfusa ait veriler, genellikle vergi mükellefi olan “hane”, “bennak”, “mücerret” ile vergi mükellefi olmayan muaf olan “muhassıl”, “hatip”, “imam”, “âma”, “mâlul”, “pir-i fâni” gibi kişileri içine almaktadır. Bu gibi kayıtlar ise Osmanlı dönemine ait en güvenilir kaynak durumunda bulunan Tapu Tahrir defterlerinde bulunmaktadır⁸².

⁸⁰ Veli Yılmaz, *Anadolu'da Türk Varlığı ve Güneydoğu Olayları*, İstanbul, Harp Akademileri Yayınevi, 1993, s.8

⁸¹ Dereli, *a.g.e.*, s.33

⁸² Yücel Hacıoğlu, *Tarih Boyunca Anadolu'da Türk Kültür ve Nüfus Yapısı*, Ankara, 1999, s.40

Milli Mücadele sırasında Orta Anadolu'yu vilayetler dahilinde ayırabiliriz. Bunlar; Ankara ve Konya Vilayetleri ile Sivas ve çevresidir. Ankara Vilayeti; Ankara, Yozgat, Kayseri, Kırşehir'den oluşmakta; Konya vilayeti ise Konya ve Niğde'yi kapsamaktadır. Ayrıca Sivas da bölgedeki önemli yerleşimlerdenidir.

O dönemde; Orta Anadolu'nun nüfusunu genel hatlarıyla bir tablo halinde inceleyebiliriz:

Tablo 2: Orta Anadolu'daki Vilayetlerin Nüfusları

İLLER	NÜFUS
Ankara Vilayeti	953.817
Konya Vilayeti	1.038.994
Sivas ve çevresi	1.169.443

Tabloda görüldüğü üzere 8.5 milyonluk Anadolu nüfusunun 3 milyonu Orta Anadolu'da yaşamaktaydı. Asıl yoğunluk, Marmara ve Ege çevrelerinde olsa da Orta Anadolu nüfusunun da çok da az olmadığı görülmektedir. Bu nüfuslanma şehirlerden ziyade tarım alanlarının ve sulak bölgelerin çevrelerinde yoğunluk kazanmaktaydı. Nüfusun geniş alanlara yayılmamış olması, isyancılara daha rahat hareket imkânı sağlamaktaydı.

Nüfusun, Misak-ı Milli sınırları içinde cinsiyet, yaş grupları ile diğer toplumsal ve ekonomik nitelikleri yönünden dağılımını bir tahmin şeklinde de olsa bulmak söz konusu bile değildir. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde, Misak-i Milli sınırları içerisinde İstanbul ve İzmir dışında şehirleşmenin tam anlamıyla var olmadığını da burada söyleyebiliriz.

Milli Mücadele başlamadan önce Orta Anadolu'daki başlıca şehirlerimizin merkez nüfuslarına baktığımızda; Konya'nın 44.000, Kayseri'nin 49.000, Sivas'ın 43.000, Ankara'nın 27.000, Eskişehir'in 19.000

nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz. Görüldüğü üzere merkez nüfusları pek de fazla değildir⁸³.

Orta Anadolu'nun önemli şehirlerinden Konya'nın 1916 yılındaki ayrıntılı nüfus yapısına tablo halinde bakabiliriz.

Tablo 3: Konya'nın Nüfus Yapısı

KONYA İLİ	ERMENİ		RUM		İSLAM		TOPLAM
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Merkez	294	299	286	316	8853	8892	18934
Akşehir	538	641	281	271	4271	5538	11540
İlgın	6	9	28	37	2429	2709	5228
Beyşehir	3	1	1	5	4064	4651	8725
Seydişehir	13	3	2	2	1328	1402	2745
Karaman	125	193	9	33	4044	4790	9194
Ereğli	71	95	39	43	2507	4060	5814
Ermeneke	-	-	-	-	2022	2647	4669
Sultaniye	-	-	-	-	2305	2769	5074
Koçhisar	-	-	-	-	1342	2072	3414
TOPLAM	1050	1241	626	707	36325	42874	83080

Bu tabloya göre Ermenilerin Konya'dan çok Akşehir'de, Rumların da Konya'da toplandıklarını görmekteyiz⁸⁴. Tabloya dikkat edildiğinde, Ankara'ya coğrafi yönden daha yakın olan Koçhisar ve çevresinde Ermeni nüfusun bulunmadığı göze çarpar. Bu durum bölgenin tarımsal açıdan çevresine göre daha az sulak alana sahip oluşu ve yollara daha sapa kalışı nedeniyle. Gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu bölge⁸⁵ ise Batı cephesinde önemli bir yeri olan Akşehir'dir.

⁸³ Nevzat Yalçın, *Türkiye'de Nüfusun Yapısı ve Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 2001, s.41

⁸⁴ **BABALIK GAZETESİ**, 15 Haziran 1916

⁸⁵ Fuat Dündar, *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, İstanbul, 1987 s.4

Anadolu'nun nüfus yoğunluğu çok fazla değildir ve özellikle nüfus, orta kesimlerde kümelenmiş şekildedir. Bu kümelenme su kaynaklarının ve tarım alanlarının çevresinde yoğunlaşmaktadır. O yıllarda Anadolu'yu ziyaret eden Grace Ellison Anadolu coğrafyasını şöyle tasvir etmektedir: *“Aydınlanma çağının bu yirminci yüzyılında tanrının yarattığı ve insan elinin hemen hemen hiç dokunmadığı bir ülkede yolculuk etmek, çok kişiye nasip olmuş bir şey değildir. Günhani'dan itibaren yolda birkaç mil, dekovil, bir tünel ve Anadolu'nun ilkel arabaları dışında insan eliyle yapılmış hiçbir şeye rastlamadım. Bu arabalar, bir araya çivilenmiş birkaç kütüğün tek parça tahtadan oyulup, yontulmuş iki tekerleğe bağlanmasıyla oluşturuluyor. Bunları sürekli gıcirtısı, ilkel ortama pek de aykırı düşmediği gibi, köylülerin türkülerine de eşlik ediyor, sayılabilir.”*⁸⁶ Bu sözler, Anadolu'da nüfus yoğunluğunun çok da fazla olmadığını kanıtlar niteliktedir.

2.1.b. Bölgenin Aile ve Aşiret Yapısı

1071 yılındaki Malazgirt Savaşıyla beraber Anadolu topraklarında Türk ailelerinin ve dolayısıyla Türk aşiretlerinin iskânını görmekteyiz⁸⁷. İlk başlarda kendisi de bir aşiret yapısından yola çıkarak oluşan Osmanlı İmparatorluğu, gelişip topraklarını büyüttükçe merkezi bir devlet halini almaya başlamıştır. Bazı kaynaklarda Anadolu'da 47 etnik grubun olduğu belirtilir. Aşiret sayısını da düşündüğümüzde devletin yanında olmadıkları zaman aslında tehlikeli bir dağılımın olduğunu söyleyebiliriz⁸⁸.

Aşiretler, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan yıkılışına kadar önemli bir yer işgal etmiştir⁸⁹. İlk zamanlarda olumlu roller oynayan aşiretler, devletin giderek merkezi yapı kazanmasıyla sorun teşkil etmeye başlamıştır⁹⁰.

⁸⁶ Grace Ellison, *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, çev. Osman Olcay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, s. 96

⁸⁷ Hacaloğlu, *a.g.e.*, s.47

⁸⁸ Orhan Türkoğlu, *Etnik Sosyoloji*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1997, s.104

⁸⁹ Peter Alfrod Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar*, İstanbul, 1992, s. 114

⁹⁰ Alişan Akpınar, *Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi*, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1997, s.11

Osmanlı'nın genel iskân stratejisinin, yollar ve derbent noktalarında yoğunlaştığını görmekteyiz.(Bknz. Ek 1) Aşiretlerde hayvancılık faaliyetleri yaygındı. Aile yapısı da buna paralel olarak şekilleniyordu. Kırk elli koyunu ya da keçisi olan zengin sayılıyordu⁹¹.

Özellikle Duraklama dönemiyle birlikte savaşlardan dolayı devletin gücü zedelenmiştir. Bunun üzerine Anadolu'da birçok kimse üretimi bırakmış, silahlanarak gruplar kurmuş ve yağmaya başlamıştır. Bu grupların çoğunluğu da konar-göçer aşiret topluluklarına üyeydi. Ayrıca aşiretlerin büyük çoğunluğu devlete vergi ve asker vermemek için isyan etmiştir. İsyanları zorla bastırılma yoluna gidilse de sonradan bu aşiretler harap ve boş yerlere yerleştirilmiştir. Osmanlı devletin son zamanlarına kadar aşiretlerin iskân sorunuyla uğraşmıştır.

Konya ve Karaman taraflarında yapılan iskân çalışmaları, daha çok Anadolu'nun sağ kolunu meydana getiren yollar üzerindeki geçit noktalarına, ahali sevk edilerek yapılmıştır⁹².

Milli Mücadelede, Konya halkının oynadığı en önemli rollerden biri de düşman işgaline uğrayan Türk ve Müslüman halk için bir sığınak yeri olmasıdır. Bu yönü Yozgat'la ortaktır. O günlerde, 50.000 kadar olan Konya nüfusu, bu göçler nedeniyle 125.000'e kadar yükselmiştir. Halk kurmuş olduğu yardım cemiyetleriyle ilk başta bunların iâşe ve iskânlarını temin etmiştir⁹³.

Yozgat çevresinde, Oğuz boyu olan Bozoklardan yerleşen oymaklar şunlardır: Kızılkocalu, Selmanlı, Açolu, Çiçeklu, Zekirlu, Mesudlu, Ağcakoyunlu, Kavurgulu, Demircilu, Şambayadı, Hisar Beylu, Karalu⁹⁴.

⁹¹ İbrahim Köken, **Aşiretler Kitabı**, Afyon, Şefkat Kitapevi, 2005, s.82

⁹² Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.127

⁹³ Avanas, **a.g.e.**, s.263

⁹⁴ Taş, **a.g.e.**, s.3

Bugünkü Yozgat'ın yerli halkı yukarıda belirtilen oymakların neslinden gelmektedir ve bölge halkı 17. yüzyıla kadar tamamen Türk yapıya sahiptir. 17. yüzyılla birlikte Ermenilerin ve Rumların bölgeye yerleştiği görülmektedir⁹⁵.

Yozgat, Kızılkoca kazasına bağlı küçük bir köy hüviyetindeyken, bu köyün şehir haline gelmesinde Çapanoğullarının büyük payı bulunmaktadır. Bölge genelinde yaşayan aşiretler⁹⁶ ile mutasarrıflıklar arasında daimi bir yazışma mevcuttur. Genel istek ve şikâyetler karşılıklı olarak beyan edilmekteydi. Bunlar, Mühimme defterlerine kaydedilirdi.

Yozgat halkı, 9 Eylül 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisine gönderdiği Riyaset-i Celilesi'nde kadınından erkeğine, yaşlısından gencine tüm varlıklarıyla Milli Mücadelenin yanında olduklarını beyan etmişler ve Türk ailesinin birlik ve beraberliğini yansıtmışlardır⁹⁷.

Türk kadını, tarihin her döneminde her türlü zorlukta yerini almıştır. Bu kadınlardan biri de Kastamonu'nun, Milli Mücadele şehitlerinden Şerife Bacı'dır. O, kağıdı üstünde cepheye mühimmat taşıırken soğuktan donarak şehit olan, binlerce şehit Türk kadınından biridir. Şerife Bacı, bugün Kastamonu Valiliği önündeki Anıtlarla ebedileştirmiştir. (Bknz. Ek 2) Türk kadını, tarihteki yerini bir defa daha muhafaza etmiş, Türk ordusunun zafer kazanması için onun ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardım kampanyaları düzenlemiş, elleriyle yaptığı giyecekleri cephelere ulaştırmıştır⁹⁸ ve gerektiğinde canını hiç düşünmeden feda etmiştir. Ayrıca bu dönemde Kastamonu yayımlanan Açıksöz Gazetesi, güncel gelişen olayları halka yansıtmakta çok önemlidir. Hem halka hem de orduya psikolojik destek vermiştir⁹⁹. Halide Edip de

⁹⁵Taş, a.g.e., s.6

⁹⁶ Ahmet Refik, **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1930, s.18

⁹⁷ Taş, a.g.e., s.86

⁹⁸ Taş, a.g.e., s.14

⁹⁹ **AÇIKSÖZ GAZETESİ** 22 Eylül 1922 s.1

Açıksöz gazetesinde zaman zaman makaleler kaleme almakta ve Türk kadınına Milli Mücadeleye desteğe çağırıyordu.

Ankara-Nevşehir arasındaki bölgenin 1900'lü yıllarla birlikte iskân yönünden önem kazandığını görmekteyiz. Bu durumda Nevşehir'in yeni kurulmuş bir bölge olmasında, ticaret yolları etkilidir¹⁰⁰.

Orta Anadolu'da yerleşen aşiretlerden bazılarını bölgelere göre ve bağlı oldukları topluluklara göre sınıflandırdığımızda, aşağıdaki tablo oluşmaktadır¹⁰¹.

Tablo 4: Orta Anadolu'da Yerleşen Aşiretlerden Bazılarını Bölgelere Göre Ve Bağlı Oldukları Topluluklara Göre Dağılımı

AŞİRETİN ADI	YERLEŞİM YERİ	BAĞLI OLDUĞU TOPLULUK
Alican (Alihan)	Konya Sancağı	Ekrad taifesinden
Almaran	Konya, Karaman	Türkman Yörükani taifesinden
Anamaslı Türkmanı	Sivas	Konar-Göçer Türkman taifesinden
Anitenli (Anitanlu)	Ankara Vilayeti	Ekrad taifesinden
Armağan,Armağanlı	Sivas, Bozkır, Beyşehir	Yörükhan taifesinden
Bahtiyarlı	Konya Sancağı	Ekrad taifesinden
Balabanlı	Konya Sancağı	İran Ekradı taifesinden
Battal Beğ	Ankara Sancağı	Ekrad taifesinden
Silsüpür	Kırşehir,Kayseri, Bozok	
Sinanlı	Konya Sancağı	
Süfyanlı	Ankara Vilayeti	Ekrad taifesinden
Şamlıbayat	Konya, Sivas, Niğde	Konar-Göçer Türkman taifesinden
Şarıklı	Bozok Eyaleti	Türkman taifesinden
Şerefli	Sivas, Konya, Aksaray, Beyşehir, Karaman	Konar-Göçer

¹⁰⁰ Halaçoğlu, a.g.e., s.129

¹⁰¹ Cevdet Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001, s.52

Tabloda yer verdiğimiz aşiretler, Anadolu'nun farklı bölgelerinde de yerleşim alanları kurmuşlarsa da özellikle tabloda belirtilen yerlerdeki yerleşim alanlarında daha yoğun olarak yaşamışlardır¹⁰². Burada, bölgede yaşayan onlarca aşiretten sadece 14 aşiret, örnek teşkil etmesi amacıyla gösterilmiştir.

2.1.c. Eğitim ve Öğretim Durumu

Türk halkının çağın çok gerisinde ve Anadolu'nun her türlü bayındırlıktan yoksun kalmasında, ülkenin sömürgeleşip yabancı boyunduruğuna girmesinde en önemli etkenlerin başında, Osmanlı Devletinin eğitim alanındaki büyük ihmalleri, bağışlanmaz yanlışları ve başarısızlıkları gelmektedir. Nitekim Cumhuriyetin Osmanlıdan devraldığı eğitim mirası, ne yazık ki yıkıntıdan başka bir şey değildir. Halkın büyük çoğunluğu okulsuz, öğretmensiz, koyu bir bilgisizlik içindedir¹⁰³.

Osmanlı ilmiye teşkilatı, 15. ve 16. yüzyılda oldukça ileri bir seviyede idi. Yükselme devrinin devlet adamlarını yetiştiren bu teşkilatın 18. ve 19. yüzyıla gelindiğinde çok farklı bir mahiyet aldığını görürüz. Zamanla medresenin ilimle değil siyasetle uğraştığını görürüz. Bu nedenle siyasetin emrine girmesi de kaçınılmaz olmuştur¹⁰⁴. Osmanlı modern eğitim kurumlarının ilk örnekleri, askeri okullar oluşturmuştur¹⁰⁵. 19. yüzyılda Tanzimat Fermanı, eğitim yönünden de önemli bir dönemeçtir¹⁰⁶.

19. yy. boyunca yapılan faaliyetlerde muhtemelen en büyük başarı eğitimde olmuştur¹⁰⁷ yine de okullar hem nicelik hem nitelik yönünden yeterli değildir¹⁰⁸.

¹⁰²Türkay, **a.g.e.**, s. 53

¹⁰³ Duman, **a.g.e.**, s.28

¹⁰⁴ Turan ve diğerleri, **a.g.e.**, s.15

¹⁰⁵ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık ve diğerleri, **a.g.e.**, 2. cilt, s.104

¹⁰⁶ **a.g.e.**, 2. cilt, s.104-105

¹⁰⁷ Tunçay, **a.g.e.**, s.417

¹⁰⁸ Ozankaya, **a.g.e.**, s.388

Bu dönemde Yabancı okullar iyi finanse ediliyor, Türklere destek olmayan bir politika izleniyor ve büyük ölçüde siyasal propaganda yapılıyordu. Hemen hemen “Osmanlı Hıristiyan” ulusların bütün Türk aleyhtarı temsilcileri, ülke dışı yasalara bağlı yabancı okullardan yetişmişlerdir.

Yabancı dini okullarda öğrencilerin yaklaşık % 40 ı öğrenim görmektedir. Toplam öğrenci sayısının % 17,5 i Rum, % 12,6 sı Ermeni, %5,6 sı Fransız, %3,5 i Amerikan, % 1,2 si İngiliz ve %0,3 ü Alman okullarında okumaktadır.

Ermeni ve Rum okullarına Türkler gitmese de diğer okullara giden Türk öğrenci sayısı azımsanmayacak derecededir. Türk okullarından bazıları ise sadece ad olarak Türk'tür ve maalesef Fransız ve İngiliz etkisi altındadırlar¹⁰⁹.

Azınlık okullarının yurdun genelinde faaliyet gösterdiğini gördüğümüz bu dönemde kültür emperyalizminin de en üst seviyede olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5: 1919 Yılında Yurt Genelindeki Yabancı Misyon Okulları

	A.B.D.	İNGİLİZ	ALMAN
Çocuk Yuvaları	11	1	7
Öğrenciler	453	86	300
İlkokullar	337	7	18
Öğrenciler	18.578	740	1.168
Orta Öğretim	28	5	1
Öğrenciler	3.686	1.364	174
Kolejler	11	-	-
Öğrenciler	1.111	-	-
Toplam Öğrenci	24.059	2.190	1.678

¹⁰⁹ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1988, s.60

Tablo 5'i ¹¹⁰ incelediğimizde; yabancı okullardaki Amerikan vatandaşlarının çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Amerika Birleşik Devletlerinin Birinci Dünya savaşında Anadolu topraklarını fiilen işgal etmemesine rağmen, ülkemiz topraklarındaki vatandaşlarının sayısal çokluğu, öğrenci sayısı ile göze çarpmaktadır. Bu yabancı okullar, sadece İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde değil, o dönemde Anadolu'nun her bir köşesinde faaliyet gösteriyorlardı.

Orta Anadolu'da ve yurdun diğer yerlerinde meydana gelen isyan hareketleri ve çete faaliyetlerinde, bu okullarda çalışan hocalardan ve okullarda öğrenim gören öğrencilerden bazılarının aktif katılımının olduğu bilinen bir gerçektir.

Çalışma konumuz açısından eğitimin önemini güzel bir örnek ise şöyledir:

Bozkır isyanının baş müsebbiplerinden Zeynel Abidin; rivayete göre, cübbesinin altında taşıdığı küçük elektrik feneriyle Bozkır dağlarında dolaşırken ayaklarının önünü aydınlatır, cahil köylüler de bu ışıkları görünce onun "*Nur Saçtığı*" zannederlermiş¹¹¹. Bu örnek bile bölge halkının ne derecede kandırılabilirliğini ve eğitimin önemini bize göstermektedir.

Milli Mücadele öncesinde Misak-ı Milli sınırları içinde, 12.812 ilkokul mevcuttu. Bu okullarda 19.212 öğretmen çalışmaktaydı. Aynı dönemde okuyan öğrenci sayısı 596.460'dı. Yine aynı dönemde orta öğretimdeki okul sayısı 1.815 ve öğrenci sayısı 27.461'dir. Fakültelerle birlikte 17 yüksek okul, buralarda ders veren 368 profesör ve 6.677 öğrenci de eğitimin üst düzeyini oluşturuyorlardı¹¹².

¹¹⁰ Tunçay, **a.g.e.**, 418

¹¹¹ Altay, **a.g.e.**, s.192

¹¹² Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.61

Milli Mücadele yıllarında Konya'da eğitim ve öğretim eski usul (medrese) ve yeni usul (Batı) eğitim sistemi şeklindedir. Öğretmenlerin araştırmaları artsın diye zaman zaman ödüllü eser yazımları teşvik ediliyordu¹¹³. Konya'da Milli Mücadele Döneminde savaş nedeniyle yeni okullar açılmamıştır.

Maarif müdürlüğünün, 1921-1922 ve 1922-1923 eğitim ve öğretim yıllarında okullara alacakları yatılı öğrencilerde öncelikle, şehit ve öksüz çocuklar arasından alınmasını kararlaştırdığını görürüz¹¹⁴. Ayrıca halka yönelik okuma-yazma kursları da açılmıştır¹¹⁵.

İstiklal Savaşı boyunca ilmiye mensupları, ordumuzun zaferi için olanakları ölçüsünde çalışmıştır¹¹⁶.

Konya ilinde cumhuriyet ilanından itibaren 15 sene zarfında yeniden yapılan veya ikmal edilen ilkokul binalarını tablo 6 ile inceleyebiliriz¹¹⁷.

¹¹³ ÖĞÜT GAZETESİ 24 Ağustos 1922, s.929

¹¹⁴ Avanas, **a.g.e.**, s.258

¹¹⁵ BABALIK GAZETESİ 3 Aralık 1921, s.754

¹¹⁶ Sadi Irmak, **Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi İlk Mücahitler**, İstanbul, Genç Yayıncılık, 1986, s.274

¹¹⁷ Avanas, **a.g.e.**, s.252

Tablo 6: Konya'da Bulunan ve Cumhuriyet İlanından İtibaren 15 Sene İçinde Yeniden Yapılan veya İkmal Edilen İlkokul Binaları

	Şehir Merkezinde	Köylerde	Toplam
KONYA	6	16	22
Akşehir	1	18	19
İlgin	-	12	12
Kadınhanı	1	6	7
Cihanbeyli	-	5	5
Karaman	1	17	18
Ermeneek	-	6	6
Hadim	1	9	10
Ereğli	1	8	9
Çumra	-	12	12
Karapınar	-	2	2
Beyşehir	1	11	12
Seydişehir	-	5	5
Bozkır	1	9	10
Toplam	13	136	149

Konya vilayetinde okul sayısını gösteren bu tabloda, bir milyonun üzerinde nüfusu barındıran Konya'da, toplam 149 okulun bulunması oldukça yetersizdir. Bu yetersizliğin getirmiş olduğu cehalet, Konya ve Bozkır isyanlarında, isyancılar tarafından halkı kandırmak suretiyle kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken kendi eğitim sistemini kurmuştur¹¹⁸. Atatürk'ün, eğitimin durumuna ilişkin başlıca teşhisleri şu yöndedir; *“Toplumumuzda yaygın bir bilgisizlik vardır, eğitim ve öğretimde yöntem uygun değildir, çocuklarımızın üzerinde aile baskısı vardır, eğitimimiz milli değildir, istikrarlı eğitim politikamız yoktur, eğitimimizin amacı; kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirme olmuştur.”*¹¹⁹

¹¹⁸ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, 2. cilt, s.105

¹¹⁹ Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, s.184

2.1.d. Bölgenin Coğrafi Yapısı

Anadolu, coğrafyasıyla, tarihiyle, insanıyla bir bütündür. Kıyılardan biraz ilerleyip de Anadolu yaylasına yükselmeye başladınız mı bu bütünlük sizi sarar. Orta Anadolu da bu bütünlüğün en önemli parçalarındandır¹²⁰.

Orta Anadolu'yu kapsayan İç Anadolu Bölgesi, Anadolu'nun orta kısmında yer alır. İç Anadolu Bölgesi'nin yüz ölçümü 151.000 km² olup, bu alan Türkiye topraklarının % 20'sini kaplar. Doğu Anadolu'dan sonra ikinci büyük bölgemizdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında diğer bölgelerin hepsiyle komşudur.

Genel olarak yollar, bir taraftan tabiat şartlarına sıkı suretle bağlı olduğu gibi diğer taraftan milletlerin erişmiş oldukları iktisadi, sosyal ve kültür seviyesine de tabidirler. Gerçekten de Türkiye'deki kara, demir ve deniz yolları geniş ölçüde, arazinin rölyefine bağlı bulunduğu gibi, memleketin ekonomik ve sosyal imkânlarının da tesirini taşır. Türkiye'nin kabarma bir haritasına bakacak olursak, arazinin genellikle engebeli yüksek yayla ve dağlarla kaplı olduğunu görürüz¹²¹.

Ülkedeki coğrafi şartların çetinliği nedeniyle ki özellikle Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'da iktisadi hayat gelişmemiş ve dolayısıyla da kültürler arası etkileşim tam anlamıyla sağlanamamıştır. Türk idarecileri, yerli ahalinin işlerine ve yaşayış tarzlarına doğrudan doğruya müdahale etmedikleri için¹²² coğrafi şartların etkisiyle şekillenen bir yaşayışı, Orta Anadolu'nun hemen hemen her yerinde görebiliriz. Bu yaşayış tarzı, insan hayatını her yönüyle etkilemiş ve şekillendirmiştir. İsyânların çıktığı bölgeleri, coğrafi yapı açısından değerlendirmeye, Konya ile başlayabiliriz.

¹²⁰ Cumhuriyetin XV. Yılında Konya, s.35

¹²¹ Haluk Cillov, Türkiye Ekonomisi, İstanbul, Sermet Matbaası, 1965, s.11

¹²² İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998, s.373

Konya ili, Anadolu Yarımadası'nın ortasında bulunan İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde yer almaktadır. Yüzölçümü 38.257 km² (göller hariç)'dir. Bu alanı ile Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip olan ilidir. Konya'nın bulunduğu saha, Orta Anadolu yaylasının engebesi en az olan yeridir. Deniz seviyesinden yaklaşık 1000 m. yükseklikte olan Konya bozkırı, eteğindeki dağlara nispeten bir inhidan sahasını teşkil eder¹²³. Ortalama yükseltisi 1016 m'dir. İdari yönden kuzeyden, Ankara; batıdan, Isparta, Afyonkarahisar, Eskişehir; güneyden İçel, Karaman, Antalya; doğudan Niğde, Aksaray illeri ile çevrilidir.

Konya'nın bu jeopolitik özelliği, hem Birinci Dünya savaşında hem de Milli Mücadele döneminde önem arz eder. İtalyanlar, İngilizler bu bölgeyi hiçbir zaman kendi haline bırakmamış, özellikle İngilizler isyanların çıkartılmasında bu jeopolitik önemi gözetmişlerdir.

Yozgat, coğrafi yeri itibarıyla, doğudan Sivas; güneyden Kayseri, Nevşehir, Kırşehir; batıdan Kırıkkale; kuzeyden ise Amasya, Çorum ve Tokat illeri ile çevrilidir. Deniz seviyesinden 1300 metre yükseklikte olup yüzölçümü,14 123 km² dir. İlin doğudan batıya gidildikçe yüksekliği azalır. Balkanlar ve Doğu Anadolu'da düşman işgaline uğrayan yerlerden gelen insanlar nedeniyle nüfus yoğunluğunun fazla olduğunu görmekteyiz¹²⁴.

Yozgat'ın coğrafi önemi; Ankara'nın bir bakıma güvenliğini sağlayan bir noktada bulunmasından ileri gelir. İngilizler, yine bu bölgede boş durmamış ve Çapanoğullarına ikmalen destekte bulunmuşlardır. Bu destek, özellikle Karadeniz yönünden ulaştırılmıştır.

İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında bulunan Ankara'nın yüzölçümü, 26.897 km² dir. Ortalama olarak deniz seviyesinden yüksekliği 890 metredir. Doğusunda Kırıkkale ve Kırşehir, kuzeyinde Çankırı ve Bolu, kuzeybatısında

¹²³ Milli Kütüphane Vilayetlerimiz: Konya, İstanbul, 1932, s.57

¹²⁴ Taş, a.g.e., s.11

Bolu, batısında Eskişehir, güneyinde Konya ve Aksaray illeri bulunmaktadır. Ankara, Orta Anadolu'nun kuzeybatısında bulunan Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinin kollarının oluşturduğu ovalarla kaplı bir bölgedir. Ankara, Anadolu yaylasının, büyük bir kayalık çıkıntısı çevresinde sarılmış bir şekildedir. Hatta ovadan bakılınca bu kaya parçası, çömelmiş kocaman bir aslanı andırır¹²⁵. İşte bu aslanı alt etmek isteyen isyancılar, amaçlarına ulaşmak için çok uğraşsalar da muvaffak olamamışlardır. Bütün isyanlar, Ankara'yı üç farklı yönden saracak şekilde planlanmıştır.

Dört tarafı dağlarla çevrili olan Bozkır ilçesi ise, Konya iline bağlıdır. Yaklaşık 8 km² lik alandaki Çarşamba Çayı'nın açtığı bir vadide kurulmuştur. Ulaşımı sağlayan yollar kıvrımlı derin boğazlar boyunca uzanarak vadileri birbirine bağlar. Bozkır bir yönetim merkezidir. Bir ilçe merkezi olarak 1923 km² lik bir alan içinde kuruludur. Bozkır ilçesinin isyanlardaki rolünü belirleyen coğrafi bir yönü de; Konya ile Antalya bölgeleri arasında bir geçit konumunda oluşudur. Bu durum tabii ki İngilizlerin gözünden kaçmamıştır.

Orta Anadolu'nun coğrafi yapı ve çeşitlilik yönünden, insanların refah içinde yaşayabileceği bir bölge olduğunu tam olarak söyleyemeyiz. Bu durum da, halk içinde zaman zaman huzursuzluklar çıkmasına zemin hazırlayan sebeplerden biridir. Çünkü insanoğlu yaşadığı bölgeden her yönüyle etkilenir. Akdeniz insanların sıcakkanlılığı, Karadeniz insanının mücadelecisi yapısı, Orta Anadolu insanının kanaatkârlığı büyük ölçüde yaşadıkları coğrafyadan kaynaklanır. İnsanı, yaşadığı yerden ayrı değerlendirmemiz mümkün değildir.

2.2. Orta Anadolu'nun Ekonomik Yapısı

Son yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu, iki başlı bir ejderhaya benzetilebilir. Başlardan biri gücünü hayli yitirmiş Padişah, diğeri de güçlerini günden güne arttırmış asker-sivil kapıkullarıdır¹²⁶. 19 yy. başında 537 milyon akçelik vergi

¹²⁵ Charles N. Sherrill, **Mustafa Kemal**, 1. cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1999, s.20

¹²⁶ Çavdar, **a.g.e.**, s.165

gelirlerinin % 50 den fazlası sultanın, % 12 si vakıfların, gerisi de 37 bine ulaşan tımarlı sipahilerindi.

16. yüzyılda da mali yönden dünyanın en güçlü devleti olan Osmanlının, 20. yüzyıla gelindiğinde ekonomik çöküşe sürüklenmesinin belli nedenleri vardır. Bunlar; kapitülasyonlar, sanayi inkılâbının Osmanlı'da gerçekleştirilememesi, ödenen savaş tazminatları ve askeri giderler, dışarıdan alınan borçlar ve Duyun-u Umumiye teşkilatı, artan rüşvet ve suistimaller, vasıflı insan gücünün yetiştirilemeyişi, dirlik sisteminin bozulması, enflasyonun yüksekliği, coğrafi keşifler nedeniyle ticaret yollarının değişmesidir¹²⁷.

1850 yılına kadar Osmanlı devletinin dış ülkelere önemli bir borcu mevcut değildi. Ekonomik yetersizliğin ve güçsüzlüğün yanında, kapitülasyonların ağırlığına da rağmen bu zamana kadar Osmanlı Devleti borçlanmamıştı. Ancak Kırım savaşıyla birlikte bu direnç kırılmış ve 1853 de ilk dış borç alınmış ve borç batağına batmaya başlamıştır.¹²⁸ 19 yy.ın ikinci yarısından sonra, Osmanlı İmparatorluğuna “Hasta Adam” denilmeye başlanmış olması, imparatorluğun diğer sahalarda olduğu gibi iktisadi ve mali sahada da hızla gerilemeye başlamasından kaynaklanır¹²⁹.

Osmanlı düzeninin temelinde yatan denge kavramı; toplumsal ve ekonomik dengenin sağlanamaması nedeniyle geçerliliğini kaybetmiştir. Zamanla bu dengenin bozulmasıyla Osmanlı'nın düzeni de bozulmuştur. Son dönemde sadece borçların faizi 61.803.905 £'yi bulmaktaydı. Bu borçlar karşılığı Mısır vergisi, Bursa- Edirne ipek aşarları, Midilli, Balıkesir ve İzmir zeytinyağı aşarları, Cezayir, Halep, Adana, Suriye, Yanya, Trabzon, Bursa, Bosna, Aydın, Menteşe, Konya varidatları, Edirne, Tuna ve Selanik vilayetleri

¹²⁷ Turan ve diğerleri, **a.g.e.**, s.17

¹²⁸ Duman, **a.g.e.**, s.25

¹²⁹ Bayram Sakallı, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İstanbul, İz Yayınları, s.15

gelirleri, Anadolu ağnam vergisi, İstanbul tütün rejisi gelirleri teminat olarak gösterilmiştir¹³⁰.

20. yüzyıla gelindiğinde, Avrupalı birçok devlete ticaret imtiyazı tanınması iktisattaki hızlı gerilemenin en önemli sebebidir¹³¹.

20. yüzyıla birlikte Osmanlı ekonomisinde ani fiyat yükselmelerinin görülmeye başlanması, kaçınılmaz olmuştur. İstanbul'da 1900–1908 yılları arasında, bir okka (1.3 kg) buğday 34 paradan 54 paraya (40 para = 1 kuruş); bir kile (37 lt) arpa 12 kuruştan 19 kuruşa çıkmıştır. Bu enflasyon ekonomideki olumsuz göstergelerinden biridir¹³².

İttihatçılar, ulusal ekonomi oluşturma sürecine 1908 yılında başlamışlardır. Bunun için, 1908-1909'da Avusturya ve Yunan mallarını bojkot ve yerli malı tüketimini teşvikle ilgili faaliyetler yapmışlardır. Kara ve demiryolu inşasına girişmişler, Konya ve Kilikya ovalarını, "Mısır" haline getirmek üzere, sulama planları yapmışlardır. Anadolu'da yapılan ilk sulama kanal projesi olan Beyşehir Gölü projesi de bu dönemde 1912 yılında uygulanmıştır. İş hayatını kolaylaştırmak amacıyla posta dağıtımını sağlamak amaçlı olarak da sokaklara isim, evlere numara verilmeye başlanılmış ve telefon tesisatı kurulmuştur¹³³.

1913 yılında İç Anadolu'da kişi başına düşen gelir, 771 kuruş iken; İstanbul'da 2.085 kuruştur¹³⁴. Anadolu halkının gelir düzeyini gösteren önemli bir karşılaştırma olarak bu veriyi değerlendirebiliriz. 1914 yılında dış borçlar toplamı ise Duyun-u Umumiye yönetiminin Paris Maliye Konferansı'na verdiği rapora göre; 153,7 milyon Osmanlı lirasıydı¹³⁵. Birbirini izleyen savaşlar ve kaybedilen topraklar, bozulan sosyo-ekonomik yapı sonucu, Osmanlının son

¹³⁰ Çavdar, **a.g.e.**, s.169

¹³¹ Sakallı, **a.g.e.**, s.16

¹³² Dumont ve diğerleri, **a.g.e.**, s.19

¹³³ Ahmad, **a.g.e.**, s.58

¹³⁴ Çavdar, **a.g.e.**, 2.cilt, s.95

¹³⁵ **a.g.e.**, s.171

dönemlerinde ekonomik yaşam gerilemiş; tarihsel süreç içinde Osmanlı ekonomisi Avrupa devletlerinin denetimi altına girmiş ve ekonomi tam anlamıyla bir çıkmaza girmiştir.

Kapitülasyonların 1919 yılında gerçekten bir “Teslim Olma” ve “Ekonomik Tutsaklık” görünümünde olduğu bir gerçektir¹³⁶. Ayrıca savaş nedeniyle ülkede ne üretim planlaması yapılabilmekte, ne de tüketimin ne olacağı bilinmektedir. Bütün enerji orduya, onun donatımına, örgütlenmesine, iç güvenliğin sağlanmasına yöneltilmiş, ülke ekonomisinin tarımsal nitelik göstermesi nedeniyle tarımdan olabildiğince yararlanılmıştır¹³⁷.

Osmanlının uzantısı olması nedeniyle Kurtuluş Savaşı, ekonomisi ve sonrasının yapısı, sorunları, ekonominin tarihsel gelişim süreci içinde açıklanabilir. Ekonominin gelişimini belirleyen etmenlerin saptanması, bunların etkileşimi ve zaman içindeki evrimi, temel yöntem olarak benimsendiğinde çözümlenmeye Osmanlı ekonomisi ile başlanmalıdır.

Milli Mücadele başlarken borçların tamamı mevcut olduğu gibi dört yıl süren savaşın etkisiyle ülke de ekonomik açıdan tam bir harabe görünümündeydi¹³⁸. Sinop mebusu Fehmi Efendinin 18 Aralık 1918 yaptığı konuşmadaki acı gerçeklere baktığımızda; “1918 yılı sonlarında İstanbul halkı açtır. Devlet, halk ekmek verebilmek için 3 milyon lira bile bulamamakta, bunun için borçlanma yolunu seçmektedir. Devletin ekonomik ve mali güçsüzlüğü daha da artmış ve 1919 yılının mayısında Devlet memurlarına aylık ödenemez hale gelinmiştir¹³⁹.

¹³⁶ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.53

¹³⁷ Ahmet Emin Yaman, **Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993, s.422

¹³⁸ Atay, **a.g.e.**, s.8

¹³⁹ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.101

Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi, Orta Anadolu'daki başlıca şehirlerimiz, başta 93 harbi ve buna müteakip 1912-1913 Balkan Harbi ve arkasından 1914-1918 tarihleri arasındaki Birinci Dünya Savaşının sıkıntılarını çekmiş, cepheye asker göndermiş ve cephelerdeki askerin yiyeceğinin temin etmiştir¹⁴⁰. Bu durum da halkın devlete karşı düşüncelerini olumsuz olarak şekillendirmiştir.

2.2.a. Tarım ve Hayvancılık

19. yy.a girildiğinde, köylülerin önemli bir bölümünü serfleştirerek devleti köylü üreticilerden ve düzenli olarak vergi veren çiftçilerden mahrum eden Ayanlar, kaçak ürün pazarlaması işlevini de üstlenince, büyük servetler elde etmeye başlamıştır. Devlete en az vergiyi ödeyen bu kesim gücünü devletin zaaflarından alıyordu. Ülke ekonomisinin temeli olan tarım, yıkım noktasındaydı.

Tarımsal araçların ve uygulanan üretim yöntemlerinin ilköllüğü, toprağın verim gücü, sahiplik oranı ve özellikle iklim koşulları tarımsal üretimi etkilemektedir. Tarımsal girdiler, Orta Anadolu'da hemen hemen yok denecek kadar azdı¹⁴¹.

Tarımın kapalı alanlar içinde üretim yapması, nüfusunun % 80'inden fazlası kırsal alanda yaşayan ülkenin, kendi kentsel alanlarını hatta komşu tarım bölgelerini besleyemez duruma gelmesini yaratmıştır. Nitekim İstanbul'un buğday vb. tahıl ürünleri ihtiyacı sürekli olarak yabancı ülkelerden karşılanmıştır.

20. yüzyıla doğru ayan ve derebeyi artık büyük ölçüde mültezim statüsüne girmişlerdi. Bu kesit yine kır toplumuna egemendi ama artık yarı bağımsız siyasal ve askeri güçle değil, ekonomik güçle. Temsil ettiği, hatta yerel düzeyde dayandığı güç, kendi gücü olmaktan çok devletin gücüydü.

¹⁴⁰ Taş, a.g.e., s.11

¹⁴¹ Yaman, a.g.e., s.421

Milli mücadelenin başlarında Anadolu; halkı tarımsal kesimde çalışan fakat ekonominin bütünü üzerinde pek de etkin role sahip olmayan bir tarım bölgesi halindeydi¹⁴².

İttihatçılar, toprağı paylaşarak, köylüye ucuz kredi sağlayarak ve makineleşmeyi destekleyip köylüyü geliştirmeyi amaçlamak yerine, toprak sahiplerinin köylü üzerindeki denetimlerini arttıran yasalar çıkararak tarımı daha da zora sokmuşlardır. Hatta zorunlu emeğe başvurulmuş, kadınlar ve çocuklar cephedeki köylülerin yerine çalıştırılmışlardır¹⁴³.

Memleket ekonomisinin en büyük kısmını kapsayan tarım dahi, bilgisizlik yüzünden kaderciliğe terk edilmiştir¹⁴⁴. Ayrıca Anadolu köylüsü, yabancı demiryolu şirketlerinin tarifelerini yukarıda tutmaları nedeniyle buğdayını tüketim merkezlerine ulaştırıp satamamaktaydı¹⁴⁵. Köylünün maddi varlığını sürdürebilmesi için gerek duyduğu toprağın, büyük toprak sahiplerinin güdümünde olduğunu aşağıdaki tablodan anlayabiliriz.

Tablo 7: 1913 Yılı Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Kırsal Toplumsal Kesitler ve Sahip Oldukları Toprak Varlıkları

Kırsal Toplumsal Kesit	Aile Sayısı	Çiftçi Ailelerin Yüzdesi	Toprak Büyüklüğü (Hektar Olarak)	Tarımsal Toprakların Yüzdesi
Ayan	10.000	1	3.000.000	39
Toprak ağası	40.000	4	2.000.000	26
Orta ve az topraklı köylü	870.000	87	2.700.000	35
Topraksız köylü	80.000	8	-	-
Toplam	1.000.000	% 100	7.700.000	% 100

¹⁴² Çavdar, **a.g.e.**, s.27

¹⁴³ Ahmad, **a.g.e.**, s.58

¹⁴⁴ Hamza Eroğlu, **Atatürk ve Devletçilik**, Ankara, Olgaç Matbaacılık, 1981, s.24

¹⁴⁵ Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.235

Çizelge, İttihat ve Terakki hükümetinin yaptırdığı bir tarım sayımı sonuçlarını yansıtmaktadır. Buna göre yaşamını tarımla kazanan nüfusun % 5'i ekilebilir toprakların % 65'ine sahipken, tarım nüfusunun % 95'i ekilebilir toprağın % 35 ile yetinmekteydi. Bu durum, düşündürücü bir gerçekliği ortaya koymaktadır.

Birinci Dünya Savaşına girerken Orta Anadolu'daki toprak ile işletmeler arasındaki dağılımı¹⁴⁶ tablodan inceleyebiliriz.

Tablo 8: Birinci Dünya Savaşına Girerken Orta Anadolu'daki Toprak İle İşletmeler Arasındaki Dağılım

	Ortalama İşletme Büyüklüğü (Dönüm)	10 Dönümden Az	İşletmelerin Dağılımı %11-50 ve daha fazla	
Ankara	41	13	58	29
Konya	35	23	46	31

Hem Ankara hem de Konya'da toprak ile işletmeler arasında açık bir dengesizlik olduğu aşikârdır. Bu durum ekonomideki çarpıklığı da destekler niteliktedir. Çünkü toprak, o dönem ekonomisi için temel geçim kaynağıdır.

Birinci Dünya Savaşında Anadolu'da hayvan varlığı da büyük ölçüde tahrip edilmişti. Bu varlığın Milli Mücadele sonunda çok azaldığını söylemek doğrudur. Hayvan varlığını bir tablo halinde inceleyebiliriz¹⁴⁷.

Tablo 9: Birinci Dünya Savaşında Anadolu'da Hayvan Varlığı

Hayvan Cinsi	Savaş Başlangıcında	Savaşın Sonunda
Sığır	6.938.306	4.118.000
At	1.020.580	630.000
Katır	144.600	85.000
Merkep	1.373.700	825.000
Koyun	18.721.550	11.200.000
Keçi	16.463.180	2.065.000
Deve	314.000	95.000
Diğerleri	30.000	18.000

¹⁴⁶ Çavdar, a.g.e., s.20

¹⁴⁷ a.g.e., s.29

Dört yıl süren savaş sonrasında özellikle o dönemde cephelerde kullanılan sığır, at, katır, keçi ve koyunda çok büyük azalışlar yaşanmış, bu durum da Anadolu insanının ikinci temel geçim kaynağı olan hayvancılığı bitirme noktasına gelmiştir. İsyancılar, bu durumu hem Yozgat isyanlarında hem de Bozkır isyanlarında psikolojik bir unsur olarak kullanmışlar ve para yine isyanlardaki yerini almıştır.

Yozgat vilayetinde yetişen tiftik keçileri, Orta Anadolu'nun en makbul olan tiftik keçilerindedir. Bu hayvanlardan alınan tiftiklerin elyafı uzun, ince ve parlaktır. Her hayvan ortalama olarak bir buçuk kilo tiftik vermektedir¹⁴⁸. Bu tiftikler, geçim kaynağı olduğu gibi ayrıca cephedeki asker için eğilmekte ve cephedeki askere kıyafet yapılmaktaydı.

Gerçekte bir milletin temeli daima, toprağa bağlı köylüdür. Köylü ırgatlaşırsa millet varlığı tehlikede demektir. Bir milletin menfaati daima işçinin karnının tok ve milli ideallere bağlı olmasındandır¹⁴⁹. Bu nedenle toprak, alternatifi olmayan en temel geçim kaynaklarındandır.

2.2.b. Madencilik

Anadolu, madenler itibariyle zengin bir ülkedir. Madenlerin bölgelere dağılımı hem genişlik hem de rezerv yönünden oldukça fazladır. Türkiye'de madenciliği çok eski bir mazisi vardır. Anadolu'da Madenlerin işletilmesine Etiler ve Sümerler zamanında başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğuna baktığımızda madenciliğin gelişi güzel yapıldığını görürüz. 19. yüzyıldaki Avrupa'daki metalürji alanındaki gelişmeler takip edilememiş, madencilik yönünden adeta topraklar bir açık pazar haline gelmiştir. Bundaki temel faktör, yine kapitülasyonlardır.

¹⁴⁸ Yozgat Ticaret ve Sanayi Odası, **Yozgat Ticaret ve Sanayii**, Yozgat, Yozgat Vilayet Matbaası, 1933, s.6

¹⁴⁹ Edibali, **a.g.e.**, s.17

Ülkenin büyük bir oranda yeraltı kaynakları, yabancılar tarafından işletiliyordu¹⁵⁰. İmparatorluk dâhilinde taşkömürü, krom, bakır, kurşun, zımpara, cıva, borasit, manganez, lületaşı, demir, çinko, kükürt ve antimon işletiliyordu. Bu madenlerin yıllık istihsal kıymetinin takriben 150 milyon altın liraya denk geldiği belirtilmektedir¹⁵¹.

1911 yılına dek maden fermanlarının sahiplerinin % 37.77'sinin Türk, % 24.81'inin Azınlık, % 37.42'sinin ise yabancı olduğunu bilmekteyiz. Yukarıda verilen değerlerde Türk ve yabancıların oranı neredeyse eşittir. Ancak iş üretim miktarına geldiğinde, oranlar çok değiştiğini görmekteyiz. Türkler % 32.69, Yabancılar ise % 63.75 toplam üretimde pay sahibidirler¹⁵².

Madenleri işleme bilgi, beceri ve teknolojisinden yoksun oluş, Birinci Dünya Savaşı boyunca gereği gibi madenlerden yararlanılamamasına yol açmıştır¹⁵³.

Maden imtiyazlarının 1921 yılındaki illere göre dağılımında Orta Anadolu'da bulunan Ankara'da toplam imtiyaz 20 iken, bunun sadece 4'ü devlete aitti. Yine Konya'da bulunan 33 imtiyazın 15'inin devlete ait olduğunu görmekteyiz. Ülke genelindeki 1298 imtiyazın sadece 259'unun devlete ait olması oldukça manidardır¹⁵⁴.

Konya'nın 30 km. kuzeyinde cıva madeni bulunmaktadır. Sille çevresindeki taş ocaklarından pembe taşlar çıkarılmaktaydı. Şehirde görülen pembe taş yapıların malzemesi buradan gelmekteydi. Ladik çevresinde ise cıva, simli kurşun madenleri ile bakır mevcuttur¹⁵⁵.

¹⁵⁰ Gencer ve diğerleri, **a.g.e.**, s.235

¹⁵¹ Cillov, **a.g.e.**, s.335

¹⁵² Çavdar, **a.g.e.**, s.36

¹⁵³ Yaman, **a.g.e.**, s.425

¹⁵⁴ Çavdar, **a.g.e.**, s.43

¹⁵⁵ **Milli Kütüphane Vilayetlerimiz: Konya**, s.62

Bakır, denildiğinde önemli isyanlara sahne olan Bozkır'dan söz edilmelidir. Bu bölge, Osmanlılar zamanında bakır yataklarının işletildiği bir bölgedir.

Şehrin eski adı olan "Sırısdat" kelimesinin aslı "Ser üstattır" ki "ustabaşı" anlamına gelmektedir. Ancak Anadolu'da olduğu gibi Konya vilayetindeki madencilik faaliyetlerine de önem verilmeyişi, bölgedeki madenciliğin bitişini hazırlamıştır¹⁵⁶.

2.2.c. Sanayi

Başlangıç aşamasındaki Osmanlı sanayisi, kapitülasyonlardan ötürü devletin gümrükleri denetleyememesi yüzünden daha ucuz olan Avrupa malları karşısında varlık gösterememiştir. Ayrıca, pahalı olarak dışarıdan alınan makineler, onların işlediği hammaddeler, yabancı uzmanlar ödenen yüksek maaşlar, Osmanlı sanayi ürünlerini, dışardan alınan ürünlere göre çok pahalı yapıyordu.

Osmanlı sanayisinin devlet eliyle bile geliştirilememesinin başka nedenleri de bulunmaktaydı. Bunlardan biri köylü kökenli ya da işlerini yitirmiş zanaatkârların işçi olarak alınmalarıydı. Bunlar önceki özgür çalışma ortamlarından kopamıyor fabrika ve resmi çalışma düzenine ayak uyduramıyorlardı.

1913 yılında Osmanlı imparatorluğunda makine kullanan sadece 269 işyeri bulunuyordu. Genç nüfus büyük ölçüde yok olmuştu¹⁵⁷.

1914 yılına ait dış ticaret istatistiklerine göre Osmanlı dış ticaretinin bileşimi şöyledir;

¹⁵⁶ Cumhuriyetin XV. Yılında Konya, s.42

¹⁵⁷ Gencer ve diğerleri, a.g.e., s.234

İthalat:

% 59.4 sanayi ürünleri

% 25 tahıllar

% 7 bazı hammaddeler

% 8.6 diğer maddeler

İhracat:

% 45 tahıllar

% 38.4 hammaddeler

% 13 bazı mamul maddeler

% 3.6 diğer maddeler

İthalattaki en önemli pay, sanayi ürünleri iken; iş ihracata geldiği zaman tahıllar, neredeyse ihracatın yarısını karşılıyordu. Hammadde ihraç edip işlenmiş madde ithal etmek durumunda kalan Osmanlı ekonomisi iyice çıkmaza sürüklenmekteydi.

1914 yılında Kayseri ve çevresinde halı tezgâhlarına ve işçi sayısına baktığımızda; 6470 tezgâhta 18.800 işçinin çalıştığını görürüz ki bu da tezgâh başına 2.90 işçiye tekabül eder. Bu oldukça düşük bir sayıdır¹⁵⁸. Tezgâhlarda kullanılan yün azalmış, nitelikli usta sayısı neredeyse bitme noktasına gelmişti. Bu durum her yönüyle Anadolu insanı için hayatı daha da güçleştiriyor ve para, önemini daha fazla hissettiriyordu.

1915'te sanayi işyerlerinin iktisadi çalışma koşullarına göre dağılımına bakıldığında; toprak, deri, ağaç, kâğıt ve matbaa ile kimya sanayisinin sadece İstanbul ve İzmir'de olduğunu, Anadolu'da hiç bulunmadıklarını görmekteyiz. Anadolu'da yalnız gıda (10 imtiyaz) ve dokuma (55 imtiyaz)

¹⁵⁸ Çavdar, a.g.e., s.46

sanayisinin olduğu görülür¹⁵⁹. Anadolu isyanlarındaki ekonomik yetersizlik dolayısıyla parasal sıkıntının bir nedeni de bu durumdur.

Osmanlı ülkesi, son dönemde yabancı sermayenin at koşturduğu bir açık pazara dönmüştür. Misak-ı Milli sınırları içerisindeki yabancı sermaye yatırımlarının Birinci Dünya Savaşından önceki dağılımına baktığımızda aşağıdaki tabloyu inceleyebiliriz¹⁶⁰:

Tablo 10: Misak-ı Milli Sınırları İçerisindeki Yabancı Sermaye Yatırımlarının Birinci Dünya Savaşından Önceki Dağılımı

YATIRIMLAR	YATIRIM MİKTARI (Milyon kuruş)
Demiryolları	3.368
Elektrik, tramvay, su	311
Liman vb. tesisler	288
Sanayi	650
Ticaret	206
Madenler	328
Banka ve sigorta	560
Toplam	5.711

Toplam olarak 5 milyar 711 milyon kuruşluk yabancı yatırımların geliri, 228 milyon kuruştur. Bu gelirin hemen hemen tamamı yurt dışına aktarılmaktaydı. Özellikle ülkenin belkemiği olan demiryolu taşımacılığının yatırımını yabancı sermaye yapıyor dolayısıyla karı da onlar alıyordu. Anadolu insanı, taşıma tarifelerinin yüksekliğinden dolayı ürettiği ürünü en yakın şehre bile ulaştıramaz hale gelmişti.

¹⁵⁹Çavdar, a.g.e., s.53

¹⁶⁰ a.g.e., s.177

Tüm Osmanlı imparatorluğunda var olan sınaî girişimlerdeki sermaye ve emeğin ancak % 15'i Türklere aitti. Memleketteki mevcut ufak çaptaki sanayi ve ticari teşebbüsler, yabancılarla, Müslüman olmayan azınlıkların elindeydi¹⁶¹.

Tablo 11: Birinci Dünya Savaşından Önce Osmanlı Sanayisinde Sermaye ve Emeğin Dağılımı

MİLLİYET	SERMAYE	EMEK
Türk	15	15
Rum	50	60
Ermeni	20	15
Yahudi	5	10
Yabancı	10	-
TOPLAM	100	100

Osmanlı sanayi kesimi, tablodan da anlaşılacağı üzere azınlıkların egemenliği altındaydı. Buna karşın ne azınlık ne de yabancı sermayecilerin gelişme konusunda ciddi bir varlık gösterebildikleri söylenebilir. Sanayide Rumların ve Ermenilerin ağırlığı hissedilmekteydi¹⁶². Türkler ise kendi ekonomilerinde ne yazık ki azınlık konumuna düşmüşlerdi. Yabancı sermayenin etki alanının Osmanlı İmparatorluğundan daha geniş olduğu bağımsız bir devlet herhalde yoktur¹⁶³.

20. yy.a girildiğinde, Osmanlı topraklarında sanayi girişimi adına ne varsa, ülke ekonomiyile bütünleşmiş olmaktan çok, deyim yerindeyse, bir "ada" gibi çevresiyle az düzeyde ilişkili fakat dış ekonomilerle bütünleşmiş olarak işliyordu. Bu ilişki, büyük ölçüde ülkenin belirli yerlerindeki ham ya da az işlenmiş maddelerin derlenmesi ve dışarı satımı biçiminde somutlaşmıştı. Osmanlı sınaî geriliğinin temel nedenin, ülkenin geleneksel sanayisinin sanayi devrimi sonrasında büyük dinamizm kazanan Avrupa ekonomisi karşısında tutunamaması ve çökmesi olduğu söylenebilir.

¹⁶¹ Eroğlu, a.g.e., s.24

¹⁶² Ahmet Emin Yaman, **Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi**, Ankara 1998, s.7

¹⁶³ Tunçay ve diğerleri, a.g.e., s.299

Osmanlı Devletinde, sanayi adına ne varsa Birinci Dünya Savaşından önce, İstanbul (% 55'i) ve İzmir'e (%22'si) yığılmıştı. Geniş Anadolu toprakları, bu mütevazı oluşumdan nasibini bile alamamıştı.

Büyük harpten önceleri Yozgat, Orta Anadolu yaylasında oldukça mühim bir ticaret merkezidi¹⁶⁴. Bütün bu hadiselerden sonra Yozgat'ın o dönemki iktisadiyatı şu maddeler üzerinde işlemekte ve yürümektedir: Her çeşit zahire, tiftik, yapağı, av derileri, yumurta, peynir ve yağ, kasaplık hayvanat. Bunlar, ancak bölge halkına yetecek oranda üretiliyor ve zaten bir miktar fazla üretim olsa da satılamıyordu.

Eskiden işlenmiş tiftik ihraç eden Orta Anadolu,1920'lere gelindiğinde ancak ham tiftik satabilmekte, diğer şehirlerdeki üreticiler, çaresizlik içinde tezgâhlarını birer ikişer kapatmaktaydılar¹⁶⁵.

Konya çevresinde de o dönemde sınaî işler, yoktu. Kasaba ve köylerde el tezgâhları vardı. Bunlarda pamuklu dokumalar, oda sofrta takımları, halı ve kilimler yapılmaktaydı.

Konya'da kuyumculuk ve bakır işlemeciliği yoğun olarak yapılmaktaydı¹⁶⁶. Ancak bu mevcudiyet, yerini giderek yokluğa ve yoksulluğa bırakmaktaydı. Dolayısıyla isyanlardaki en önemli sebeplerden biri, çığ gibi büyüyordu.

¹⁶⁴ Yozgat Ticaret ve Sanayi Odası, **Yozgat Ticaret ve Sanayii**, s.2

¹⁶⁵ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.70

¹⁶⁶ Akandere, **a.g.e.**, s.11

2.2.d. Ulaştırma

Ulaştırma, bir memleketin siyasi, sosyal, kültürel ve bilhassa iktisadi hayatına çok yakından tesir eder¹⁶⁷. Yüzlerce yıl bayındırlıktan yoksun kalmış, sömürülmüş, yakılıp yıkılmış ülkenin ulaştırma yönünden pek de iç açıcı bir tablo yansıttığını söylememiz mümkün değildir¹⁶⁸.

1920'lere kadar Anadolu ulaşımında üç yol söz konusuydu. Bunlar; demiryolu, karayolu ve denizyoludur. Bunlar sistem olarak ilkel ve gereksinimi karşılamaktan uzak bir görünümdeydi.

1918-1920 döneminde Anadolu'da 5 ana karayolu vardı. Bunlardan üçü Orta Anadolu'yla bağlantılıydı. Ünlü Bağdat yolu Sivas'tan geçiyordu. Konya Ereğli-Kayseri-Malatya-Harput-Diyarbakır yolu vardı ve Kayseri Sivas arasında da bir karayolu mevcuttu¹⁶⁹.

Orta Anadolu'yla bağlantılı demiryolları; Anadolu demiryolu (İstanbul-İzmir-Eskişehir-Ankara) ve Bağdat hattı (Eskişehir-Afyon-Konya-Adana-Halep) idi. Bu hatların tamamı yabancı şirketler tarafından işletilmekteydi. Orta Anadolu'da Ankara-Konya-Yozgat-Sivas-Kayseri arasında da yollar mevcut olmasına rağmen, nitelik ve nicelik bakımından yetersizdi ve Anadolu'nun diğer yerlerinde de durum farklı değildi.

Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru Osmanlı Devletinin siyasi ve iktisadi durumu karışık ve pekiyi değildi. Sanayi, ticaret ve tarım alanlarında kapitülasyonların da etkisiyle durum iyice kötüleşmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle: "Osmanlı ülkesi ecnebilerin müstemlekesi" durumuna düşmüştü. Değişik cephelerde uzun süreden beri harbeden millet, bitkin, maddi-manevi bir çöküntü içindeydi¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Cillov, **a.g.e.**, s.356

¹⁶⁸ Ozankaya, **a.g.e.**, s.413

¹⁶⁹ Çavdar, **a.g.e.**, s.81

¹⁷⁰ Sakallı, **a.g.e.**, s.409

Sevr'e göre; Osmanlı devletinin elinde yalnız 771 kuruş kişi başına gelire sahip İç Anadolu yöresi kalmaktaydı. Bu yörenin tarım ve madencilik olanakları sınırlıydı, hatta yoktu. Aynı anlaşmasıyla birlikte ülkenin ekonomik bağımsızlığıyla ilgili son köprüler de atılmıştı. Yani Osmanlı Sevr'le birlikte bir köşede "fakr-u zaruret içinde" ölüme terk ediliyordu. Milli Mücadelenin başlangıcında; ülkesi parçalanmış, savaşçıları yorgun, halkı yılgın bir ülke vardır¹⁷¹. Ülkede yol yoktu, demiryolu Ankara'da bitiyordu. Ulusal yönetim altındaki bütün topraklarda tek bir fabrika yoktu¹⁷².

¹⁷¹ Çavdar, a.g.e., s.190

¹⁷² Hikmet Özdemir, **Tekâlif-i Milliye**, İstanbul, Yenigün Yayınları, 2001, s.5

İKİNCİ BÖLÜM

1919–1938 DÖNEMİNDE ORTA ANADOLU'DA ÇIKAN İSYANLAR

1. Orta Anadolu'da 1919–1938 Yılları Arasında Çıkan İsyanlar

1919 yılıyla birlikte Anadolu'da yeni bir dönem başlıyordu. Başlayan bu dönem Milli Mücadele için çok zorlu geçecekti. Bir taraftan Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesiyle başlayan işgaller bir taraftan da Anadolu'nun her tarafında çıkan/çıkarılan isyanlar...

İsyanlara sebep olan hususlara bakıldığında şöyle bir sıralama yapılabilir:

- 1- Damat Ferit hükümetinin yayınlattığı fetva ve bildirimler.
- 2- İngiliz yanlısı Hürriyet ve İtilaf partisinin yaptığı olumsuz propagandalar.
- 3- Bazı tecrübesiz ve bilgisiz devlet adamlarının idarede meydana getirdikleri boşluklar.
- 4- Ordusu terhis edilmiş bir devletin böyle bir mücadelede başarılı olamayacağını söylemesi.
- 5- Özellikle İngilizlerin büyük paralar harcayarak cahil kesim üzerinde yaptıkları propaganda faaliyetleri.
- 6- Osmanlı içindeki azınlıkların yapmış oldukları faaliyetler.
- 7- Halkımızın en can alıcı yeri olan din üzerinde oynanan oyunlar. Özellikle din elden gidiyor denilerek yapılan faaliyetler¹⁷³.

Bölgede çıkan isyanların sebepleri arasında vergilerin ağırlığı, askerlik hizmetlerinin uzunluğu ve yönetimdeki adaletsizlikler olduğu görülmektedir¹⁷⁴. Ayrıca İngilizler, özellikle İstanbul boğazı üzerinde hâkimiyet kurmak istediklerinden çıkan isyanların bazısında etkin rol oynamışlardır¹⁷⁵. Bu

¹⁷³ Taş, a.g.e., s.32-33

¹⁷⁴ Toplu, a.g.e., s.307

¹⁷⁵ Görgülü, a.g.e., s.125

faaliyetleri kapsamında hem halife ordusunu desteklemişler hem de Düzce ve Bolu çevrelerinde meydana gelen isyanlara katkıda bulunmuşlardır.

Orta Anadolu'da çıkan ve çalışmamız kapsamında yer alan ilk isyanların genellikle Adapazarı, Hendek ve Düzce'de çıkmasının nedeni, yöre halkının sürekli olarak saraya kız vermesi ve dolayısıyla çıkar yönünden İstanbul yönetimi ile yakınlıkları gösterilebilir. Bolu'daki isyan; Kızılcahamam, Çerkeş ve Safranbolu'ya kadar ulaşmıştır. Safranbolu yöresindeki isyanın yayılmasında, İngilizlerle tiftik ticareti yapan Dayıoğlu Hacı İbrahim'in etkisi büyüktür. Ayrıca o dönemde Safranbolu'da bulunan Kilise ile papazın evinin arasında gizli bir geçit olduğu bölge halkı tarafından bilinen ve anlatılan bir gerçek olup şu an kalıntılar bölgede mevcuttur.

Bandırma, Gönen, Susurluk, sonradan Mustafa Kemal Paşa adını alacak olan Kirmastı, Karacabey, Biga ve dolaylarında; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan ve Beypazarı dolaylarında; Bozkır'da; Konya, Ilgın, Kadınhanı, Karaman, Çivril, Seydişehir, Beyşehir, Koçhisar, dolaylarında; Yozgat, Yenişehir, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum dolaylarında; Ümraniye, Refahiye, Zara, Hafik dolaylarında; Viranşehir dolaylarında tutuşan kargaşa ateşleri, Mustafa Kemal'in deyişiyle bütün yurdu yakıyor; hainlik, bilgisizlik, düşmanlık ve yobazlık dumanları tüm yurdun göklerini karanlıklar içinde bırakıyordu¹⁷⁶.

İç isyanlar ya da Milli Mücadeleye karşı çıkarılan hareketlerden Haçin, Pontus, Ali Batı ve Koçgiri dışındaki isyanlar, hep hilafeti, dini ve padişahı istismar ederek halkı kandırmışlardır. Başlangıçta çoğunlukla halka rağmen yapılan Milli Mücadele, sonra bazı hainler dışında tüm halkla birlikte zafere ulaşmıştır. Milli mücadelemizin en şerefli yönlerinden biri de budur¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Ozankaya, **a.g.e.**, s.269

¹⁷⁷ Kenan Esengin, **Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar**, İstanbul, Ağrı Yayınları, 1975, s.27

Osmanlı İmparatorluğu, Kuva-yı Milliye ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde çıkan isyanlar karşılaştırıldığında, aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkar¹⁷⁸.

Tablo 12: Ayaklamaların Dönemlere Göre Dağılımı

İsyan Dönemleri	İsyan Tarihi	Süre/yıl	İsyan Sayısı
Osmanlı İmparatorluğu	1299–1919	620 yıl	43
Türk İstiklal Harbi Dönemi (Ulusal Kurtuluş Savaşı Süreci)	15.05.1919–06.02.1923	4 yıl	28
Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	1923–1938 Atatürk Dönemi	15 yıl	18
TOPLAM			89

Tablodan da anlaşıldığı üzere, 619 yıllık dönem içerisinde 1919–1923 yılları arasında 4 yıl gibi kısa bir dönemde 28 isyanın çıktığı Türk İstiklal Harbi dönemi oldukça dikkat çekicidir. Bu kadar kısa bir dönemde çıkan isyanların yıpratıcı gücü kesinlikle göz ardı edilemez.

Milli Mücadele döneminde Ankara yönetimine korkulu, hatta umutsuz anlar yaşatan isyanların önemli bir bölümü, Karşı-Milliyetçi tutucu isyanlardır. Bunlar iki kümede incelenebilir. İlki, çeşitli yörelerde büyük nüfuz sahibi, ağa, şeyh, dini önder hatta eşkiya, reis gibi kişilerden oluşmakta olanlar tarafından çıkarılanlar. İkincisi ise; kendi kendine gelişen isyanlardır. Birinci tür isyanlara Orta Anadolu'da Yozgat başta olmak üzere aynı yörede çıkan, Yenihan, Zile, Amasya, Çorum, Delice, Kırşehir, Maden, Alaca, Karamağara, Mecitözü, Haymana, Çiçekdağı, Sungurlu, Sorgun, Yıldızeli, Akdağmadeni, Çamlıbel, Tokat ve Artova'da etkili olan isyanlar ile Konya ve Bozkır çevresinde çıkan isyanları örnek verebiliriz¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Hüsnü Merdanoğlu, **Ulusal Kurtuluş Süreci ve Kuvay-i Milliye**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2006, s.224

¹⁷⁹ Gnkur. Harp Dairesi Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi VI. Cilt, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, Ankara, 1974, s.27

Dikkat edilirse bu isyanların Ankara'yı üç yönden kuşatacak şekilde çıktığı görülür¹⁸⁰. Bu şekilde Ankara, lojistik yönden etkisiz hale getirilmek istenmiş, hem haberleşme hem de bölgesel kaynaklarla bağlantıların önünün kesilmesi amaçlanmıştır.

İsyanlar devam ederken Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliyeden umumi vaziyetle ilgili tamimler yayımlamaktaydı¹⁸¹. Meclisin yayımladığı ilk beyannamede de din ile ilgili cümleler dikkat çekicidir¹⁸². Ekim 1919'da meydana gelen isyan olaylarını, Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'ta yine belgelerle anlattığını görmekteyiz¹⁸³.

Bölgedeki isyan hareketleri beraberinde İstiklal Mahkemelerinin yargılama sürecini de ortaya çıkarmıştır¹⁸⁴. İstiklal Mahkemeleri, Milli Mücadele yıllarında, cephelerin yıkılmasını ve Anadolu'nun içten çökmesini önlemiştir¹⁸⁵. İsyanların meydana geldiği bölgelerde kurulan İstiklal mahkemelerinde birçok isyancı yargılandıktan sonra asılmış ve böylece bir bakıma bölgelerde psikolojik baskı da yapılarak gözdağı verilmiştir.

Bu dönemde İstanbul Hükümeti boş durmamış kimi sözde din adamlarını eğiterek Anadolu'nun içlerine göndermiş, halkın arasına giren hocalar da; *"Bir elimde Kur'an öbür elimde ferman, kalbimde iman, padişahımdan selam"* söylemleriyle halkı ulusal güçler aleyhinde isyanla yönlendirmişlerdir¹⁸⁶. Takdir edilir ki semboller, kitleleşmeyi temin eden şekillerdir. Bu zaman zaman söz, zaman zaman da afişler yoluyla olur¹⁸⁷. Mustafa Kemal Paşa da tüm Kurtuluş Savaşı boyunca "ant" , "dua" , "vaaz" gibi dini öğelere önem vermiştir¹⁸⁸. Türk toplumu; "ırk" mefhumu üzerine

¹⁸⁰ Tunçay ve diğerleri, **a.g.e.**, s.92

¹⁸¹ Nadi, **a.g.e.**, s.24

¹⁸² **a.g.e.**, s.49

¹⁸³ Atatürk, **a.g.e.**, s.191

¹⁸⁴ Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev**, Haz. Atilla Özkırımlı, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2003, s.374

¹⁸⁵ Cihat Akçakayalıoğlu, **Atatürk**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s.289

¹⁸⁶ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.226

¹⁸⁷ Aykut Edibali, **Milli Mücadele'de Kadroların Vazifeleri**, İstanbul, Özdemir Basımevi, 1970, s.42

¹⁸⁸ Suna Kili, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1988, s. 61

değil, “millet” mefhumu üzerine kurulu olduğu için¹⁸⁹, isyan hareketlerinde bu durum da göz ardı edilmemiştir.

Halkı, bu dönemde Kuva-yı Milliye hareketine karşı isyana söylevleriyle teşvik edenlerden biri İstanbul’da bulunan Ali Kemal’dir ve bir tamiminde; Kuva-yı Milliyeciler için “*Anadolu’da yeniden şekavet ve yağma devrini açanlar*”, demektedir¹⁹⁰.

Milli Mücadeledeki başarıyı araştıran İngiliz İntelligies servisinden Harron Armstrong’un itirafına baktığımızda; “*Türk mukavemet membalarının meydana çıkarılması yolunda müspet netice vermeyince vaki ısrarlı ihbarları değerlendirerek, tekkeler, mescitler, camiler gibi dini mebani üzerinde durduk ve din adamlarını takip ve kontrole başladık. Bu din adamları münhasıran telkinlerle ve maneviyatı yükseltmekle iktifa etmemişler, fiili olarak da içinde vazife almışlardı. Halk üzerinde nüfuzları çok olduğundan üzerlerine aldıkları vazifeleri muvaffakiyetle yerine getirmişlerdi*”¹⁹¹ dediğini görmekteyiz. Dolayısıyla İngilizler, halkı nasıl yönlendireceklerini ve en hassas noktalarının din olgusu olduğu gerçeğini bir bakıma itiraf etmişlerdir.

Anadolu, istiklal yolunda kat’i ve muvaffak adımlar atarken, İstanbul’daki fesat ve hıyanet ocağı, fetvalar çıkarıyor, halifelik ve şeyhülislamlık gibi taassup silahlarıyla uğraşıyordu¹⁹². İstanbul, her imkânı deneyerek hâkimiyetini yitirmemek için elinden geleni yapıyordu¹⁹³. Ancak her hareketi, Ankara’dan bir cevap alıyor ve etkisiz kılınıyordu.

¹⁸⁹ E. Semih Yalçın, “**Seksen Yıllık Cumhuriyetin Kimlik Meselesi**”, 2023 Dergisi, sayı 30, s. 32-36

¹⁹⁰ Osman Akandere, “İstanbul ve Kuvay-i Milliye”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 16, Aralık 2006, s.21

¹⁹¹ Ahmet Ulaşan, **Milli Mücadele’de Moral Gücümüz**, Ankara, 1986, s.26

¹⁹² Kazım Özalp, **Milli Mücadele**, I.cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, s.125

¹⁹³ Harp Akademileri Komutanlığı, “1806-1938 Yılları Arasında Doğu Anadolu Bölgesinde Meydana Gelen Ayaklanmalar ve Sorun Hakkında İncelemeler”, **Harp Akademisi Bülteni**, sayı 188, s.8

Ankara'yı, İstanbul'un karşısına diken olaylar bakımından pek zengin siyasi savaşa, 1920 ilkbaharında çok daha ciddi bazı şeyler eklenir. Gerçek savaş, şu yayılması bir türlü durmayan din savaşı kisvesi altında, acımasız iç savaştır. Baş kaldırmalar, Ankara'nın çok yakın çevresine kadar ulaşmıştır¹⁹⁴. Ankaralılar, bazı geceler "Halife askerlerinin" çıkardığı yangınları görebilmekteydi. Bu bile işin vahametini bizlere gösteren önemli gerçeklerdendir.

Her zaman olduğu gibi iç isyanların kışkırtılmasında da emperyalist devletler, kesenin ağzını açmıştır. Biga'da Kaymakam Hamdi Bey'i şehit eden eşkıyalar, yedi buçuk torba içinde Beş bin İngiliz altınıyla dönmüşlerdir¹⁹⁵. Para, yine en önemli koz durumundadır ve bu koz isyanların her aşamasında ustalıkla kullanılmıştır.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti, isyan bölgelerinde yoğun propagandalar yapmıştır¹⁹⁶. Çıkan isyanlar, İngiliz istihbaratını yakından ilgilendiriyor, ajanlar bölgeden sürekli bilgi geçiyorlardı¹⁹⁷. İngiltere bölgede "Böl ve Yönet" politikasına başvurup Türk'ü Türk'e düşürüp bir iç savaş çıkararak Milli mücadeleyi içten çökertmek yoluna gitmeyi amaçlamıştır¹⁹⁸. Orta Anadolu'da çıkan isyanların her birinde İngiliz gölgesini görmek mümkündür.

Padişahın, onun hükümetinin ve Dürrîzade fetvalarıyla isyanlara teşvik edenler, bu işi sadece vaazlar yoluyla değil, kan dökerek ve döktürerek yapmışlardır. Türk'ü Türk'e, Müslüman'ı Müslüman'a kırdırmışlar ve birbirlerine destek olması gereken insanlar, Türk tarihinde görülmemiş şekilde birbirlerine düşmüşlerdir.

¹⁹⁴ Dumont, **a.g.e.**, s.70

¹⁹⁵ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.227

¹⁹⁶ Cengiz Dönmez, **Milli Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999. s. 163

¹⁹⁷ Sonyel, **a.g.e.**, s.46

¹⁹⁸ Ergun Aybars, **Yakın Tarihimize Anadolu Ayaklanmaları**, Ankara, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 1989, s.18

İsyanlarda etkili olan “Silahşor Hocalar” arasında 31 Mart olayından kalma şeriat düşkünü olanlar çoğunlukta idi. Bayburtlu Şeyh Eşref'i, Yozgat'ın Şeriat Hâkimi Hafız Şahap'ı, Bolu ve Gerede olaylarının Kör Ali Hocası, Konya ve Bozkır isyanlarını hazırlayan Zeynel Abidin Hoca ve yobaz arkadaşlarını burada dikkatle belirtmeliyiz¹⁹⁹. Bunlar memleketin nice subayını, devlet adamını, yöre halkını gözlerini hiç kırpmadan öldürmüş veya öldürtmüştür. Böylece Anadolu'yu işgal edenlerin işini kolaylaştırmışlardır.

Bu isyanlarla mücadele, Sevr anlaşmasından Lozan'a kadar, Türkiye'nin ölüşü ve yeniden dirilişi gibidir²⁰⁰. Milli mücadeleyi her yönüyle yıpratın isyanlar, o dönemde meydana gelmeseydi, mevcut tablo muhakkaktır ki çok farklı bir şekil alacaktı.

1.a. Birinci Bozkır İsyanı

Bozkır, Toros dağ silsilesinin Konya Ovası'na bakan kuzey eteklerinde, Çarşamba Çayı Vadisi'nde Selçuklu Türklerinden Bozkır Bey'in kurduğu küçük, tarihi bir ilçedir. Göller Bölgesi'nin bir kısmı, Karaman, Ermenek, Hadim, Taşkent dâhil bu ormanlık ve kayalık bölgelerde, çeşitli Türk boylarına mensup insanlar yaşamaktadır.

Yaşamın tüm olumsuz koşullarına karşı mücadele veren Bozkır ilçesi ve köylerinde yaşayan insanların; vatana, millete olan sadakatleri ve vatan sevgileri tarih boyunca Osmanlı padişahlarının gözünden kaçmaz. Bunun için tüm Osmanlı padişahlarının otağlarını korumak için oluşturulan taburların geneli Bozkır ve köylerinde oturan yiğitlerden oluşturulmuştur.

Ancak, Mustafa Kemal Paşa, Konya bölgesinden Milli Mücadele bazı yönlerden kuşku idi. Bu kuşkusunda, Konya Valisi Cemal, önemli yer teşkil ediyordu. Yoksa bölge halkının sadakatinden bir kuşku bulunmuyordu. Valinin dalgalı fakat olumsuz hizmetleri vardı. Kendisine “Artin” deniliyordu.

¹⁹⁹ Esengin, a.g.e., s.25

²⁰⁰ Dumont ve diğerleri, a.g.e., s.136

Bunun sebebi ise; Ermenileri himaye etmesinden dolayıdır²⁰¹. Vali Cemal Bey hakkında 26.09.1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye tarafından yayımlanan beyannamede de Konya'da vatan ve millet aleyhinde yaptığı faaliyetler dile getirilmiştir²⁰². Bu beyanname Cemal Beyi oldukça rahatsız etmiş, bölgede kalamayacağını anlamasını sağlamış ve Konya'dan 26 Eylül'de kaçmıştır.

Birinci Bozkır isyanının gelişmesi şu şekilde olmuştur: Vali Cemal Bey, kaçmadan önce bütün Konya'da olduğu gibi Bozkırlıların da dini ve milli duygularını Kuva-yı Milliye aleyhine tahrik etmiş, kendilerine silah dağıtılarak milli kuvvetlere karşı gelinmesi konusunda yazılı emir vermiş, isyanı gerçekleştirmesi için de Dinek Nahiyesi müdürü Vehbi Bey'e bin lira para ve kaymakamlık verileceği vaadinde bulunmuştu.

Cemal Bey'in teşvik ve tahrikleri ile Sandık Emni Hüseyin, Mal Müdürü Talip, Kadı Cevdet, Müstantik Tefvik, Alibeyhüyüğü Köyü muhtarı Afşarlı Tahir, Ahırlı köyünden Molla Mustafa, Pekmezcinin Ali ve Ayandan Zeynel Abidin Efendi'ye nispet edilen Hocaköylü Pehlivan elde edilmişti. Vali Cemal Bey, bizzat bölgeye giderek bu şahıslarla görüşmüş, hatta bir gece de Alibeyhüyüğü muhtarının Afşarlı Tahir'in evinde misafir olarak kalmıştı. Cemal Bey'in faaliyetlerinin tehlikeli boyut alması ve askeri cihetten de haberdar olunması üzerine Jandarma Komutanı Abdurrahman Bey tarafından 60-70 kişilik bir kuvvet Bozkır 'a gönderilmişti. Bu sırada 19 Eylül 1919 da vazifeye başlayan Ali Sait Paşa Konya Valisinin tutumunu çok tehlikeli gördüğü için vazifeden affını istemiştir²⁰³.

²⁰¹ Esengin, **a.g.e.**, s.54

²⁰² Güner ve diğerleri, **a.g.e.**, s.7

²⁰³ Esengin, **a.g.e.**, s.56

İsyan, 27 Eylül 1919 tarihinde Vali Cemal'in Konya'yı terk edişinden bir gün sonra başlamıştır. Elebaşılar; Apa, Dinek, Hisarlık ve civar köylerden topladıkları çoğu silahsız 1000'e yakın kandırılmış insan ile Bozkır'a girmişlerdir²⁰⁴. İsyanın ilk çıktığı köy ise Zeynel Abidin Hocanın köyü olan Hocaköy'dür.

İsyanın sebepleri arasında eski İttihat ve Terakki partisi üyelerinin Bozkır'da Kuva-yı Milliye teşkilatını kurmaları ve halkı kazanmaya çalışmaları da vardır²⁰⁵. Hürriyet ve İtilaf partisi ve Teali İslam cemiyeti mensubu olanların huzursuzluğunun başlıca sebeplerinden biri de budur²⁰⁶. Bu gelişmeler Zeynel Abidin Efendi'nin adamlarını kızdırmıştı. Zeynel Abidin Hoca, eski mebuslardan olup padişaha sokulmuş Hürriyet ve İtilaf partisine mensup bir zattı²⁰⁷.

Delibaşı'nı ve 30 adamını yanına alan Kürtoğlu Musa, Bademlili Hacı Halil, ilçenin yağma edilmesi vaadiyle yanlarına topladıkları silahlı köylülerle 26 Eylül günü, (Vali Cemal Bey'in firar ettiği gün) önce Bozkır 'a saldırdı. İlçeye gönderilen az sayıdaki milli kuvvet saldırı karşısında tutunamayarak geri çekilince isyancılar Bozkır'ı ele geçirmiştir. Kendi hareketlerine katılmayan Duyun-u Umumiye, reji daireleri ile halkın evlerini yağma ederek kendilerine karşı gelen bir grup askerle "Kanlıböğet" ismiyle bilinen bölgede şiddetli çatışmaya girdiler. İsyancılar burada 5 Müslüman askeri katlederek Hükümet Konağı'na yürüdü, kendilerine engel olmak isteyen Kaymakam Demir Asaf Bey'i de şehit etti. Zeynel Abidin Efendi'nin adamları çatışmalar sırasında ev ve bazı işyerleri kurşunlanırken iki Hıristiyan'ın da ölümüne sebep oldu. Askeri birlikler ise hadisenin sonuna kadar özellikle dağların eteğindeki ve bugün Karacaardıç köyü yolu üzerinde bulunan Hıristiyan mahallelerini korumaya çalışmışlardı. Karşılarında kuvvetli bir askeri bir birlik bulamayan isyancılar, askerlik şubesinin deposunda girerek burada bulunan

²⁰⁴ Görgülü, a.g.e., s.129

²⁰⁵ A.T.A.S.E., K. 186 D 26-94, F.36-1

²⁰⁶ Avanas, a.g.e., s.101

²⁰⁷ Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş**, İstanbul, İnsel Yayınları, 1970, s.192

silah ve cephaneyi alarak, ilçenin girişindeki baruthaneyi de ateşe verdi. İsyancılar, tehlikeli ve yersiz davranışlara karşı olan yurtsever hemşerilerini hiç tereddütsüzce öldürdüler veya yaraladılar. Ayrıca birçok evi de yağmalayıp talan etmişlerdir²⁰⁸.

İsyanı bastırmak amacı ile 28 Eylül günü Seydişehir'den gelen süvari bölüğü, o gün akşama kadar çarpıştı ise de sayıları 3 bin kişiye ulaşan asilere karşı koyamadılar. Asilerin makineli tüfek takımını ve 8 subay ile 12 eri ele geçirmesi ile süvari bölüğü Karacaardıç Köyü yakınlarına çekilmek zorunda kaldı. Olayın büyüyerek şiddetli bir hal alması üzerine, kan dökmemek için Seydişehir'de bulunan süvari alayı müdahale için hazır halde tutulmakla birlikte, isyanın nasihat yolu ile çözümlenmesine karar verildi. Bu aşamada, Konya eşrafından hazırlanan bir nasihat heyeti geçici bir süre için olayları yatıştırmıştı²⁰⁹. Fakat gerçekte isyancılar silahlarını bırakmamışlar ve bir tehdit olarak varlıklarını devam ettirmişlerdi. Hatta isyancıların başarısı üzerine Hadim nahiyesi ile Ermenek ilçesi halkından da isyancılara katılanlar olmuş, fakat bunlar Vali Vekili Vehbi Bey'in verdiği bilgiye göre çatışmalara iştirak etmemişlerdi.

Bozkır isyanını araştırmak için Konya'ya gelen mülkiye müfettişi Asaf Talat Bey'in raporunda bir husus dikkat çekmektedir. Şöyle ki; Asaf Talat Bey, isyanın çıkmasını iki sebebe bağlamaktadır. İsyanın çıkışında Bozkır'a gönderilen milli kuvvetler komutanı Abdurrahman Bey'in halka hitaben yaptığı konuşmada ağır bir lisanla, milli kuvvetlere katılmayanların cezalandırılacağını söylemesi ve bu sözler üzerine halkın galeyana gelmesi sebep olarak gösterilebilir. Bu isyan, bir yandan Vali Cemal, diğer yandan İstanbul'da bulunan İngiliz papazı Frew ile ilişki kuran Konyalı Zeynel Abidin

²⁰⁸ D. Ali Gülcan, **Kökenleriyle Konya'nın Delibaşı İsyanı ve Bu Olayın Karaman'a Sıçrayışı**, Eskişehir, Uğur Ofset, 1994, s.51

²⁰⁹ **A.T.A.S.E.**, Dolap 59, Göz 2, Dosya 42

Hoca ve arkadaşlarının milli hareket aleyhine halkı kışkırtmaları nedeniyle olmuştur²¹⁰, demektedir.

Bu ifadelerden Talat Bey'in olayın sorumluluğunu iki tarafa da yüklemek istediği sonucu çıkmakta ve bu yaklaşım kendi içerisinde dahi çelişki meydana getirmektedir. Eğer, Vali Cemal Bey'in faaliyetleri daha ilk valiliği döneminden başlamak üzere Milli Kuvvetler Komutanı Abdurrahman Bey'in bölgeye gitmesinden çok önce ortaya çıkmış ise, bu durumda kuvvetlerin Bozkır'a gitmesi ve Milli Teşkilat'a yardım talebinde bulunması isyan için yalnızca bir bahane teşkil edecekti. 19 Ekimde Konya'daki görevine başlayan Vali Suphi Bey'in raporları, isyanın Vali Cemal Bey ve Zeynel Abidin'in adamlarının organizasyonu ile ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Heyet-i Temsiliye döneminde görev yapan Suphi Bey, İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesi olmasına rağmen icraatlarıyla vatansever bir kişi olarak tanınmıştır²¹¹.

Mustafa Kemal Paşa, isyanlarla ilgili olarak Nutuk'ta ilk olarak Bozkır isyanından bahsetmiştir²¹². Bölgede meydana gelen isyanda papaz Frew'in etkileri hissedilmiş ve Mr. Frew'a da konuyla ilgili mektup yazmıştır²¹³.

Birinci Bozkır isyanında Peyam gazetesi, 29 Eylül 1919 tarihinde halkı hilafete sahip çıkması yönünde bir haber yayımlamıştır²¹⁴. Ayrıca Başyazarlığını Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yürüttüğü İkdâm gazetesi (Bknz. Ek 3), ilk dönemlerde "İşgalcilerden İyi Niyet²¹⁵" beklemektedir. Basının bu tavrı doğaldır ki belli oranda bölgede çıkan isyanı etkilemiştir.

²¹⁰ Esengin, **a.g.e.**, s.58

²¹¹ Tahir Cemal Kutay, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, 1974, s.88

²¹² Atatürk, **a.g.e.**, s.131

²¹³ **a.g.e.**, s.206

²¹⁴ **PEYAM GAZETESİ** 29 Eylül 1919

²¹⁵ **İKDAM GAZETESİ** 16 Mayıs 1919

1.b. İkinci Bozkır İsyanı

Birinci Bozkır olaylarında, asilerin başarı göstermesi biraz şımarmalarına ve kendilerine güvenmelerine yol açmış, genel af ilan olunmazsa silahlarını kesinlikle bırakmayacaklarını bildirmişlerdir. Birinci Bozkır isyanından sonra bu bölgelere kaydırılan Yarbay Arif'in müfrezesinin Çumra ve Karaviran bucaklarında toplanması, ilk isyanda Nasihat heyetince verilen Bozkır'a Milli kuvvetlerin gönderilmeyeceğinin sözünün tutulmadığına örnek gösterilmiş ve asiler tekrar silahlanmıştı²¹⁶.

Milli kuvvetlerin Bozkır'ı kuşatma harekâtına devam ettiği haberini alan Hisarlık ve Hocaköy halkından 70 kadar silahlı ve 200 kadar silahsız bir grup, başlarında Zeynel Abidin Efendinin kardeşi Hoca Ziya ve akrabalarından Abdullah, Sabit ve Abdülhalim Hocalar ile Avdan şeyhlerinden Hacı Osman (Zeynelabidin Efendi'nin yeğeni) ve Talat isimdeki arkadaşları, 22 Ekim 1919 tarihinde harekete geçerek Bozkır Kazası etrafında toplandı. Bunlar, halkı kıskırtmak için Kuva-yı Milliye'nin İttihatçıların müstear adları olduğunu ve halkı zorla askere alacakları yolunda propaganda yapmakta idiler. Yanlarına çağırdıkları öldürülen Demir Asaf Bey'in yerine vekâlet eden Bozkır Kaymakam vekili Sami Bey'e isyancılardan Abdülhalim Hoca, genel af ilan edilmesini ve Çumra ile Karaviran mevkilerindeki milli kuvvetlerin derhal çekilmesini yoksa kendilerinin bunu gerçekleştireceklerini söyledi. Sami Bey'in uyarılarına aldırmayan asiler, tekliflerinin kabul edilip edilmediğini bizzat öğrenmek istedi. Vilayete telgraf çekildi. Refet (Bele) Bey'in taahhüdü ile Kuva-yı Milliye'nin bulunduğu yerlerde kalıp ilerlemeyeceği fakat toplanan halkın da köylerine dağılması gerektiği cevabı verildi. Fakat asiler verilen bu cevabı beğenmeyerek; "Bu telgraf validen değil, Beyşehir'den yazılıyor. Padişahın emri gidip bunları vurmaktır" diyerek, milli kuvvetlere karşı 22 Ekimden itibaren tekrar harekete geçtiler²¹⁷.

²¹⁶ Görgülü, a.g.e., s.129

²¹⁷ A.T.A.S.E., Dolap 59, Göz 2, Dos. 41

Bozkır'daki telgraf hatlarını kesen ve sayıları 600'ü aşan asi grubu, Konya'nın 58 km güneyinde bulunan Akviran nahiyesi ahalisine haber göndererek Yarbay Arif (Ayıcı) Bey müfrezesine saldıracaklarını, kendilerine yardım edilmez ise gelip bölgedeki köyleri yakacakları tehdidinde bulundu. Bu yeni durum karşısında Vali Suphi Bey telaşa kapıldı. Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta, Bozkır hadisesinin sona ermediğini, devam eden kargaşaya Zeynel Abidin Efendi'nin köyü olan Hocaköy halkı ile akrabalarının sebep olduklarını söylüyor ve halkı yatıştırarak ikna etmek için yeni nasihat heyeti oluşturma çabasında olduğunu bildiriyordu. Bu çabasına rağmen Vali Suphi Bey, ayrıca diğer yazılarında ısrarla, af çıkarılmaz ise nasihatın katiyen işe yaramayacağını da ifade ediyordu. Bu aşamada Bozkır ve Seydişehir isyanlarını bastırmak için Afyon dolaylarından Refet Paşa görevlendirilmişti²¹⁸. Albay Refet (Bele) Bey ile Afyon'da birleşerek Aydın cephesine gitmek için yola çıkan 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin (Altay) Bey, Bozkır hadisesinin tekrar ortaya çıkması üzerine Konya'ya dönerek Vali ile yapılması gerekenler konusunda mütalaada bulundular. Hükümet memurları ilçeden dışarıya çıkmak zorunda bırakıldılar ve iyiden iyiye azgınlaşan çete başları Konya yönü telgraf hatlarını da kestiler. Böylece ikinci isyan daha da genişledi²¹⁹.

Afyon'dan daha önce gelerek Bozkır ile Konya arasındaki Suğla Gölü'nün kuzeyinde yaklaşık 400 kişilik bir kuvvetle hazır bekleyen Yarbay Arif Bey kuvvetlerinin desteklenmesi kararı alındı. Bu esnada, 24 Ekim 1919 tarihinde asiler Akise mevkiine gelen milli kuvvetlere saldırdılar. Üç saat süren bir çatışma sonunda asiler geri püskürtüldü. Bu çatışmalarda Yarbay Arif Bey müfrezesinden 1 er yaralandı ve 3 er kayboldu. Daha sonra bölgede yapılan arama çalışmalarından sonra, isyancıların bu erleri vahşi bir şekilde parçaladıkları ortaya çıkmıştır. Bu olayın öğrenilmesi üzerine Vali Suphi Bey alalacele eski mebus Mehmet Emin, Konya tüccarlarından Bozkırlı Hacı Hüseyin ve Zeynel Abidin'in kardeşi Rıfat Efendi'den meydana gelen yeni bir

²¹⁸ Hasan Karaca, Mehmet Koç, **Beyşehirli Gazilerin Milli Mücadele Hatıraları**, Konya, 2000, s.34

²¹⁹ Gülcan, **a.g.e.**, s.53

nasihat heyeti oluşturularak, çatışmanın ertesi günü yani 25 Ekimde Bozkır'a gönderildi. Ayrıca Bozkır'a atanan yeni Kaymakam Ragıp Bey'e de nasihat heyeti ile birlikte hareket ederek hadisenin barış yolu ile neticelendirilmesi hakkında talimat verildi. Dâhiliye Nezareti olayın nasihatle bastırılabilceği konusunda iyimser olmalı ki, ertesi günkü yazısında Valinin de Bozkır 'a nasihat heyeti ile birlikte gitmesini talep etmiş olmasına rağmen, Vali olayın ciddi boyutlarda olduğunu ve bu sebeple Bozkır'a gitmesinin mümkün olamayacağını bildirmişti.

Akkise mevkiine takviye kuvvetlerin gönderilmesi ile 25 Ekim'de yaşanan çatışmalarda, asiler hâkim oldukları tepelerden uzaklaştırılmışlardı²²⁰. Asilerin kaybı 30 kişi kadardı. Yarbey Arif Bey müfrezesi aynı gün Suğla Gölü'nün doğusundaki Saray Köyü'nü geçerek asileri takibe almışlardı. Bu sırada milli kuvvetler, asilere gönderilen nasihat heyetinden gelecek haberi beklemişler ve eğer olumsuz cevap verilir ise köylülere karşı yumuşak davranılması ve yalnızca isyana önyak olanların cezalandırılmaları gerektiği 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey tarafından müfreze komutanına bildirmişlerdir.

Akkise mevkiinden kaçan asilerden bir kısmı köylerine dönerken, bir kısmı da Balıklava köyüne çekilmişlerdi. Yarbey Arif Bey kuvvetleri, 26 Ekim günü Balıklava mevkiinde karşı saldırıya geçti ve sayıları 2 bine ulaşan asilerle üç saat süren çatışma yaptı²²¹. Asilerden bir kısmı beyaz bayrakla gelerek teslim oldu, doğu tarafında kaçan kol ise Akviran'ı işgal etmek için köylüleri tazyik etmeye başladılar. Yarbey Arif Bey kuvvetleri ertesi gün asilerin Akviran nahiyesini işgal ettiklerini ve çevre köylerle birleşerek Delibaş'ın liderliğinde Çumra'ya saldıracaklarını öğrendi. Yarbey Arif kuvvetleri Avdan üzerinden Apa'ya geldiler. Burada 28 Ekim tarihinde yapılan çatışmalarda asiler püskürtüldüler.

²²⁰ A.T.A.S.E., Dolap 59, Göz 2, Dos. 41

²²¹ A.T.A.S.E., Dolap 59, Göz 2, Dos. 41

İsyanın Çumra civarındaki Alibeyhüyüğü ve Hatunsaray mevkilerine de sıçraması ve bu bölgeler üzerine gönderecek askerlerin fırsattan faydalanarak firar etmesi, durumu çok güçleştirmişti. Bu sebeple ulemadan üç kişi seçilerek asilere gönderildiği bir sırada Yarbey Arif Bey'in Apa'daki başarıları üzerine asiler çözülmeye başladı. Nitekim asiler tarafından esir alınan bazı kişiler serbest bırakılmış ve kaymakamın refakatinde bir heyet Konya'ya giderek affedilmelerini talep etmişlerdi. İsyancılar, kan dökülmesine sebep verdikleri için Zeynel Abidin Efendi takımından nefret ettiklerini belirtmişlerdir.

Alibeyhüyüğü mevkiinde müfreze karşısındaki tepeleri tutan asiler, birden bire firar etmişler ve köy halkından bir heyet müfreze kumandanlığına gelerek aflarını talep etmişlerdir. Alibeyhüyüğü köylü Delibaş, çevresinde 100 kişi olduğu halde kaçmayı başarmış ve tekrar bir isyan hazırlığı için Türkmenleri ayaklandırmak için harekete geçmişti. Apa çarpışmalarından sonra bir süre Konya'ya uğrayan Yarbey Arif Bey, asilere son darbe 1 Kasım 1919'da Dinek yöresinde vurmuş, dağılan asilerin elebaşları da dağlara kaçmak zorunda kalmıştır²²². İkinci Bozkır İsyanı esnasında milli kuvvetlerin kaybı; 5 şehit ile 3 yaralı, asilerin kaybı ise 30'un üzerinde ölü ile 70 civarında yaralı idi²²³. Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 4 Kasım 1919 tarihli yazıda, asilerin son istinatgâhları olan Dinek'ten uzaklaştırmaları ile artık Bozkır hadisesinin kapanmış sayılabileceği bildiriliyordu. 8 Kasım günü, Harbiye Nezaretine gönderilen raporda, mahalli hükümetin tesis edildiği, adli tahkikatın başladığı ve halkın silahlarını teslim ettiği haber veriliyordu. İsyancıların bütün köyleri, Milli kuvvetlerce işgal edilince Bozkır'a direnmesiz ve tek silah patlamadan girildi. Halkın çoğunluğu bu durumdan sevinç duydu ve İkinci Bozkır isyanı da böyle son buldu²²⁴. İsyana katılanlar, kurulan İstiklal mahkemesinin yargılamasının ardından şu anda Bozkır Cumhuriyet Meydanı adındaki meydanda asılmıştır. (Bknz. Ek 4)

²²² Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.235

²²³ **A.T.A.S.E.**, Dolap 59, Göz 2, Dos. 41

²²⁴ Esengin, **a.g.e.**, s.64

Mustafa Kemal Paşa, Bozkır İsyanlarından Nutuk'ta; "1919 Sonlarında Karşılaştığımız Bazı Olaylar" başlığı altında bahsetmektedir²²⁵. Bölge halkından birçok kişi isyanların verdiği olumsuz hissiyatı, İstiklal Harbine katılan veya gazi ya da şehit olan bölgelerindeki vatan evlatlarının onuruyla dindirirler. Bunlardan bazıları; Mustafa Çukurkentli, Mehmet Baş ve Hilmi Koç'tur.²²⁶(Bknz. Ek 5 ve 6)

27 Eylül 1919 gününden 4 Kasım 1919 gününe kadar 38 gün boyunca çok canlar yanmıştır. Bozkır Kaymakamı Asaf Bey, Jandarma Komutanı Yüzbaşı Hüseyin Bey, Askerlik şubesi başkanı Nuri Bey ve iki er şehit edilmiş, cesetleri bahçeler içine atılmıştı²²⁷. Bugün bu şehitler, Bozkır Belediye mezarlığında yatmaktadır. Bozkır halkı, şehitlerin mezarlarını çevrelemiş ve bir şehitlik haline dönüştürerek vatan evlatlarına sahip çıkmıştır..

Kendini yenileme yeteneğinden ve ulusal benlikten yoksun olduğu için "gerici" olan kesimi yönlendirmek kolaydır. Bu kolaylıktan işgal güçleriyle, kendi kişisel çıkarını düşünenler yararlanmıştır²²⁸. İkinci Bozkır isyanının özelliği, elebaşlarının yobaz hocalardan kurulmuş olmasıydı²²⁹. Yine din sömürüsü ve para, yabancıların bölgedeki faaliyetlerinde karşımıza çıkıyor ve isyanların yönlendirilmesinde önemli rol teşkil ediyordu.

Olayların bastırılmasından sonra 01.12.1919' da Papaz Frew, bizzat Konya'ya gelmiştir. Harbiye Nazırı Cemal Paşa, bir telgrafla papazın Konya'ya casusluk amacıyla geldiğini ve takibe alınmasını istemiştir²³⁰. Olayların çıkışında ve yayılışında büyük pay sahibi olan Sait Molla'nın, İngiliz

²²⁵ Atatürk, **a.g.e.**, s.226

²²⁶ Karaca ve diğerleri, **a.g.e.**, s.18

²²⁷ Gülcan, **a.g.e.**, s.54

²²⁸ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.224

²²⁹ Esengin, **a.g.e.**, s.61

²³⁰ Avanas, **a.g.e.**, s.106

Muhipler Cemiyetinde aktif rol alan Papaz Frew'e yazdığı mektuplar²³¹, şeriat odaklı çıkan isyanın önemli bir boyutunu ortaya koyar. Papaz Frew, Konya'da bulunduğu süre zarfında sürekli takip edilmiş ve Frew'in faaliyetleri raporlar halinde Ankara'ya ulaştırılmıştır.

Bu sırada Anadolu basınından İleri gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Bozkır isyanının vukua geldiği dönemdeki açıklamalarını ilk sayfasından vererek²³², her daim Kuva-yı Milliye yanlısı haberleriyle Milli mücadeleye destek olmuştur. Ayrıca İkinci Bozkır İsyânının vukua geldiği sırada Tasvir-i Efkâr gazetesi, 20 Ekim 1919'da "Mühim Bir Beyanname²³³" başlığı altında Mustafa Kemal Paşa'nın bildirisini yayımlama cesareti ve desteği göstermiştir. Ancak bu dönemde Vakit gazetesi, İzmir'in işgalinden iki gün sonra "İşgale Karşı Çıkmayalım!²³⁴" diye başlık atmıştır. İzmir gibi Anadolu'nun en önemli noktalarından biri olan şehrin işgalini tepkisiz karşılamayı telkin eden gazete, kime ne yönde destek verdiğini attığı bu manşetle göstermiştir.

1.c. Birinci Düzce İsyanı

Kuva-yı Milliye'nin önüne çıkartılan engellerden biri de, etnik köken ayrılıkçılığını kışkırtılmasıyla ortaya çıkan huzursuzluklardır. Türkiye'ye göç etmiş Çerkez ve Abazaları ulusal güçlere karşı kışkırtmak için isyanlar düzenlenmiştir ki Düzce yöresinde meydana gelen isyanın sebepleri arasında bu da vardır. Bölgede yaşayan Çerkez ileri gelenlerinin sarayla yakın ilişkide bulunmaları, Anadolu hareketine tavır almalarına neden olmuştur²³⁵.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Düzce' de devlet otoritesi kalmadığı için, eşkiya olayları yoğunlaşmıştı. 1919 Kasım ayı sonunda, Düzce' de sıkıyönetim ilan edilmesine ve "Asayiş Müfrezesi" adı verilen bir gücün

²³¹ Gülcan, a.g.e., s.27

²³² İLERİ GAZETESİ 6 Ekim 1919

²³³ TASVİR-İ EFKÂR GAZETESİ 20 Ekim 1919

²³⁴ VAKİT GAZETESİ 17 Mayıs 1919

²³⁵ Merdanoğlu, a.g.e., s.239

bölgede görevlendirilmesine rağmen güvenlik bir türlü sağlanamamıştı²³⁶. Ankara'da meclisin açılacağıının duyulması üzerine yöreyi İngiliz ve Osmanlı Hükümetlerinin adamları gelerek, "Din ve Halifelik elden gidiyor" şeklinde vicdan sömürsü yapmaya başlamışlardı. Amaçları, Ankara-İstanbul yolu üzerinde isyanlar çıkartarak, Ankara'da meclisin toplanmasını engellemektir. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın fetvası ve padişah fermanına, Mustafa Kemal'in padişah olmak istediği şeklinde dedikodular da eklenince, 13 Nisan 1920'de, Düzce'nin Ömer Efendi köyünde Abaza ve Çerkezler ayaklandılar. Sayıları 4 bine ulaşan asiler, Düzce'yi ele geçirdiler. 18 Mayıs'ta, Birinci Düzce isyanı; Hendek, Bolu, Gerede, Mudurnu ve Beypazarı'na kadar yayılmıştır²³⁷.

Düzce isyanının bir anda Bolu ve çevresine kadar yayılması Ankara'da büyük bir endişeyle izlenmekteydi. İsyanın Ankara'yı tehdit eder duruma gelmeden bastırılması gerekiyordu. İstanbul hükümetiyle İngilizlerin planladığı ve iç isyanların en tehlikelisi olan isyan gittikçe büyüyordu²³⁸.

İsyanın, 14 Nisan'da Beypazarı'na yayıldı. Beypazarı sokaklarında; *"İstanbul ve padişahın sözünü dinlemeyen Ankara'yı biz de dinlemeyiz, padişahımızın fermanı olmadan 1313 doğumlu erler silâh altına alınamaz, İslam'ın İslam'a karşı kavgaya sürüklenmesine razı olamayız!"* nidaları çınlamaktaydı²³⁹. Beypazarı ve Gerede halkı, bölgelerindeki askeri depoları basmışlar ve silahları ele geçirmişlerdi²⁴⁰. İsyanın hızla ilerlemekte ve bölgesel olarak genişlemekteydi.

²³⁶ Selim Sarıbay, *İstiklal Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce-Aydın*, Aydın, 1943, s.43

²³⁷ Görgülü, *a.g.e.*, s.135

²³⁸ Esengin, *a.g.e.*, s.86

²³⁹ *a.g.e.*, s.89

²⁴⁰ Esengin, *a.g.e.*, s.87

İsyan, doğruya doğru yayılmaktaydı. Nitekim Kızılcahamam'a kadar uzanmış ve Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün Safranbolu halkının "Biz padişah isteriz" diye bağırımları, olayın ciddiyetini daha da artırmıştı²⁴¹. Nallıhan, Ayaş kazaları dahi, kaynamaya başlamıştı²⁴². Bu bölgedeki hareketlilik, Ankara tarafından dikkatle izlenmekte ve olaylara karşı alınacak tedbirler toplantılarla tespit edilmeye çalışılmaktaydı.

İsyancıların önderleri, halkı padişah ve halifenin yanında yer almaya çağırmış ve T.B.M.M.'yi bu kurumlara karşı olmakla suçlamıştı. Bölgedeki asiler gittikleri yerlerde halka padişahın selamını getiriyor ve 150 lira maaşla yandaş topluyorlardı²⁴³.

Üzerlerine gönderilen 24. Tümen, Hendek'te pusuya düşürülmüş, tümen ağır kayıplar vererek dağılmıştı. Bunun üzerine, Safranbolu da isyancılara katıldı.

İsyancıların Adapazarı'na yönelmesi üzerine, Adapazarı'ndan gönderilen "Öğüt Kurulu"ndaki Sait ve Kazım Beyler, asiler tarafından şehit edildiler.

İzmit, Adapazarı, Düzce ve Geyve bölgelerine İngilizler, ayrı bir önem veriyordu. Bunun temel nedeni ise İstanbul Boğazını emniyete almaktır²⁴⁴. Bu nedenle İngilizlerin yakın desteği devam ediyordu²⁴⁵. Asileri desteklemek amacıyla, Şile'ye asker çıkarmışlar ve İngiliz donanmasına bağlı bazı savaş gemileri de bölgeye yakın olan Karadeniz kıyılarında gösteri yapmaktaydılar²⁴⁶. Bu gösterileri takip eden isyancılar, kendilerine daha fazla güvenmekte ve Türk- Müslüman demeden halka eziyet ve zulüm etmekteydiler.

²⁴¹ Esengin, **a.g.e.**, s.83

²⁴² Nadi, **a.g.e.**, s.11

²⁴³ Toplu, **a.g.e.**, s.346

²⁴⁴ Görgülü, **a.g.e.**, s.135

²⁴⁵ Esengin, **a.g.e.**, s.85

²⁴⁶ **a.g.e.**, s.84

T.B.M.M. Hükümeti bir yandan askeri önlemler alırken, diğer yandan da isyancıları vazgeçirmek amacıyla milletvekilleri Hüsrev ve Osman Beyleri, öğüt vermek için bölgeye gönderdi. Ayrıca Beypazarı olaylarında sığınma durumunda olanların kanuni kovuşturmalarının ertelenmesi ve tahliyeleri hakkında²⁴⁷ da yazı çıkartılmıştır. (Bknz. Ek 7) Fakat buna rağmen milletvekilleri, asiler tarafından rehin alındılar. İsyanın bir an önce bastırılması için Mustafa Kemal Paşa, Geyve'de bulunan Ali Fuat Paşa'ya bir telgraf çekmiş ve Konya Ereğlisi'ndeki 11'nci tümen de Ankara'ya çağrılmıştı²⁴⁸. Albay Refet (Bele) kuvvetleri de bölgeye gönderilmişti.

23–31 Mayıs 1920 tarihleri arasında başlayan isyanı bastırma hareketi, 26 Mayıs'ta Çerkez Ethem kuvvetlerinin Düzce'yi ele geçirmesiyle, elebaşlarıyla birlikte 53 kişinin idam edilmesi ve Refet Bele kuvvetlerinin 31 Mayıs'ta Gerede'ye girmesiyle son bulmuştur²⁴⁹. İsyan sırasında verilen şehitlerden biri de 22 Nisan 1920'de şehit edilen Kaymakam Mahmut Bey'dir²⁵⁰. Mustafa Kemal Paşa, Düzce isyanlarına Nutuk'ta ayrıntılı olarak değinir ve bölgede görev yapan Suphi Paşa ile ilgili küçük bir hatırasından da bahseder²⁵¹.

Birinci Düzce isyanı sırasında birçok Kuva-yı Milliye taraftarı, vatanperver değerli devlet adamı ve subay, şehit edilmiş; bu durum batıdaki Yunan ilerleyişine de destek vermek anlamına gelmişti.

²⁴⁷ T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 5.10.1920, Dosya: 90-19, Fon Kodu: 30..18.1.1.

Yer No: 1.13..13.

²⁴⁸ Esengin, **a.g.e.**, s.93

²⁴⁹ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.240

²⁵⁰ Nadi, **a.g.e.**, s.14

²⁵¹ Atatürk, **a.g.e.**, s.304

1.d. Tenkil Kuvvetleri Komutanı Arif Bey'in Öldürülmesi

Kızılcahamam bölgesine çekilen Yarbay Arif, kuvvetlerini Bolu'da toplanan isyancıları kovalamak için hemen sevk etmemiştir. Çünkü Ankara'yı kuzeyden kapatmak ve bölge güvenliğini sağlamlaştırmak için bu bölgede kalmak istiyordu.

Kaymakam Arif Bey, on beş yirmi gün evvel üç yüz kadar süvarisiyle Ankara'dan gelmişti²⁵², yorgundu ve 11 Mayıs akşamı çadırılı ordugâha geçti. Gece bastırınca gerekli tedbirler alınmış ve nöbetçiler yerleştirilmişti. Kendisi, cesur ve vatansever bir subaydı. İkinci Bozkır isyanının bastırılmasında önemli vazife almıştı. 11–12 Mayıs gecesi tüm tedbirlere rağmen çadırına giren bir kişi tüfekte Yarbay Arif'i şehit etmiş ve karanlıktan faydalanarak kaçmıştı. Sese koşanlar, onun başının parçalandığını görerek dehşete kapılmışlardı. Ertesi gün ona bağlı karakeçili müfrezesi, köylerine dönmek istediler. Fakat kendilerine nasihat edildi. Olay sırasında nöbetçi olan erle Emir subayı üsteğmen İhsan ve Kızılcahamam müfreme komutanı Binbaşı Rüştü tutuklandı. Çünkü Gerede'de kuvvetlerini iyi idare edemeyen Binbaşı Rüştü'yü Yarbay Arif astırmak istemiş fakat araya giren sayesinde affetmişti. Bu nedenle tüm şüpheler onun üzerinde toplanıyordu. Bu acı olaydan sonra Ankara büyük telaşa düştü. Bazıları Mustafa Kemal Paşa'ya karargâhın Kayseri veya Sivas'a taşınmasını dahi teklif ettiler.

İsyanlarla uğraşılan bu dönemde böyle değerli vatan evlatlarının kişisel hırs ve tutkular nedeniyle kaybı, Milli mücadele yönünden oldukça olumsuzdu²⁵³. Böyle olaylar, hem bölge halkının hem de Ankara'nın moralini oldukça olumsuz yönde etkilemekteydi.

²⁵² Nadi, **a.g.e.**, s.15

²⁵³ Esengin, **a.g.e.**, s.94

1.e. İkinci Düzce İsyanı

1919 yılının sonbaharından itibaren iç isyanlar birbirini izleyerek sürmekteydi. Bir bölgede bastırılan isyan hızını alamayarak bir kez daha başlıyordu. İkinci Düzce isyanı da bunlardan biri olmuştur²⁵⁴.

Bolu ve Düzce yöresindeki isyanın bastırılmasından sonra birlikler, isyan çıkan Yozgat bölgesine kaydırılmıştı. Bu durumu fırsat bilen hainler, yeniden toplanmaya başlamıştı. Bu kez ayaklanan Çerkez ve Abazaların düşünceleri; Hendek'i almak, İzmit ile bağlantı sağlayıp Yunanlılarla birleşmekti. İngilizlerin ve İstanbul Hükümeti'nin yeni kışkırtmalarıyla birlikte 8 Ağustosta Düzce'yi ele geçirmeye başaran asiler, Kaymakam Vekilini, Jandarma Komutanını, Düzce Bölük Komutanını, subay ve erleri tutuklayacak kadar ileri gitmişlerdir²⁵⁵.

Gözü dönmüş bu canilerin aynı heyecanla Yunan ordusuna saldırmaları gerekmez miydi? O sırada Yunan ordusu, Bursa çevresinden doğuya geçiyor ve Türklere, Türk ailelerine akıl almaz işkence ve fenalıklar yapıyordu. Ancak isyancılar Yunanlıların işini kolaylaştırmak için çaba sarf ediyorlardı²⁵⁶. Bu durum, acı bir gerçek olarak burada da karşımıza çıkmaktaydı.

İsyanın daha da ilerlemesini engellemek için Ali Fuat Paşa, Abaza ileri gelenleriyle görüşmeler yapmış ve aldığı olumlu netice sonrasında isyan kan dökülmeden 23 Eylül'de sona erdi²⁵⁷. Ancak bu bölgedeki bazı isyancıların, Yunanlılar ve İngilizler ile işbirliği bir süre devam edecekti²⁵⁸.

²⁵⁴ Esengin, **a.g.e.**, s.148

²⁵⁵ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.240

²⁵⁶ Esengin, **a.g.e.**, s.153

²⁵⁷ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.240

²⁵⁸ Eyüp Akman, **Meşhur Şaki Ovacık'lı Eğri Ahmet ve Safranbolu'da Dayıoğlu İsyanı**, Ankara, 2005, s.3

İsyanların hem nedenlerinden hem de sürekliliğini sağlayan sebeplerinden biri de yönetimi temsil edenlerin aşırı sertliği ve acımasızlığıdır. “Kasap” lakaplı Yarbay Osman, Bolu isyanı suçlularının İstiklal mahkemesinde yargılanmasını önleyip kendi asmakta direnmiştir. Bunun üzerine böyle bir durumu yaparsa kendisinin de yargılanacağını söylenilmesi üzerine vazgeçmiştir. İsyancılarla mücadele ederken Ankara adına faaliyetlerde bulunan kuvvetlerin başında bulunan insanların daha da hassas davranmalarının önemi, bu örnekten de ortaya çıkmaktadır.

İsyan sırasında Bolu’da çıkan gazetelerden Dertli Gazetesi, bölgedeki hareketliliği ve hararetliliği sürekli halka yansıtmıştır. Adını Bolu’nun yetiştirdiği ünlü halk şairi Dertli’den alan bu gazete 1919 yılı sonlarında Yağlıoğlu Ahmet Reşat tarafından çıkarılmıştır. Dertli gazetesinde, İkinci Düzce isyanının bastırılması amacıyla Çerkez Ethem kuvvetlerinin bölgeye sevk edildiği belirtilmiş²⁵⁹ ve isyancılara gözdağı verilmiştir.

1.f. Birinci Yozgat İsyanı

18. yüzyılda Çapanoğulları tarafından kurulan Yozgat²⁶⁰; Tanzimat’tan sonra il örgütleri kurulunca Ankara’ya bağlanmıştı²⁶¹. Dolayısıyla bu yönüyle Ankara’ya da çok yakındı. Bu yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar Yozgat, yaygın olarak “Bozok” adıyla tanınmaktaydı²⁶².

Yozgat (Çapanoğlu) isyanı; Milli Mücadele yıllarının başında çıkan olaylardandır. Bu hareket, Çapanoğulları ailesi dışında başlamış, daha sonra bir anlamda bu aile, isyanın içerisine çekilmiştir. Bu nedenle de bu olaya “Çapanoğlu isyanı” da denilmiştir²⁶³. Bu geniş ailenin sadece bir kısmı isyana teşebbüs etmiş, diğerleri tamamen olayın dışında kalmıştır.

²⁵⁹ DERTLİ GAZETESİ 24 Mayıs 1920

²⁶⁰ Süleyman Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, İstanbul, Sayar Basımevi, 1953, s.12

²⁶¹ Kamil Erdaha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1975, s.231

²⁶² Ali Şakir Ergin, *Çapanoğulları Hadisesi ve Abdülkadir Bey'in Hatıraları*, Ankara, 2006, s. 7

²⁶³ Ergin, a.g.e., s.7

Yozgat isyanı, saltanat ve halife yanlılarının çıkardığı bir isyandır²⁶⁴. Yozgat İsyanı'nın lideri konumunda olan Edip, Celal ve Halit Bey'ler, Çapanoğlu Süleyman Bey'in üçüncü kuşaktan torunu olan Hacı Osman Nuri Bey'in oğullarıdır²⁶⁵. Hacı Osman Nuri Bey'in dördüncü oğlu olan Salih Bey ise, bu hadisenin tamamen dışında kalmıştır.

Çapanoğlu isyanının üç ana sebebi vardır. Bunlar:

- 1- Çapanoğlu Edip ve Celal Beylerin İttihat ve terakkiden olumsuzluklar görmeleri nedeniyle Milli kurtuluş hareketinin de bir ittihatçı hareket olduğunu düşünmeleri.
- 2- Anadolu'daki ayanlar arasında nüfuzu büyük olan ancak son zamanlarda nüfuz kaybına uğrayan ailenin, tekrar bu güce ulaşmak istemeleri.
- 3- İstanbul hükümetinin yapmış olduğu propagandaların etkisinde kalınmasıdır²⁶⁶.

Bu isyanların hemen hepsi çeşitli inançların istismarı şeklinde ortaya çıkmış olup, mevcut idareyi ele geçirmek gibi bir hedefleri de yoktur. Çapanoğlu İsyanı'nı da bir an böyle düşünülecek olursa, bunların Kuva-yı Milliye'yi desteklemeleri gerekirdi. Fakat durum aksine tezahür ettiğine göre bu hadisenin sebebinin farklı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Ankara'ya gelerek Heyet-i Temsiliye'nin Kuva-yı Milliye hareketini tam olarak yürütebilmek için Milli Kurtuluşa taraftar görünmeyen bazı kişileri görevlerinden almıştır. Bu kişiler arasında, Afyon Mutasarrıfı Çapanoğlu Celal Bey'in yerine Muhasebeci Arif Hikmet Bey Yozgat Mutasarrıf vekili olarak tayin edilmiştir. Heyet-i Temsiliye Ankara'da bir toplantı yapmış, yönetimi daha esaslı ve sağlam temeller üzerine oturtmak amacıyla 19 Mart 1920'de her tarafa telgraflar göndererek, bu iş için temsilci seçilip gönderilmesini

²⁶⁴ Görgülü, a.g.e., s.49

²⁶⁵ Zühtü Güven, *İstiklal Savaşı tarihinden Acı Bir Safha*, İstanbul, 1948, s.5

²⁶⁶ Taş, a.g.e., s.40-41

istemmiştir. Çapanoğlu Celal ve Edip Bey'ler bu seçime, Padişaha bir isyan olarak değerlendirerek karşı çıkarılsa da, Yozgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Çapanoğullarının bu itirazlarını dikkate almadan temsilcileri seçmişler ve bölgedeki ilk huzursuzluklar Yozgat dışında, Yenihan'da ortaya çıkmıştır²⁶⁷.

Yozgat isyanı, hazırlanış bakımından ayrı ayrı yerlerde meydana gelmiştir ki bunlardan biri de Yıldızeli olayıdır²⁶⁸. Yıldızeli-Sivas posta nakliyatı taahhüdünde iflas eden Postacı Nazım, adını değiştirerek bölgenin köylerinde dolaşmaya başlamış ve kendisine göre adamlar bulmuştu. Bolu-Düzce yöresinden kaçanlarla da buluşan Nazım, ilk silahlı toplantısını Direkli bucağında yapmıştır. İsyancılar halka; koyun vergisinin 45 kuruşa, yol vergisinin 200 kuruşa çıkarılacağı, yeniden seferberlik ilan edileceğini ve bunların hiçbirinin padişahın rızası olmadan yapılacağını, Hilafet ordusunun Samsun'a geldiğini ve Yıldızeli üzerinden Samsun'a yürünmesi gerektiğini söylemişlerdir²⁶⁹.

14 Mayıs 1920'de Yıldızeli-Kaman Köyü'nde toplantı yapan Postacı Nazım ve adamları Ankara Hükümetine karşı isyan ettiklerini ilan ederler²⁷⁰. Bu olaylar karşısında hiçbir tedbir alamayan Yıldızeli Kaymakamı görevinden alınarak, yerine Jandarma Kumandanı İshanı Bey vekâleten atanır. Yıldızeli'ndeki olayların gün geçtikçe büyümesi üzerine buraya Sivas'tan bir süvari bölüğü gönderilirken, asiler de boş durmuyor halkı sürekli kendi emelleri doğrultusunda Milli Hareket'le ilgili olmayan sözlerle zehirlemeye devam ediyorlardı. Durumun gün geçtikçe kötüye gittiğini gören Sivas 3. Kolordu Komutanı Albay Hüseyin Selahattin Bey, piyade taburunu Jandarma Binbaşı Kemal komutasında Yıldızeli'ne, 10. Alayın ikinci taburunu Zile'ye ve Tokat'ta bulunan 3. Taburu da yine Yıldızeli'ne gönderir²⁷¹. Hadise oldukça büyümüş, bölgenin tamamını sarmış ve bu isyanların önlenmesi için bir

²⁶⁷ Halis Karaaslan, **Milli Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyetler ve Propagandaların Rolü**, Ankara, 2004, s. 6

²⁶⁸ Güven, **a.g.e.**, s.15-16

²⁶⁹ Esengin, **a.g.e.**, s.134

²⁷⁰ Ergin, **a.g.e.**, s.25

²⁷¹ Orhan Yılmaz, **Zile İsyanı**, Zile, 2005, s.24

hayli güçlük çekilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Yıldızeli ve Zile’de bulunan bazı kişileri uyarma ve olumlu fikirler aşılama için bunların lideri konumunda bulunan Çelebi Efendi’nin harekete geçirilmesi istemiştir²⁷². T.B.M.M. üyesi olan Bektaşî Şeyhi Çelebi Efendi, hasta olduğunu beyan ederek böyle bir yardıma katılamayacağını ifade etmiştir.

Ankara çevresinde bulunan kuvvetlerin Düzce isyan bölgesine gönderilmesi, Sivas’taki 3. Kolordu’nun önemli bir kısmının da Pontuşçuları takip etmesi, eldeki diğer taburların da ancak, şehirlerin iç emniyetini koruyacak durumda olması nedeniyle isyan bastırılmamış, Sivas ve Tokat gibi büyük şehirler de tehlikeye düşmüştür. Bunun üzerine İsmet Paşa, Kazım Karabekir Paşa’ya bir telgraf göndererek, isyanın bastırılması için süvari birliği istemişse de, doğudaki Ermeni Meselesi yüzünden bu birlik gönderilememiştir. Duruma müdahale etmek için Gaziantep çevresinde bulunan Kılıç Ali Bey, 80 kadar adamıyla beraber 1 Haziran 1920’de Yozgat’a gönderilmiştir²⁷³. Bu isyanın etki alanı; Yozgat, Boğazlıyan, Yıldızeli, Tokat, Zile ve Çorum çevrelerine kadar genişlemiştir²⁷⁴.

Çapanoğulları, 13 Haziran 1920’de Sorgun’u, 14 Haziran’da da Yozgat’ı ele geçirirler. Yozgat’a giren kişilerin elebaşları arasında Çapanoğlu Celal ve Edip Bey’ler ile Halit Hakkı, Salih Şekip, Mahmut İhsan ve Muhlis gibi kişiler de bulunmaktaydı. Zaten, olayı organize edenler de bunlardı. İsyancılar, 23–24 Haziran’da Boğazlıyan’a saldırarak, Kılıç Ali Bey’in buradan çekilmesine neden oldular. Bu olay isyancılara cesaret vermiş, çevreden kendilerin yeni katılımlar olmasını sağlamıştır. Asilerden bir grup da, 16 Haziran’da Alaca’yı ele geçirmiştir.

²⁷² Güven, **a.g.e.**, s.19

²⁷³ Ergin, **a.g.e.**, s.17

²⁷⁴ Görgülü, **a.g.e.**, s.140

Atatürk, Çapanoğullarının isyan hareketini T.B.M.M.'de şöyle izah etmektedir: “Çapanoğullarından Celal, Edip Beyler; Aynacıoğulları ve Deli Ömer gibi birtakım eşkiyayı başlarına toplayarak 13 Haziran'da Sorgun, 14 Haziran'da Yozgat'ı istila ettiler, büyük bir mıntıkaya hâkim oldular.²⁷⁵”

Çapanoğlu İsyanı; Sivas tarafından Karaman, Çamlıbel, Boğazlıyan; kuzeyde, Tokat-Zile ve kuzeydoğuda ise Alaca çevresine yayılmıştı. İsyân, oldukça ciddi boyutlara ulaşmış, Ankara'yı tedirgin etmişti. 19 Haziran 1920'de Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin aldığı bir kararla, Çerkez Ethem Ankara'ya çağrılmış ve Çapanoğlu İsyanını bastırmakla görevlendirilmişti²⁷⁶. 20 Haziran 1920'de Ankara'dan hareket eden Çerkez Ethem, 23 Haziran sabahı Yozgat'a ulaşmış, Yozgat'ta öğleye kadar yapılan çarpışmalar neticesinde şehir ele geçirmiştir. Yozgat'ın ele geçirilmesi sırasında Çapanoğulları şehri terk ettiklerinden dolayı yakalanamamışlardır. Şehirdeki çarpışmalara, Ermeniler de isyancıların safında yer almış, hatta bir türlü teslim olmayan Ermeniler, ancak evlerinin yıkılması sonucunda teslim olmuşlardır²⁷⁷.

Çerkez Ethem, Yozgat'a tamamen hâkim olduktan sonra Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayanarak bir İstiklal Mahkemesi kurarak, rolü bulunanları cezalandırmıştır. Bu mahkemenin giriş kapısında “*İstiklal Mahkemesi Yalnız Allah'tan Korkar.*” yazılı bir levha asılmıştır. Denildiğine göre buraya giren herkesin tüyleri ürperirmiş²⁷⁸. Bu durum, uygulanan ilginç psikolojik baskı yöntemlerinden biridir. Yozgat'ta kurulan askeri mahkemede elebaşlarından 25 kişi asılmış, Celal ve Edip kardeşler kaçmıştı. Kaçanlar Yozgat-Alaca yolu üzerindeki Arapseyfi civarında Ethem'in kuvvetleriyle yeniden karşılaşmış, burada da 27 Haziran 1920'de 300 civarında kayıp vermişlerdi²⁷⁹. Çerkez Ethem böylece, asilerin hepsini bertaraf etmiştir.

²⁷⁵ Taş, a.g.e., s.49

²⁷⁶ Genelkurmay Harp Dairesi Bşk., a.g.e., s.100

²⁷⁷ Süreyya Hami Şehitoğlu, *Milli Mücadele'de Zile Ayaklanması*, Ankara, 1983, s.21

²⁷⁸ Ergin, a.g.e., s.205

²⁷⁹ Merdanoğlu, a.g.e., s.241

Yozgat isyanını bastırmak üzere gönderilen Ethem kuvvetleri; 70 subay, 2100 insan, 1300 hayvan, 1 dağ bataryası(4 top), bir sahra topu, 8 makineli tüfek gücündeydi²⁸⁰. O dönem koşulları düşünüldüğünde bu kuvvet, önemli bir yer teşkil ediyordu.

Gerek Bolu gerekse Yozgat bölgesinde isyanları bastırmada başarılı olan Ethem ve kardeşleri, Ankara Millet Meclisince takdir ediliyor ve Ethem'in sevgisi artıyordu²⁸¹. Çerkez Ethem'e T.B.M.M. tarafından "Milli Kahraman" unvanı verilmiş²⁸² ve ayrıca, Mustafa Kemal Paşa da Ethem'e bir telgraf göndererek, onun bu başarısını kutlamıştır.

1.g. İkinci Yozgat İsyanı

Çapanoğlu isyanının bastırılmasından sonra isyana katılan ve kendilerini affettirmek isteyenlerden oluşan 500 kişi, Kuva-yı Milliye'ye yardım etmek amacıyla Akdağmadeni Alayı'nı kurmuşlardır. Ankara'ya gönderilmek üzere Yozgat'ta toplanan alaydan 50 kadar kişi, Kuva-yı Milliye'nin yanında yer almamak için ayaklanarak, İkinci Yozgat isyanını başlatmışlardır²⁸³.

Başlangıçta Boğazlıyan Milli kuvvetleri, bu asilerle çatışsa da başarılı olamamış ve Eskişehir'deki Kuvve-i Seyyare adı altındaki Çolak İbrahim müfrezesi, isyanın bastırılmasıyla görevlendirilmiştir. 22.07.1920 tarihinde Yozgat, Düzce ve Bolu Olaylarına karışanların Ankara hükümeti tarafına geçmeleri için 15 gün süre verilmiştir²⁸⁴ (Bknz. Ek 8). Akdağmadeni Alayının kurulması, bununla alakadardır. 19 Eylül'de Yozgat'a ulaşan müfreze, 30 Aralık'ta bölgeyi asilerden temizlemiştir²⁸⁵. Böylece, Ankara'nın hemen yanında cereyan eden bu büyük isyan hareketi, bastırılmış oluyordu.

²⁸⁰ Ergin, **a.g.e.**, s.196

²⁸¹ Toplu, **a.g.e.**, s.347

²⁸² Ergin, **a.g.e.**, s.178

²⁸³ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.242

²⁸⁴ **T.C.B.C.A.** Tarih: 22.7.1920, Dosya: , Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 1.5..10.

²⁸⁵ Görgülü, **a.g.e.**, s.144

Yozgat halkı, her zaman kendisi yememiş, giymemiş; cephedeki askerlere yiyecek ve giyecek göndermekte de asla tereddüt etmemiştir. Yozgat'ın ileri gelenlerinden 29 kişi isyandan sonra cepheye kavurma göndermiş, devlet memurlarından ve halktan toplam 25 kişi de para yardımında bulunmuştur²⁸⁶. Düşman işgaline uğrayan yerlerdeki halkımızın yarasını yine Yozgatlılar sarmıştır. Yozgat, bu yıllarda adeta bir askeri hastane halini almıştır. Buraya gelen vatandaşların bir kısmı sonradan buraya yerleşmiştir. Bugün; Akdağmadeni, Boğazlıyan, Sarıkaya, Yerköy gibi ilçelerde ve Babalı, Taşlık, Toprakpınar, Karahanlı, Domarca, Yazıkışla gibi köylerde; Kars, Ağrı, Erzurum, Erzincan çevresinden gelerek buralara yerleşen halk, oldukça çoktur. Ayrıca Yozgat'ta halk, hiçbir şekilde isyan hareketine katılmamıştır. Halkın isyanlara katılması bir tarafa milli mücadelede yer almak istediklerini birçok defalar dile getirmişlerdir. Bunlardan biri de T.B.M.M.'ye göndermiş oldukları 07.09.1920 tarihli dilekçedir²⁸⁷.

Sarayın ve Babıâli'nin en fazla ümitlendiği isyan sahalarından biri de bu bölgeydi. Buradan Kayseri'ye oradan da Konya havalisinin böylece daha rahat kontrol altına alınabileceği düşünülmekteydi²⁸⁸. Milli Mücadelede karşıtı yöneticilerden başlıcaları; Konya Valisi Cemal, Ankara Valisi Muhittin Paşa, Elazığ Valisi Ali Galip, Trabzon Valisi Galip, Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi ve Bolu Mutasarrıfı Kadir'dir. Bunların hepsi Hürriyet ve İtilaf partisi üyeleridir. Yozgat Mutasarrıfı Naci de bu kişilerden birisiydi. Tesadüf budur ki Yozgat'taki Hürriyet ve İtilaf partisinin başkanı da Çapanoğlu Edip'tir. Bunlar, bölgede çok etkili kişilerdi²⁸⁹.

Orta Anadolu çocuklarının cehalet ve temiz duygularını istismar ederek onları vatanın kurtuluşuna karşı isyanlara kadar sürükleyen fesatçı, satılmış hainler; Yozgat yöresinde bulunan birliklerimizle uğraşırken batıdan

²⁸⁶ Taş, **a.g.e.**, s.18

²⁸⁷ **a.g.e.**, s.57

²⁸⁸ Nadi, **a.g.e.**, s.75

²⁸⁹ Esengin, **a.g.e.**, s.132

gelen Yunan ilerlemesine bu birliklerin sevk edilememeleri, iç isyanların Milli mücadeleyi nasıl olumsuz etkilediğinin kanıtıdır. Yunanlılar, bölgedeki isyanlar sayesinde, Bursa ve Uşak doğusu-Sarayköy hattına kadar olan toprakları kısa sürede ve kolayca işgal etmişlerdir²⁹⁰. Bölgede Aynacıoğulları, Çakır Hasan ve Kavlakoğlu gibi çeteler ve reisleri hükümet kuvvetlerini, Rumlarla ya da Rum çeteleriyle işbirliği yaparak pusuya düşürmekten bile çekinmemişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk, bölgedeki isyan hareketinden Nutuk'ta; Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan isyanları olarak bahsetmektedir²⁹¹.

Aksiseda Gazetesi; Orta Anadolu'da meydana gelen isyanları manşetine taşımıştır. Bunlardan birisi, Yozgat olaylarının anlatıldığı yazısı²⁹². Bu yazıyla Yozgat halkını isyana iştirak etmemeleri yönünde yönlendiren gazete Milli Mücadeleyi desteklemiştir. Yozgat gazetesinde de bu dönemde bölge ekonomisiyle ilgili haberler ilk sayfadan verilmekteydi ki bunlardan biri bölge için önemli bir yere sahip Akdağmadeni'dir²⁹³.

*“Ünlü Süvarileri, Harp Meydanlarında Kahramanca Dövüşen Türk Yiğitlerinin Harman Olduğu Diyar, Bozok Yaylasının Çocukları Var Olun!”*²⁹⁴ sözüyle Yozgat'a hakkını teslim eden Mustafa Kemal Atatürk, bu yörede yaşayanların milliyetperverliğini her daim dile getirmiştir. Çapanoğlu ailesiyle beraber Yozgat yerli halkından ve eşraftan pek çok kimse olayların içine çekilmiş ve müsebbip olarak gösterilmiştir. Sonuçta hem bu aileden hem de eşraftan ve halktan pek çok kimsenin canından ve malından olmasına sebep olunmuştur²⁹⁵.

²⁹⁰ Görgülü, **a.g.e.**, s.140

²⁹¹ Atatürk, **a.g.e.**, s.306

²⁹² **AKSİEDA GAZETESİ** 14 Mayıs 1920

²⁹³ **YOZGAT GAZETESİ** 15 Eylül 1910

²⁹⁴ Yılmaz Göksoy, **Atatürk ve Yozgat**, Yozgat, Yozgat Vilayet Matbaası, 1974, s.4

²⁹⁵ Ergin, **a.g.e.**, s.25

1.ğ. Konya İsyanı

Büyük Türk ve İslam düşünürü Mevlana'nın vatani olan Konya'nın Milli mücadele açısından önemi, jeopolitik durumundan kaynaklanır²⁹⁶. Coğrafi yönden geniş alanları içeren Konya, o günün koşullarında çok daha geniş mülki idareyi içermesi yanında, önemli bir ulaşım aracı olan Anadolu-Bağdat demiryolunun kavşak noktasında bulunmakta²⁹⁷, savaş ortamında ayrı bir önem taşımaktaydı. Bu nedenle, hem İstanbul hükümetiyle işgalciler, hem de Mustafa Kemal Paşa Konya'da etkili olaya çalışmışlardır²⁹⁸. Ayrıca isyandan iki gün önce Konya'nın bütün eşrafı cepheye getirilmiş ve bütün cephede gezdirerek, düşman gösterilmiş, hatta ileri siperlere kadar gidilmiş ve düşman ateşi dahi üzerlerine çekilmiştir. Ta ki bu adamlar, karşımızdakilerin propaganda edildiği gibi halife ordusu olmayıp Yunan ordusu olduğunu görsünler, gidip halkı uyarsınlar diye²⁹⁹.

İstanbul'daki Mediha Sultan konağındaki toplantıda; Milli hareketlere karşı ilk girişimin Konya'da başlanması ve bu girişimin de Ayan meclis üyesi, Konyalı Zeynel Abidin Hocanın yönlendirmesi; kararına, toplantıda bulunan Zeynel Abidin Hoca, Sadrazam Ferit paşanın, kendisine karşı teveccühünün artacağı düşüncesiyle bu görevi üslenerek "Ben üzerime aldığım görevi yapmaya gayret edeceğim" sözünü vermişti³⁰⁰.

Konya'yı bir kez daha karıştırmak vazifesini almış olan Hürriyet ve İtilaf partisinin adamlarından Zeynel Abidin Hoca, cehaletin verdiği gururla gittikçe başkalaşan Delibaşı kullanmayı hazırlarken, Konya'daki eski tanıdık elebaşlarını yine piyon olarak, kullanmayı da ihmal etmemişti. Özellikle Delibaş'ın üzerine işlemeye başladı ve bir gün Delibaş'a : "Sen paşa da olursun, bey de, sende bu büyüklük olduktan sonra gel şu Konya'yı bas, Konya'yı alırsan dünyayı alırsın.." demiştir. Bir yandan da halkın saf ve temiz

²⁹⁶ Erdeha, **a.g.e.**, s.265

²⁹⁷ Nadi, **a.g.e.**, s.96

²⁹⁸ Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.244

²⁹⁹ M. Şevki Yazman, **Anadolu'nun İşgali**, İstanbul, Kamer Yayınları, 1999, s.51

³⁰⁰ Gülcan, **a.g.e.**, s.37

milli ve dini duygularıyla oynanıyor, Padişahın mağdur olduğu ve İngilizlerin padişaha yardımcı oldukları halka söyleniyordu³⁰¹ ve Ankara'nın iki yüz kilometre kadar güneyinde tuzlu yaylada uzanan sofu Konya şehrinde huzursuzluklar baş göstermeye başlıyordu³⁰².

Konya isyanı, Kurtuluş Savaşı yıllarında baş gösteren ve Konya'nın bir süre isyancıların elinde kalmasına neden olan isyandır³⁰³. Konya isyanının ilk tohumları milli mücadelenin başında Konya Valisi olan Cemal tarafından ekilmiştir. Bu sebeple de Birinci ve İkinci Bozkır isyanlarından kalan yeraltı çalışmaları bölgede devam ediyordu³⁰⁴.

Delibaşın Çumra'yı basmasıyla başlayan Konya isyanı, kısa sürede geniş bir bölgeye yayılmıştır. Çumra baskınından sonra Konya'ya yöneldiklerinde asilerden bazıları çekinmiştir. Ancak Delibaşın yakınları, ağa sizi öldürür, diyerek onları korkutmuştur. İsyan sonra; Koçhisar, Karapınar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Seydişehir, Beyşehir, Akseki, Manavgat ve Alanya'yı kapsayan önemli bir alana yayıldı³⁰⁵. İsyanın bu bölgeler kolayca yayılmasının temel nedeni; İstanbul'dan bölgeye önceden gelen ve bol paralar dağıtan vazifeli elemanların ve İngiliz ajanlarının faaliyetleridir³⁰⁶. Aynı durum Birinci ve İkinci Bozkır isyanlarında da tezahür etmiştir.

Konya isyanı, Ankara'daki Milli Mücadelenin merkez ateşini söndürmek ve idarecilerini dağıtmak için İngilizlerce çok önemli görülüyordu³⁰⁷. İngilizlerin adamı olan Papaz Frew'in yanı sıra, Agobiyan'ın da isyanı hazırlayanlar arasında bulunması³⁰⁸, insanın bir anda damarlarını

³⁰¹ Avanas, **a.g.e.**, s.121

³⁰² Lord Kingross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, çev. Necdet Sander, İstanbul, Altın Kitapevi, 1994, s.270

³⁰³ Mehmet Önder, **Milli Mücadelede Konya Delibaş Hadisesi**, Konya, 1953, s.4

³⁰⁴ Esengin, **a.g.e.**, s.157

³⁰⁵ **ÖĞÜT GAZETESİ** 4 Nisan 1920 s.320

³⁰⁶ **a.g.e.**, s.163

³⁰⁷ **A.T.A.S.E.**, K. 308 D. 55-37, F.73

³⁰⁸ **YENİ SABAH GAZETESİ** 20 Ocak 1940

donduracak kadar soğuk ve acıdır³⁰⁹. Agobiyan, bölgede hem dini yapı hem de etnik yapı açısından ayrıştırmalar yapmak için çalışmış ve isyanın çıkarılışında önemli bir paya sahip olmuştu.

İngilizler, Konya ve Sivas'taki hareketliliği bölgeden ve İstanbul'dan gelen yazışmalarla yakından takip ediyorlardı³¹⁰.(Bknz. Ek 9) Bölgeden sürekli istihbarat raporları gelmekteydi³¹¹. İngilizler, bu raporlara göre bir sonraki adımlarını planlamaktaydı.

Bu sırada Delibaş Mehmet'in adamları, Mustafa Kemal Paşanın yolladığı bir subayı önce "Tırnaklarını söküp" sonra kol ve bacaklarını kesmişlerdir³¹². Ayrıca bölgede Kuva-yı Milliye'nin düşmanla savaşacağı yerde köyleri soyduğu³¹³ ve İzmir ile Batı illerini işgal edenlerin yabancılar değil, Halife ordusu olduğu, söylentisini yaymışlardır³¹⁴. Bir Türk evladına yapılan bu muamele, hiçbir şekilde tarif edilip, açıklanamaz.

Türk subayına yapılan bu hareketten sonra Ankara Hükümeti, Dâhiliye Vekili Miralay Refet Bey' i isyanı bastırmakla görevlendirdi. İsyani bastırmaya gelen Kuva-yı Milliye birlikleri kentin kuzeybatısında toplanıyordu. 6 Ekim 1920' de isyancılar, Kuva-yı Milliye'nin olduğu noktaya doğru saldırdı, fakat Kuva-yı Milliye birlikleri isyancıları Konya'dan çıkarttı ve Albay Refet acele olarak Ankara'ya şu raporu gönderdi ; "Meydan ile Konya arasında birkaç çarpışmadan sonra 6 Ekimde Konya'ya girildi. Asiler dağınık olarak Konya'nın doğusuna çekilmişlerdir. Fakat Ilgın, Beyşehir, Karaman, Sultaniye ve Koçhisar bölgeler genellikle isyan hareketleri içinde bulunmaktadır. Konya'nın civar ile muhaberesi kesilmiştir³¹⁵. Muhaberenin önemini çok iyi

³⁰⁹ **YENİ SABAH GAZETESİ** s.159

³¹⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s.35

³¹¹ Salahi R.Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s.125

³¹² Merdanoğlu, **a.g.e.**, s.245

³¹³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, C.VI, s. 387 Haydar Bey hakkında verilen önerge

³¹⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, C.VI, s.249 Çelebi Efendinin konuşması II. celse

³¹⁵ Esengin, **a.g.e.**, s.173

bilen isyancılar, Birinci Bozkır isyanında olduğu gibi telgraf tellerini kesmişlerdir.

İsyanın Konya'daki üçüncü günü geçen olaydan burada bahsetmek gerekir. Sabah, Alâeddin tepesi şiddetli bir ateş yağmuruna tutulduktan sonra birden bire şehirde ateş sesleri kesilmiştir. Vali Haydar Bey ile Mevki komutanı Albay Avni Bey beklemektedir. Biraz sonra tepeden bir barış heyeti gelmiştir. İçlerinde bir de Arap vardır. Bu kişi Şeyh Ahmet Sinusi idi. Enver Paşa tarafından cihat ilanı sırasında Trablus'tan getirilmişti. Konya'ya yeni gelmişti. Şimdi de Delibaş, yapılan hareketi din kisvesi altında göstermek için onu kullanıyordu³¹⁶. Şeyh Ahmet Sinusi, bölgede fetvalar vermiş, halkı padişaha ve hilafete sahip çıkmaları konusunda yönlendirmiştir.

Kuva-yı Milliye'nin, isyancıları bölgede takibi, Kasım 1920 sonlarına kadar sürdü. Demirci Mehmet Efe ve Yarbay Osman Bey' e bağlı birliklerin de bastırma harekâtına katılmasıyla isyancıların gücü iyice kırıldı³¹⁷. Demirci Mehmet Efe' nin bastırma harekâtının son noktası olan Isparta' ya girmesiyle 22 Kasım 1920' de Konya isyanı tümüyle sona erdi. Konya olaylarını incelemek amacıyla bölgeye bir komisyon gönderilmiş³¹⁸, hatta 29.11.1920 tarihinde bir yazıyla ihtiyaçlarının karşılanması için ödeme de şekillendirilmiştir.(Bknz. Ek 10) İncelemelerin bitiminde Türkiye Büyük Millet Meclisine bir de rapor sunulmuş³¹⁹ ve Türkiye Büyük Millet Meclisince yapılan tahkikatla birleştirilmesi istenmiştir. (Bknz. Ek 11) Ayrıca Konya isyanında elebaşılık edenlerden Karaman'ın Sahrınç köyünden Mustafa Asım, Türk uyuğundan çıkarılarak³²⁰ böyle bir strateji de uygulanmıştır. (Bknz. Ek 12)

³¹⁶ Esengin, a.g.e., s.170

³¹⁷ A.T.A.S.E., K. 546 D. 3-5, F 4-3

³¹⁸ T.C.B.C.A. Tarih: 29.11.1920, Dosya: , Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 2.21..16.

³¹⁹ T.C.B.C.A. Tarih: 15.6.1921, Dosya:90-10, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 3.24..18.

³²⁰ T.C.B.C.A. Tarih: 29.4.1925, Dosya:2-26 , Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 13.25..5.

Aslında o dönemde şehirde vatansever insanlar çoğunluktadır. Vatan toprağını korumak için çeşitli yollar da izlemişlerdir. Bunlardan biri Mondros'tan sonra, İtalyanlar şehre gelmeden önce uygulanmıştır. Şehirde görevli subaylar halkı silahlandırmıştır. Ayrıca Nazım Bey, o zamanlar Alâeddin tepesinde bulunan gizli silah deposundan gizlice üç ilçenin halkını da silahlandırmıştır³²¹. Bu silah deposunun çevresi İtalyanlar şehre gelmeden önce hayvan leşleriyle doldurulmaya başlanmış ve her gün şehirde ölen hayvanlar buraya atılmıştır. Bunun nedeni ise; İtalyanların deponun çevresine gelmelerini engellemek ve dolayısıyla gizli deponun ortaya çıkmasını önlemektir. İtalyanlar, koku sebebiyle şehirde kaldıkları müddetçe tepeye yaklaşmamışlardır ve bu strateji de böylece başarıya ulaşmıştır³²².

Orta Anadolu'nun hemen hemen yarısını kapsayan bu isyan; T.B.M.M.'nin açılmasından sonra Milli hükümete karşı yapılmış en büyük isyan hareketlerinden biridir³²³.

Konya bölgesinde çıkan isyanların sebepleri arasında eski yönetimlerin iyi olmasını da görmekteyiz³²⁴. Bu, diğer isyanlarda olduğu gibi Konya isyanlarının da önemli bir yönüdür. 23 Ekim 1920 günü Konya Milletvekili Vehbi Bey, kürsüde yaptığı konuşmada bu durumu belirtmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ü de Nutuk'ta Konya olaylarından önemle bahsederken görmekteyiz³²⁵. Paşa, bölgede çıkan isyanlarda hem İngilizlerin hem de İstanbul hükümetinin etkisinin ağırlıkta olduğunu belirtir.

Afyon'da yayınlanmakta iken İstanbul hükümetinin politikasına ters düşen, İngiltere aleyhinde yazılar yazan³²⁶ ve milli hareketi hararetli bir şekilde destekleyen Öğüt gazetesi (Bknz. Ek 13) kapatılmıştır. Sonra

³²¹ Karaca ve diğerleri, **a.g.e.**, s.30

³²² **a.g.e.**, s.32

³²³ Görgülü, **a.g.e.**, s.144

³²⁴ **ÖĞÜT GAZETESİ** 25 Ekim 1920

³²⁵ Atatürk, **a.g.e.**, s.117

³²⁶ Öztoprak, **a.g.e.**, s.13

matbaası Konya'ya taşınmış ve burada faaliyetine devam etmiştir³²⁷. Sivas kongresinin sona erdiği günlerde de Öğüt, konunun önemiyle ilgili yazılar yazmıştır³²⁸. Bu dönemde Konya'da Vali olarak Cemal Bey bulunmakta ve bu yazılar, kendisini rahatsız etmekteydi³²⁹.

Öğüt Gazetesi, Karahisar mutasarrıfı Mahir Bey'in Heyet-i Temsiliye kararına uymaması üzerine Koçhisar ve havalisi Kumandanı Arif Bey tarafından tutuklandığı haberini, heyecanla halka duyurmuş ve Arif Bey'in vatansever davranışını tebrik etmiştir³³⁰.

Öğüt'ün Milli Mücadele yanlısı yayınlarından rahatsız olan İtalyanlar, gazeteye baskı yapmışlar ve bu durum da Öğüt gazetesinde okuyuculara taşınmıştır³³¹. Bunun ardından İtalyanlar, Öğüt gazetesini 13 Ocak 1920 tarihinde kapatmışlardır. Bu durumda İngiliz baskısının büyük olduğunu da belirtmek gerekir.

Konya'da yayımlanan Babalık gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!"³³² cümlesiyle biten tarihi emrini yayımlamış ve bu onuru ilk taşıyan gazete olmuştur.

Babalık'ın da yayımlandığı Konya'da Cumhuriyet döneminin ilk başlarında basımevi sayısı ikiye³³³. Ancak sayı az gibi görülse de bu basım evlerinin bölgedeki etkisi Kuva-yı Milliye yönünden çok büyüktü.

Konya basını, düşmanın Türk topraklarını işgale başlaması üzerine, ağırlığını vatani kurtarmak için mücadele veren kişilerin ve cemiyetlerin tarafına koymuştur.

³²⁷ Durmuş Yalçın ve diğerleri, **a.g.e.**, 1. cilt, s.357

³²⁸ **ÖĞÜT GAZETESİ** 16 Eylül 1919

³²⁹ Avanas, **a.g.e.**, s.19

³³⁰ **ÖĞÜT GAZETESİ** 19 Eylül 1919, s. 42

³³¹ **ÖĞÜT GAZETESİ** 11 Ocak 1920

³³² **BABALIK GAZETESİ** 3 Eylül 1922

³³³ **Cumhuriyetin XV. Yılında Konya**, Konya, 1938, s.159

Konya’da yayımlanan ve Milli Mücadeleye taraftar olan gazeteler, halkın heyecanını artırmak için bir taraftan düşmanların işgallerini halka yaptıkları zulümleri duyururken, diğer taraftan da Kuva-yı Milliye’nin görüşleri ve vatanın düşman işgalinden kurtarılması için yapılan girişimleri makaleler ve haberler dâhilinde yayınlamıştır³³⁴.

Konya basını, Vali Cemal’in Konya’yı terk etmesinde de büyük rol oynamıştır. “İçimizdeki Yılanlar” başlığı altında bir makale yayımlayan Öğüt’ten, Babalık gazetesine kadar yerli matbuat çok önemli faaliyetlere imza atmıştır³³⁵. Babalık gazetesi Milli mücadelenin her aşamasında ordumuzun zaferlerini manşetine taşımıştır³³⁶.

Orta Anadolu’da 1921 tarihi itibariyle isyanların sona ermiş olması, tekrar çıkmayacağı anlamına gelmiyordu. Bu durumu bilen basın, hem halka haberleriyle güven vermiş hem de gerekli yerlere mesajını göndermiştir.

Başlamasıyla tam bir buçuk ay süren Konya isyanı, çok ağır kardeşkanı dökülmesine sebep olmuş, yalnız 250 kişi -fakat haklı olarak- idam edilmiştir³³⁷. Bu isyanı hazırlayan hain delibaşlar ise bedelini başlarıyla ödemişlerdir. İdam edilen Delibaşın cebinden Yunan paralarının çıkması, olayları anlatır niteliktedir³³⁸. Ayrıca cebinden Yunanca yazılmış iki vesika ve adına düzenlenmiş bir de pasaport çıkmıştır³³⁹. Yunanca olan belgelerde, Yunan bölgelerinde serbestçe dolaşabileceği yazmaktadır³⁴⁰. Yunanlıların, Ege bölgesinin hinterlandını oluşturan Konya ve çevresine verdiği önem, bu nokta da bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

³³⁴ Avanas, **a.g.e.**, s.18

³³⁵ **a.g.e.**, s.19

³³⁶ **BABALIK GAZETESİ** 11 Eylül 1922 s.1

³³⁷ **A.T.A.S.E.**, K. 546 D. 3-5, F.4-6

³³⁸ Gülcan, **a.g.e.**, s.89

³³⁹ **BABALIK GAZETESİ** 3 Eylül 1921

³⁴⁰ Avanas, **a.g.e.**, s.151

1.h. Koçgiri İsyanı

6 Mart 1921'de başlayan Koçgiri İsyanı, öncesi ve sonrasındaki benzer isyanlarda olduğu gibi kendiyile sınırlı bir coğrafya içerisinde etkili olmuştur. Koçgiri aşireti, diğer bölgelerle tarihi boyunca kayda değer bir ilişki ve iletişim içerisinde olamamış, buna karşılık Dersim aşiretleriyle her zaman birlikte hareket etmek eğilim ve çabası içerisinde olmuştur.

İç isyanların birçoğunun hazırlanmasında ve çıkarılmasında birkaç kişinin olumsuz rolü olduğu görülmektedir. Bu isyanda da yabancı emel taşıyan aşiret reislerini aynı rolde görürüz. Koçgiri aşireti; büyük kısmıyla Koçhisar, Zara, Suşehri, Refahiye, Kemah, Kangal, Ovacık, Kuruçay ve bunları kapsayan bölgede yaşamaktaydı. Bu bölgenin içinde 16 köyde yalnız aşiret mensupları yaşamaktaydı. Bölge genel olarak yoksuldu ve okulsuzdu. Daha çok hayvancılıkla geçinilmekteydi. Kendi varlıklarını korumak amaçlı öteden beri silahları mevcuttu. Koçgiri aşireti, başlıca beş büyük kabileden oluşur. Bunlar; İbolar, Zazalar, Balular, Kerteliler ve Sarulardır³⁴¹.

İsyandan önce Elazığ'da bir araya gelen Dersim ve Koçgirili aşiret reisleri, T.B.M.M. hükümetine "muhtariyet" çerçevesinde bir "nota" vermeyi kararlaştırmışlardı. Aşiret liderleri, Ankara hükümetinden Kürt mahkûmların serbest bırakılmasını, Türk asker ve memurlarının geri çekilmesini istemişlerdi. Bilindiği gibi, Mustafa Kemal Paşa ve T.B.M.M. hükümeti, başlatmış olduğu harekette Kürt aşiretlerinin desteğini sağlamaya özel bir önem affetmiştir. Bunun için, Erzurum ve sonrasında Sivas'ta düzenlenen kongrelerde, bölge halkının dini duygularını harekete geçirmeyi hedefleyen mahiyette kararlar alındığı gibi, "Ermeni, Rum tehlikesi" de özellikle vurgulanmıştı. Bu yaklaşımın bir bütün olarak etkili olduğu söylenebilir. Ancak Koçgiri ve Dersim aşiretleri açısından hesaplanan etki ve sonucu yaratması olanaklı değildi. Koçgiri ve Dersim aşiretlerinin "zor durumdaki halifeyi ve hilafeti kurtarmak" gibi bir duyarlılıkları yoktu. Kuşkusuz bu durum, esasen

³⁴¹ Esengin, a.g.e., s.180

bölge halkının inancıyla doğrudan bağlantılıdır. Aynı şekilde Ermeni ve Rumlara karşı da herhangi bir husumet içerisinde değillerdi. Bununla birlikte gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir "ayrıntı" vardır ki, o da, ayaklanan aşiretlerin istemlerini İstanbul'a değil, Ankara hükümetine iletmış olmaları ve Ankara hükümetiyle anlaşmaya, çalışmalarıdır. Bu, muhataplık yönünden çok önemli bir noktadır.

Yaklaşık iki ay süren bu isyan; Sivas, Erzincan ve Tunceli yöresini etki altına almıştır. İsyân, bölgedeki 6. süvari alayının bir grup asker kaçağını yakalamak isterken baskına uğramasıyla başlamıştır³⁴². Bağımsız Kürt devleti kurmayı amaç edinen "Alişir" adlı birisinin ilk önce 1920 Ekiminde 150 kişilik bir kuvvetle Kemah köylerine saldırmasıyla alevlenen isyan, kısa sürede yayılmıştır³⁴³. İsyân, güneyde vuku bulan *Şeyh Mahmut Barzani* hareketine uygun bir zamanda meydana gelmiştir. Bu nedenle çok etkili bir isyan olmuştur³⁴⁴. Koçgiri isyanı, İngilizlerin teşviki ile İstanbul'daki Kürt Teali Cemiyeti tarafından hazırlanmış ve Batı cephesinde Yunanlılara karşı savaşan Türk kuvvetlerini, Anadolu içlerine çekerek İkinci İnönü muharebesi öncesi Yunan taarruzunun kolaylaştırmak, amaçlamıştır.

Baytar Nuri, 1921 yılı başlarında, Cangaben ve Kurmeşan ve birçok aşiret reisiyle Kangal'ın Yenice nahiyesinde toplantı yapmış, toplantıda Sevr'in uygulanması, bölgede bir Kürdistan devleti kurulması kararlaştırılmıştır³⁴⁵. Peşinden karakol baskınları gerçekleşir. Ele geçirilen Refahiye ilçesinde hükümet konağına sözde bayrak asılır. Bunun üzerine duruma hâkim olmakta zorlanan Ankara hükümeti, Alişan Beyi Refahiye Kaykamlığına atar ve diğer aşiret ileri gelenlerini de benzer mevkilere getirir. Ne var ki bu tutum beklenen "yatıştırıcı" etkiyi yaratamaz. Hareket, isyanın önde gelen isimlerinden biri olan Alişir'in Dersim'e uzanan etkinlikleriyle yayılma emareleri gösterir. Bu noktada Hozat'ta toplanan Alişan Bey ve bazı

³⁴² Merdanoğlu, a.g.e., s.246

³⁴³ Görgülü, a.g.e., s.149

³⁴⁴ Toplu, a.g.e., s.349

³⁴⁵ a.g.e., s.350

Dersim aşiretleri Nuri Dersimi'nin babası İbrahim Bey'in kaleme aldığı bir mektupla, Ankara hükümetinden istemlerini somutlaştırırlar. Buna göre, Ankara hükümetinin İstanbul'daki saltanat hükümetinin kabul ettiği "muhtariyet" kararının kabul edip etmediğinin açıklamasını, bu hususta Dersimlilere acele cevap verilmesini, Elazığ, Malatya, Sivas, Erzincan mıntıkalarındaki hapishanelerde bulunan bütün Kürt mahkûmların serbest bırakılmasını, Kürt çoğunluğun bulunduğu bölgelerdeki Türk hükümeti memurlarını çekilmesini ve Koçgiri 'ye gönderilen askeri müfrezenin geri çekilmesini istemişlerdi.

15 Haziran 1921 günü, Seyit Rıza Ovacık aşiretlerinden oluşan 1000 kişilik bir kuvvetle, Erzincan'da Erzincan Valisi Ali Rıza, Milletvekili Hacı Fevzi ve bir kısım ileri gelenle, Mustafa Kemal ve Hükümetin isteği üzerine bir görüşme yapar. Görüşmede Baytar Nuri ve Koçgirili Alişan da hazır bulunur. Dersimlilerin hazırladıkları 24 maddelik istek paketi kabul görmeyince, görüşmeler kesilir. Bu görüşmeler neticesinde Koçgirili Alişan ve Haydar'ın aileleri ile birlikte yerlerine dönmelerine olanak sağlanır.

Dersim'de Cıgız Mehmet Ali kumandasında oluşturulan 100 kişilik bir kuvvet, Zara'ya gönderilir. Ginyan aşiret reisi Murat Paşa Zara'da kendi konağında bu kuvvetlerce vurulur ve bu tarihte birlikte Koçgiri isyanı da tamamen sona erer. Ayrıca, Yunan ordularının yenilgisinden sonra Haydar ve Alişan, İstanbul'a çağırılırlar ve orada zorunlu ikamete tabi tutulurlar.

Nutuk'ta iç isyanlarla ilgili Mustafa Kemal Paşa, şu değerlendirmeyi yapmaktadır; *"Kargaşa ateşleri bütün yurdu yakıyor; hainlik, bilgisizlik, düşmanlık ve bağınazlık dumanları bütün yurt göklerini koyu karanlıklar içinde bırakıyordu. İsyân dalgaları, Ankara'da karargâhımızın duvarına dek çarptı. Karargâhımızla şehir arasındaki telefon, telgraf tellerini kesmeye kadar*

varan, kudurgan bir saldırırlar karşısında kaldık³⁴⁶.” İç isyanlar ve özellikle Orta Anadolu’da meydana gelenler, Ankara’yı her zaman rahatsız etmiştir. Zaman zaman Ankara’dan fiziki olarak da hissedilen bu isyanlar, Milli mücadeleye hem zaman hem imkan hem de insan kaybına neden olmuştur.

Milli Hükümete karşı yapılan isyanlarla ilgili 13.10.1921 tarihinde bir genel rapor hazırlanmış³⁴⁷ ve bu araştırma haritayla desteklenmiştir. (Bknz. Ek 14)

Bu dönemde Anadolu Basınında ise isyanlarla ilgili şu gelişmeler olmaktadır: Hâkimiyet-i Milliye gazetesi (Bknz. Ek 15), Kuva-yı Milliye öncülerinin Ankara’ya gelmesini izleyen günlerde yayın hayatına başlamış ve bir bakıma Kurtuluş savaşının gözü, kulağı olmuştur.

Hâkimiyet-i Milliye’nin yayımlanan ilk sayısında:

“Mütarekenin hemen sonrasında iğrenç bir manevra ile iktidar mevkiine öyle hükümler çıktı ve ilk darbe ile yıktıkları milli hâkimiyetin tesirlerinin aksından korkarak öyle hıyanetler ortaya koydular ki, memleketi düşmanların taksim masasına kolları bağlı sürüklemek, mezbahai tarihine gözleri kapalı sevk etmek için düşman kuvvetlerine dayanarak öyle kötülükler vücuda getirdiler ki, millet bu defa bütün kuvvet ve azimetiyle mevcudiyetini ve hâkimiyetini fiilen meydana çıkarmak mecburiyetinde kaldı...³⁴⁸” denilerek, Milli mücadele ruhu canlı tutulmaya çalışılmış, halkın da bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır³⁴⁹.

Hâkimiyet-i Milliye, İstanbul’un işgaline şiddetle karşı çıkmış ayrıca ilk sayfasından İslam âlemine de bir hitabe yayınlamıştır³⁵⁰. Hâkimiyet-i Milliye’de Tekâlif-i Milliye emirleri de yayımlanmıştı. Bu bildiri sonrasında,

³⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev**, yay.haz. Veldet Velidedeoğlu, İstanbul, Çağdaş Yayınları,1997, s.234

³⁴⁷ **T.C.B.C.A.** Tarih: 13.10.1921, Dosya:90A6, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 104.676..6.

³⁴⁸ **HAKİMİYET-İ MİLLİYE** 10 OCAK 1920

³⁴⁹ Hadiye Bolluk, **Kurtuluş Savaşının İdeolojisi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.8

³⁵⁰ **HAKİMİYET-İ MİLLİYE** 17 Mayıs 1920

Orta Anadolu halkı her zaman olduğu gibi tüm varlığını yine vatan için seferber etmiştir³⁵¹.

Alemdar gazetesi, İzmir'in işgalinden bir gün sonra işgal komutanını ne yazık ki "Soylu³⁵²" ilan etmiştir³⁵³. 1909'da kurulan Alemdar gazetesi, Kuva-yı Milliye'ye her zaman şiddetle saldırmış ve 1922'ye dek yayın hayatına devam etmiştir³⁵⁴. Orta Anadolu'da çıkan isyanlarda özellikle padişah ve hilafet lehinde yazdığı yazılarla dikkat çekmektedir.

İstanbul gazetesi, Mustafa Kemal'i izlemek üzere Ruşen Eşref'i Sivas'a göndermiş ve ilk kez Mustafa Kemal'in yaşam öyküsü ile Kuva-yı Milliye'nin amacını yayımlamakla önemli bir ulusal görevi de yerine getirmiştir³⁵⁵.

Anadolu basınından Hukuk-ı Beşer gazetesinin başyazarı Osman Nevres, (Hasan Tahsin) düşmana ilk kurşunu atan ve şehit olan gazeteci olarak, düşmana sadece kalem ile değil, mevzu bahs vatan olunca silah ile de saldırılması gerektiğini göstermiştir.

Ulusal Kurtuluşa öncülük eden Anadolu basını dâhilinde, 14 Eylül 1919'da yayın hayatına başlayan ve Kurtuluşun ilk gazetesi olan İrade-i Milliye'nin de ayrı bir yeri vardır. (Bknz. Ek 16) Gazete, Bozkır isyanlarından Yozgat isyanına kadar Orta Anadolu'da çıkan isyanları manşetine taşımış ve halkın Ankara hükümetine desteğinin devamlı olması³⁵⁶ telkininde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül 1919'da Sivas kongresinde "*Gazetesiz ve fikirsiz hayat nasıl yürür?*" demekte ve basının önemini

³⁵¹ Özdemir, a.g.e., s.59

³⁵² ALEMDAR GAZETESİ 16 Mayıs 1919

³⁵³ Hulki Cevizoğlu, *İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün*, Ankara, Cevizkabağı Yayınları, 2007, s. 41

³⁵⁴ Zekai Güner, *Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, s.23

³⁵⁵ İSTANBUL GAZETESİ 16 Eylül 1919

³⁵⁶ İRADE-İ MİLLİYE GAZETESİ 18 Eylül 1920

belirtmekte ve İrade-i Milliye'nin kuruluşundaki temel anlamı ortaya koymaktadır³⁵⁷.

Daha sonra "Cumhuriyet" adını alacak olan Kuva-yı Milliye yanlısı olan İstanbul gazetelerinden Yeni Gün, 2 Eylül 1918'de yayın hayatına başlamıştır. Yeni Gün, Türk askerlerinin Şehzadebaşı Karakolu'nda şehit edilmesi hakkındaki haberi yayımlamıştır³⁵⁸. Bu nedenle 17 Mart 1920'de İngilizler tarafından matbaa basılmış ve Yeni Gün kapatılmıştır. Bunun üzerine kurucu olan Yunus Nadi, matbaasını katır sırtında Ankara'ya taşımıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca Yeni Gün gazetesi, başlığına "Yunanistan Yıkılmalıdır!"³⁵⁹ manşetini koymuş ve milletin savaş kararlılığının canlı kalmasını sağlamıştır³⁶⁰.

Kuva-yı Milliye'ye destek veren gazeteler arasında; Doğru Söz, Adana, Yeni Adana, Eskişehir'de Yeni Dünya, Yeni Edirne, Erzurum'da Al Bayrak, Adana'da Yeni Adana, Balıkesir'de Ses gazeteleri de sayılabilir³⁶¹. Ayrıca 13 Ocak 1920 tarihinde Öğüt'ün kapatılmasıyla Erzurum'daki 15. Kolordu kumandanı Kazım Karabekir Paşa, 14.2.1920 tarihinde (214/1503) numaralı 3. Fırka Komutanlığına çektiği telgrafta "Nimet" adlı yeni bir gazetenin çıkarılmaya başladığını bildirmiştir³⁶².

İstanbul hükümetinin bu dönemde telgraf haberleşmesine sansür uyguladığı görülmektedir. Askeri birliklerin şifreli haberleşmelerini yalnızca Harbiye nezaret aracılığıyla yapabileceğiyle ilgili çıkardığı genelge önemlidir³⁶³.

³⁵⁷ Cevizoğlu, a.g.e., s.278

³⁵⁸ YENİ GÜN GAZETESİ 16 Mart 1920 s.1

³⁵⁹ CUMHURİYET GAZETESİ 1 Kasım 1921 s.1

³⁶⁰ Ali Gevgili, Türkiye Basını, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s.202-228

³⁶¹ Türkiye ve Almanya'da Yerel Gazetecilik, Antalya, Konrad Adenover Vakfı Yayınları, 1999, s.23

³⁶² A.T.A.S.E. K. 368, d. 12-17 f.53

³⁶³ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, Cem Yayınevi, 1983, s.492

Beyannameler İsyancılar döneminde etki yönünden önemlidir. Konya İstiklal Mahkemesi tarafından çıkarılan ve 14 Eylül 1921 tarihinde yayımlanan beynamede de asker firarileri konu edilmiştir³⁶⁴. Konya Valisi Cemal Bey hakkında 26 Eylül 1919'da Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal'in gönderdiği beyanname de önemlidir. Bu da uygulanan stratejilerdendir ve Cemal Bey'in vatan ve millet aleyhindeki faaliyetleri bu beynamede özetlenmiştir³⁶⁵. Yozgat, Kayseri ve havalisindeki olaylar sebebiyle oluşturulan İstiklal mahkemelerinin de 1921 Eylülünde yayımlanan beyannamelerini görmekteyiz³⁶⁶.

Anadolu'da çıkan bu isyanlar, Kuva-yı Milliye için çok önemli bir engel olduğu gibi, Kuva-yı Milliye'nin birçok önde gelen ismini de şehit etmişlerdir³⁶⁷. Kuva-yı Milliyeci olma onurunu taşıyan bu kişilerden; 10 Ocak 1920 günü teslim olmasına rağmen hilafet yanlıları tarafından şehit edilen Yahya Kaptan'ı, Biga'da şehit edilen Edremit Kaymakamı Hamdi Bey'i, 22 Nisan 1920 günü Hendek'te Abaza çeteleri tarafından şehit edilen Albay Mahmut Bey'i, Kurmay Subay Yakup Sami'yi, Levazım Başkanı Rıfki Bey'i, Düzce'de şehit edilen Teğmen Ruhsar'ı, Binbaşı İhsan'ı, Yarbay Rahmi'yi ve Yarbay Arif Bey'i, Bolu'da hastanede yaralı yatmaktayken şehit edilen subayları, Ankara'nın yanında Ayaş Bel'i'ne dek gelen isyancılar için halkla görüşme yapmaya gelen ve idam edilmek üzere İstanbul'a gönderilen subayları, saygıyla anmak her şeyden elzemdir.

³⁶⁴ **BABALIK GAZETESİ** 14 Eylül 1921

³⁶⁵ Güner ve diğerleri, **a.g.e.**, s.7

³⁶⁶ İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1989, s.162

³⁶⁷ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1987, s. 4

SONUÇ

Yüzyıllarca Türk yurdu olan Anadolu coğrafyası, Türk hâkimiyeti öncesinde farklı siyasi yapıların ve toplumsal grupların yönetimi altında kalmış ve vatanları olmuştur. Ancak bu coğrafyaya damgasını vuran Türk devletleri ve Türk milletidir. Çok uzun zamandır Türkiye olarak isimlendirilen Türk vatani, tarih boyunca medeniyet beşiği olduğu kadar dünyanın en etkili strateji ve jeopolitiğine de sahiptir. Gerek bu konumu gerekse bilimsel çalışmalar sonucu tespit edilen ve dünyanın ihtiyaç duyduğu yer üstü ve yer altı enerji rezervlerine sahip olması itibariyle Türkiye üzerindeki açık ve gizli politikalar dünden bugüne yürütölmüş ve yürütölmektedir. Bu politikalar, daha ziyade emperyalist amaçlı olup, Türk devletinin siyasi, askeri, malî veya sosyal yapıda ortaya çıkan zaaf ve zayıflıkları sırasında uygulanma fırsatı bulmuştur. Bu çerçevede olmak üzere, Osmanlı devletinin son yüzyıllarında ve bilhassa 19. ve 20 yüzyılın başında içine düştüğü durum böyledir. Keza Türk İstiklal Harbinin zaruret halinde ortaya çıkması, Türk Milli Mücadelesinin yapılış gereği, bu emperyalist politikaların önüne geçme mücadelesidir.

Uzun tarihi geçmiş ve Türk devlet felsefesinin hoşgörü ve birlikte yaşama kültürüne dayanması sonucu Türk yurdunun tamamında olduğu gibi Orta Anadolu'da da yaşayan insanlar farklı etnik guruplara mensup olagelmıştır. Bu çeşitlilik içinde yer alan unsurlara baktığımızda ilk anda şu guruplar görölmektedir: Türkler, Rumlar ve Ermeniler. Bunların yanı sıra Osmanlı millet statüsü içinde yer almayan ve etnik anlamda farklı olan guruplar arasında Araplar, Boşnaklar, Çerkezler, Abazalar vs. bulunmaktadır. Ancak bu gurupların İslam kimliğiyle bütünleşmeleri bir anlamda Türklükle ve Türk devletiyle de ayrılmaz bir biçimde bütünleşmeleri anlamına gelmiştir. Tarih boyunca bir ve beraber yaşayan bu topluluklar, zaman zaman birbirine düşürölmeye çalışılmıştır. Bölgede çıkan isyanlarda Rum ve Ermeni faaliyetlerinin yer aldığı; bunların daha ziyade ideolojik manada ve Avrupa devletlerinin desteğiyle olduğunu görüyoruz. Bu faaliyetler kapsamında yer

alan Papaz Frew'in, Agobiyân'ın ve Arap Sinusi'nin faaliyetleri çalışmamızda ayrıntılı olarak yerini almıştır.

Öte yandan ilgili bölümde detaylarıyla ifade etmeye çalıştığımız “şariat kökenli” isyanda, isyanı örgütleyen bir Katolik papazı olduğunu görmek, bölgedeki dış kaynaklı istihbarat örgütlerinin oyunlarını görmek açısından son derece dikkate değerdir.

Etnik farklılık veya Müslüman Türk olduğu halde isyan çıkanlara zemin hazırlayan ortak bir sebep olarak ve ilgili bölümlerde de anlatmaya çalıştığımız üzere belki şu ifade edilebilir: Bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde karşımıza çıkan en önemli mesele; yoksulluk ve bunun beraberinde getirdiği eğitimsizliktir. Bu sebeptendir ki, bölgede ortaya çıkan isyanlarda para, her zaman bir koz olarak kullanılmış, insanların eğitimsizliği üzerinden faydalar çıkarılmıştır. Bölge halkının sosyal ve ekonomik yapısı, genel itibarıyla birbirine çok benzese de tarih boyunca çıkan isyanlarda sosyal ve ekonomik ayrımcılığın öne sürüldüğü görülmektedir. 17. yüzyılda ortaya çıkan Celali isyanları ve Baba Zünnun isyanında halkın ekonomik durumunun yetersizliği ve bunun etkisi göz ardı edilemez. Bu ekonomik durum, Orta Anadolu'da Milli Mücadele döneminde çıkarılan isyanlarda da önemli bir yer teşkil eder.

Osmanlı Devleti döneminde Anadolu'da çıkan Celali isyanlarıyla başlayan ve Milli Mücadele öncesine kadar uzanan sürekli bir isyan oluşumundan söz etmek mümkün değildir. 16. yüzyılda karşımıza çıkan Celali isyanları, bu dönemde güç kullanılarak bastırılmıştır. Bu sebeple devlete karşı bir küskünlük oluşumundan, Orta Anadolu yönüyle söz etmek mümkün olmasa da uzun yıllar boyunca Osmanlı ordusunu besleyen, sıkıntıları yaşayan, vergisini veren Orta Anadolu halkının, bir nebze olsa, son dönemlerde de yönetime karşı, küskünlüğünden söz edebiliriz.

Osmanlı merkez yönetimini oluşturan bu topraklar, devletin bekası söz konusu olduğunda hiçbir zaman geri adım atmamıştır ancak yine de hak ettiği değerden yoksun bırakılmıştır. Osmanlı Devleti'nin yatırımlarını genellikle merkezden uzak eyaletlere yaptığını, Anadolu topraklarına pek de fazla yatırım yapılmadığı bilinen bir gerçektir. Orduya asker veren, devlete vergi veren, İstanbul'u her açıdan besleyen Anadolu olduğu halde, hep geri planda kalan yine Anadolu olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde yapılan Gizli Anlaşmalarda Orta Anadolu'da Konya ve çevresi ile Afyon-Kayseri hattının belirtildiğini görmekteyiz. Konya'nın yüzyıllardır süre gelen jeopolitik önemi, bu durumda etkindir. İtalyanların nüfuz alanı dâhilinde olan bu bölge, hem Ege'nin hem de Akdeniz'in hinterlandını oluşturmaktadır. Mondros Ateşkes anlaşmasıyla temellendirilen ve Sevr ile şekillendirilen paylaşım planında, Osmanlı Devletine yalnızca Ankara ve Kastamonu çevresinin bırakıldığını görmekteyiz. Bu bölgelerin bırakılışı, maden çeşitliliğinden jeopolitik öneme kadar bazı etkenlerin diğer bölgelere göre daha yetersiz oluşu nedeniyle. Ancak bu anlaşmaları geçersiz kılacak çalışmalar hep bu bölgede şekillenmiş ve uygulanmıştır. Batılı devletlerin hesaba katmadıkları nokta budur.

Bölgede çıkan isyanların yayılışına baktığımızda, Ankara'nın üç koldan çevrelendiğini görmekteyiz. Hilafet ve saltanat adına çıkarılan isyanların asıl hedefinin neresi olduğu da buradan ortaya çıkmaktadır. İsyen hareketlerini, kökenleri yönüyle incelediğimizde de; bunların bir bölümü, Türk topraklarını parçalayarak ya yeni bir devlet kurmaya ya da önce bir devlet olarak ortaya çıkıp, daha sonra başka bir devletin egemenliğini benimsemeye yönelik amaç edinenler, diğer bölümü ise, saltanat ve hilafete geleneksel ve dinsel bakımdan bağlı olanlarca çıkarılmış isyan hareketleridir. Bozkır isyanlarından Yozgat isyanlarına kadar incelediğimizde, her zaman altından sözde din adına yapılan faaliyetlerin çıktığını görmekteyiz. Ancak din adına çıkartılan bu isyanlarda ne gariptir ki hep Müslümanlar katledilmiş, vatan evlatları acı çekmiş, Türk askerleri zarar görmüştür. Şeriat ve padişaha sahip çıkmak

adına çıkarılan Konya isyanında, karşımıza çıkan Papaz Frew'in faaliyetlerinden çalışmamızda ayrıntılı olarak bahsettik. Bir papazın örgütlediği isyanın gayesinin ne olduğunun takdirini, tarih ortaya koymuştur. Batı Anadolu'da Yunanlılarla mücadele etmesi gereken Türk birliklerinin, Anadolu'nun içlerinde isyancılarla, asker kaçaklarıyla uğraşması Milli Mücadele yönünden oldukça vahimdir. Bu oyalamacı siyaset, başarıya ulaşmamışsa da yıpratıcı etkiler, İstiklal Harbimize elbette yansımıştır.

Anadolu'nun sosyal ve ekonomik açıdan benzer insanlardan oluştuğunu bilmekteyiz. Geliri 771 kuruşa kadar düşen insanların verdiği mücadele; açlıkla, sefaletle olmuştur. Etnik olarak Türk kimliğine sahip, Oğuzların ağırlıkta olduğu bölge, her zaman devletine sahip çıkmıştır. Ancak ekonomik yetersizlikler ve eğitimsizlik, isyanların çıkışında ana faktör olmuştur. İsyân bölgelerinde İngiliz oyunlarının ve fesat kaynaklarının dağıttığı paralar ve bunlarla yaptıkları propagandalar isyanlarda etkili rol oynamıştır. El fenerinin ışığını nur sanan insanların, ne kadar kolay kandırılabilirliği aşikârdır. Anadolu insanının gözünde her zaman yegâne rehber olan din adamlarının, içinden çıkan bazılarının yaptıkları olumsuz faaliyetlerde isyanların çıkışında önemli bir etkidir. Bölgeyi temsil eden eski veya yeni bazı devlet adamları İngilizlere hizmet etmişlerdir. Konya'daki Mebus Zeynel Abidin, Konya Valisi Artin Cemal, Yozgat'ta Çapanoğullarından bazıları, bu "Devlet Adamları ve Önder Kişiler" arasındadır.

Bölgede, mücadelenin azmini sürekli ayakta tutan unsurlardan birisi de basındır. Yerel basın, Kuva-yı Milliye hareketinin ivmesini artırmış, önderlik etmiş, halkı bilinçlendirmiştir. Her zamanki gibi arada "Çürük elmalar" da çıksa Konya, Ankara, Yozgat, Sivas, Afyon ve diğer Orta Anadolu şehirlerinin matbuatıyla; İstanbul'dan Erzurum'a, Adana'dan Kastamonu'ya ve İzmir'e kadar Anadolu basını, üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiştir. Gerekli kamuoyunun oluşmasına yaptıkları katkı, son derece önemlidir. Milli Mücadelenin hem silahla hem de kalemle kazanıldığını söylemek yanlış

olmaz. Gazeteci Osman Nevres (Hasan Tahsin)in vatanı uğruna İzmir'de şehit oluşu, bu durumu somut olarak ortaya koyar.

İncelediğimiz dönemde Orta Anadolu'da çıkarılan isyanlara elebaşılık etmiş olanların asıldığı mekanların ortak bir ismi vardır :Cumhuriyet ya da Atatürk Meydanı. İsimlendirmenin böyle takdir edilmesi, hem isyanların hangi değeri hedef aldığıнын belirtilmesidir hem de isyanı bastıran gücün adıdır. İsyancıları bastırmak, asayişî temin sırasında şehit düşenler, bölge halkları tarafından içtenlikle sahiplenilmiş ve mezarlıklarda bu şehitlerimiz için özel yerler ayrılmıştır. Nitekim bunun bir örneğini Bozkır ilçesinde görmek mümkündür.

Çalışmamızdan çıkardığımız pek çok sonuç var. Bunlardan biri, ekonomik refahın temini ve iyi bir eğitimin verilmesi, halkların olduğu kadar devletlerin de geleceği için çok büyük önem arz etmektedir. Halkın ekonomik düzeyinin yükselmesi, devleti de yükseltecek bir olgudur. Zaten Orta Anadolu'da çıkan isyanlarda da halkın ekonomik durumu, Osmanlı Devleti'nin durumuyla paralellik göstermektedir. Memurlarına maaş bile ödeyemeyecek hale düşen Osmanlı Devleti'nin bu durumu, her yönüyle halka yansımıştır.

Öte yandan toplumun ekonomik zayıflığı ile eğitim ve kültür yetersizliği içinde bırakılması, yabancı güçlere de kendi politik amaçlarını ilgi devletin politikalarına rağmen devreye sokma fırsatı doğurmaktadır. Nitekim, gerek Osmanlı devletinde ekonomik zayıflık ve eğitim yetersizliği sebebiyle yaşanan acı tecrübeler gerekse Milli Mücadele döneminde Anadolu insanların dinî, siyasî istismarına yol açan ve onların kandırılmasına ve alet olmalarına neden olan sebepler bu iki hususta düğümlenmektedir.

Hatta Lozan görüşmeleri sırasında bile İngiltere temsilcisi Lord Curzon'un şu sözleri, bütün bu meselelerin kaynağını gösteren bir tehdit olarak savrulmuştur:

-“Konferanstan bir neticeye varacağız ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın, kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet, řu kanaate vardık ki, ne redd ederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz ? bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız ? Para bugün bir bende var, bir de yanımdakilerde. Unutmayın, ne reddederseniz, hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız? Fransızlardan mı?” şeklindeki sözlerle tehdit etmesi, başta İngiltere olmak üzere, diğer devletlerin konferansa ve Türkiye’ye bakışlarını göstermesi açısından önemlidir³⁶⁸.

Türkiye Cumhuriyeti’nin “İlelebet payidar kalması” için çalışan, çabalayan Türk Milleti, üzerine düşen sorumluluğu İstiklal Harbinde kanıyla, canıyla yerine getirmiştir. Anadolu’dan başlayan bağımsızlık ışığı yurdun her yerini aydınlatmıştır ve aydınlatmaya da devam edecektir. Milli birlik ve beraberliğimize sahip çıktığımız; ekonomik ve sosyal tedbirleri devamlı kıldığımız sürece isyan gibi kavramlarla bir daha karşılaşılmayacağı düşüncesindeyiz.

³⁶⁸ Mustafa Yılmaz vd., **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998, s.134.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri:

A.T.A.S.E.

A.T.A.S.E., K. 186 D 26-94, F.36-1

A.T.A.S.E., Dolap 59, Göz 2, Dosya 42

A.T.A.S.E., Dolap 59, Göz 2, Dos. 41

A.T.A.S.E., K. 308 D. 55-37, F.73

A.T.A.S.E., K. 546 D. 3-5, F 4-3

A.T.A.S.E., K. 546 D. 3-5, F.4-6

A.T.A.S.E., K. 368, d. 12-17 f.53

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Tarih: 5.10.1920, Dosya: 90-19, Fon Kodu: 30..18.1.1. Yer No: 1.13..13.

Tarih: 22.7.1920, Dosya: , Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 1.5..10.

Tarih: 29.11.1920, Dosya: , Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 2.21..16.

Tarih: 15.6.1921, Dosya:90-10, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 3.24..18.

Tarih: 29.4.1925, Dosya:2-26 , Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 13.25..5.

Tarih: 13.10.1921, Dosya:90A6, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 104.676..6.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.VI, s.249 Çelebi Efendinin konuşması II. celse

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C.VI, s. 387 Haydar Bey hakkında verilen önerge

2. Gazeteler:

Açıksöz Gazetesi, 22 Eylül 1922

Aksiseda Gazetesi, 14 Mayıs 1920

Alemdar Gazetesi 16 Mayıs 1919

Babalık Gazetesi, 15 Haziran 1916

.....,	9 Ağustos 1921
.....,	3 Eylül 1921
.....,	14 Eylül 1921
.....,	3 Aralık 1921
.....,	3 Eylül 1922
.....,	11 Eylül 1922
Cumhuriyet Gazetesi,	1 Kasım 1921
Dertli Gazetesi,	24 Mayıs 1920
Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi,	10 Ocak 1920
.....,	13 Nisan 1920
.....,	17 Mayıs 1920
İkdam Gazetesi,	16 Mayıs 1919
.....,	17 Eylül 1921
İleri Gazetesi,	6 Ekim 1919
İrade-i Milliye Gazetesi,	18 Eylül 1920
.....,	21 Eylül 1919
İstanbul Gazetesi,	16 Eylül 1919
Öğüt Gazetesi,	16 Eylül 1919
.....,	19 Eylül 1919
.....,	11 Ocak 1920
.....,	23 Şubat 1921
.....,	4 Nisan 1920
.....,	25 Ekim 1920
.....,	24 Ağustos 1922
Peyam Gazetesi,	29 Eylül 1919
Tasvir-i Efkâr Gazetesi,	20 Ekim 1919
Vakit Gazetesi,	17 Mayıs 1919
Yenigün Gazetesi,	16 Mart 1920
Yeni Sabah Gazetesi,	20 Ocak 1940
Yozgat Gazetesi,	15 Eylül 1910

3. Telif ve Tetkik Eserler

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995

AKANDERE, Osman, "İstanbul ve Kuva-yı Milliye", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 16, Aralık 2006, s.15-25

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat, **Atatürk**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998

AKPINAR, Alişan, **Osmanlı Devletinde Aşiret Mektebi**, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1997

AKMAN, Eyüp, **Meşhur Şaki Ovacık'lı Eğri Ahmet ve Safranbolu'da Dayıoğlu İsyanı**, Ankara, 2005

AKŞİN, Abdülahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1983

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1975

ALTAY, Fahrettin, **10 Yıl Savaş**, İstanbul, İnel Yayınları, 1970

ANDREW, Peter Alfrod, **Türkiye'de Etnik Gruplar**, İstanbul, 1992

Atatürk Araştırma Merkezi, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, yay. haz. Zeynep Korkmaz, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Söylev**, haz. Atilla Özkırımlı, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2003

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Söylev**, yay.haz. Veldet Velidedeoğlu, İstanbul, Çağdaş Yayınları,1997

ATAY, Falih Rifki **Çankaya**, 3.cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1999

AVANAS, Ahmet, **Milli Mücadele'de Konya**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998

AYBARS, Ergun, **Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları**, Ankara, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, 1989

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, 1. cilt, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999

BOLLUK, Hadiye, **Kurtuluş Savaşının İdeolojisi**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003

CEBESOY, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar**, 2. kısım, İstanbul, Temel Yayınları, 2002

CEVİZOĞLU, Hulki, **İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün**, Ankara, Cevizkaşuğu Yayınları, 2007

CİLLOV, Haluk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1965
Cumhuriyetin XV. Yılında Konya, Konya, Cumhuriyet Halk Partisi,1938

ÇAVDAR, Tefvik, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, 1. cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1971

ÇAY, A. Haluk, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 1996

DERELİ, Seyit Mehmet, **Devrim Tarihinin Ana Hatları**, Konya, Arı Ofset Matbaacılık, 1997

DRIÀULT, Edouard **Şark Meselesi**, Yay. Haz. Emine Erdoğan, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005

DÖNMEZ, Cengiz, **Milli Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999

DUMAN, Selçuk, **Milli Mücadele Dönemi Dış Etkiler ve Mustafa Kemal'in Tepkisi**, Ankara, Berikan Yayınları, 2005

DUMONT, Paul **Mustafa Kemal**, çev. Zeki Çelikkol, Ankara, Öncü Basımevi, 1998

DUMONT, Paul, François Georgeon, **Bir İmparatorluğun Ölümü**, çev. Server Tanilli, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1997

DUYGU, Süleyman, **Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları**, İstanbul, Sayar Basımevi, 1953

DÜNDAR, Fuat, **Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar**, İstanbul, 1987

EDİBALİ, Aykut, **Milli Mücadele'de Kadroların Vazifeleri**, İstanbul, Özdemir Basımevi, 1970

ELLİSON, Grace, **Ankara'da Bir İngiliz Kadını**, çev. Osman Olcay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999

ERDAHA, Kamil, **Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1975

ERGİN, Ali Şakir, **Çapanoğulları Hadisesi ve Abdülkadir Bey'in Hatıraları**, Ankara, Ahmet Şevki Ergin Kültür ve Hizmet Vakfı Yayınları, 2006

EROĞLU, Hamza, **Atatürk ve Devletçilik**, Ankara, Olguç Matbaacılık, 1981

ESENGİN, Kenan, **Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar**, İstanbul, Ağrı Yayınları, 1975

GENCER, Ali İhsan, Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi**, İstanbul, Der Yayınları, 1994

Gnkur. Harp Dairesi Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbi VI. Cilt, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar**, Ankara, 1974

GEVGİLİ, Ali, **Türkiye Basını**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992

GÖKSOY, Yılmaz, **Atatürk ve Yozgat**, Yozgat, Yozgat Vilayet Matbaası, 1974

GÖRGÜLÜ, İsmet, **Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1999

GÜLCAN, D. Ali, **Kökenleriyle Konya'nın Delibaşı İsyanı ve Bu Olayın Karaman'a Sıçrayışı**, Eskişehir, Uğur Ofset, 1994

GÜNER, Zekai, **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999

GÜVEN, Zühtü, **İstiklal Savaşı Tarihinden Acı Bir Safha**, İstanbul, 1948

GÜNER, Zekai, Orhan Kabataş, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1990

HACALOĞLU, Yücel, **Tarih Boyunca Anadolu'da Türk Kültür ve Nüfus Yapısı**, Ankara, 1999

HALAÇOĞLU, Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988

Harp Akademileri Komutanlığı, "1806-1938 Yılları Arasında Doğu Anadolu Bölgesinde Meydana Gelen Ayaklanmalar ve Sorun Hakkında İncelemeler", **Harp Akademisi Bülteni**, sayı 188

HELMREİCH, Paul C. **Sevr Entrikaları**, çev. Şerif Erol, İstanbul, Sabah Yayınları, 1996

IRMAK, Sadi, **Milli Mücadele'de Atatürk'ün Çevresi İlk Mücahitler**, İstanbul, Genç Yayıncılık, 1986

JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşıyla İlgili İngiliz Belgeleri**, 3.cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 2001

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998

KARASLAN, Halis, **Milli Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyetler ve Propagandaların Rolü**, Ankara, 2004

KARACA, Hasan, Mehmet Koç, **Beyşehirli Gazilerin Milli Mücadele Hatıraları**, Konya, 2000

KİLİ, Suna, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1988

KİNGROSS, Lord, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, çev. Necdet Sander, İstanbul, Altın Kitabevi, 1994

KODOMAN, Bayram, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası**, Orkun Yayınevi, İstanbul, 1983

KÖKEN, İbrahim, **Aşiretler Kitabı**, Afyon, Şefkat Kitapevi, 2005

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Ankara, Turhan Kitapevi, 1986

KUTAY, Tahir Cemal, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, 1974

MERDANOĞLU, Hüsnü, **Ulusal Kurtuluş Süreci ve Kuvay-i Milliye**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2006

Milli Kütüphane, **Vilayetlerimiz: Konya**, İstanbul, 1932

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, **Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1988

NADİ, Yunus, **Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyandar**, İstanbul, Sel Yayınları, 1955

OZANKAYA, Özer, **Cumhuriyet Çınarı**, Ankara, Ordem Matbaası, 1999

ÖNDER, Mehmet, **Milli Mücadelede Konya Delibaş Hadisesi**, Konya, 1953

ÖZALP, Kazım, **Milli Mücadele**,1.cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971

ÖZDEMİR, Hikmet, **Tekâlif-i Milliye**, İstanbul, Yenigün Yayınları, 2001

ÖZTOPRAK, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989

....., **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1981

REFİK, Ahmet, **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1930

SAKALLI, Bayram, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**, İstanbul, İz Yayınları, 1997

SARIBAY, Selim, **İstiklal Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce-Aydın**, Aydın, 1943

SARISAMAN, Sadık, **Birinci Dünya Savaşında Türk Cephelelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1999

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1987

SHERRİLL, Charles N., **Mustafa Kemal**, 1. cilt, İstanbul, Yenigün Yayınları, 1999

SONYEL, Salahi R., **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995

....., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, 1. cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, **Yok Edilmek İstenen Millet**, Ankara, Yenigün Yayınları, 2001

ŞEHİTOĞLU, Süreyya Hami, **Milli Mücadele'de Zile Ayaklanması**, Ankara, 1983

ŞİMŞİR, Bilal N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, 1. cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971

TAŞ, Necati Fahri, **Milli Mücadele Döneminde Yozgat**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1997

TOLON, Ahmet Hurşit, **Sevr'e Giden Yol**, İstanbul, Günel Yayıncılık, 2005

TOPLU, Abdülhadi, **Tarih içinde Anadolu Sakinleri ve İsyancılar-Ayaklanmalar**, Ankara, Ocak Yayınları, 1996

TUNÇAY, Mete, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir ve diğerleri, **Türkiye Tarihi**, 4. cilt, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002

TURAN, Mustafa, Mustafa Ekincikli, Şennur Şenel ve diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, 2006

TURAN, Refik, Mustafa Safran, Semih Yalçın ve diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ankara, Siyasal Yayınevi, 1999

TÜFEKÇİ, Gürbüz D., **Atatürk'ün Düşünce Yapısı**, Ankara, Olgaç Matbaacılık, 1986

TÜRKAY, Cevdet, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatlar**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Etnik Sosyoloji**, İstanbul, Timaş Yayınları, 1997

Türkiye ve Almanya'da Yerel Gazetecilik, Antalya, Konrad Adenover Vakfı Yayınları, 1999

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1995

ULAŞAN, Ahmet, **Milli Mücadele'de Moral Gücümüz**, Ankara, 1986

YALÇIN, Durmuş, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut ve diğerleri, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, 1. cilt, Ankara, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004

YALÇIN, Nevzat, **Türkiye'de Nüfusun Yapısı ve Tarihi Gelişimi**, İstanbul, 2001

YALÇIN, E. Semih, **Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti**, Ankara, Berikan Yayınları, 2000

....., **“Seksen Yıllık Cumhuriyetin Kimlik Meselesi”**, 2023
Dergisi, sayı 30, Ankara, 2003

YAMAN, Ahmet Emin, **Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi**, Ankara,
Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993

....., **Kurtuluş Savaşında Anadolu Ekonomisi**, Ankara
1998

YAMANER, Şerafettin, **Sevr ve Lozan**, İstanbul, Harp Akademileri
Basımevi,1999

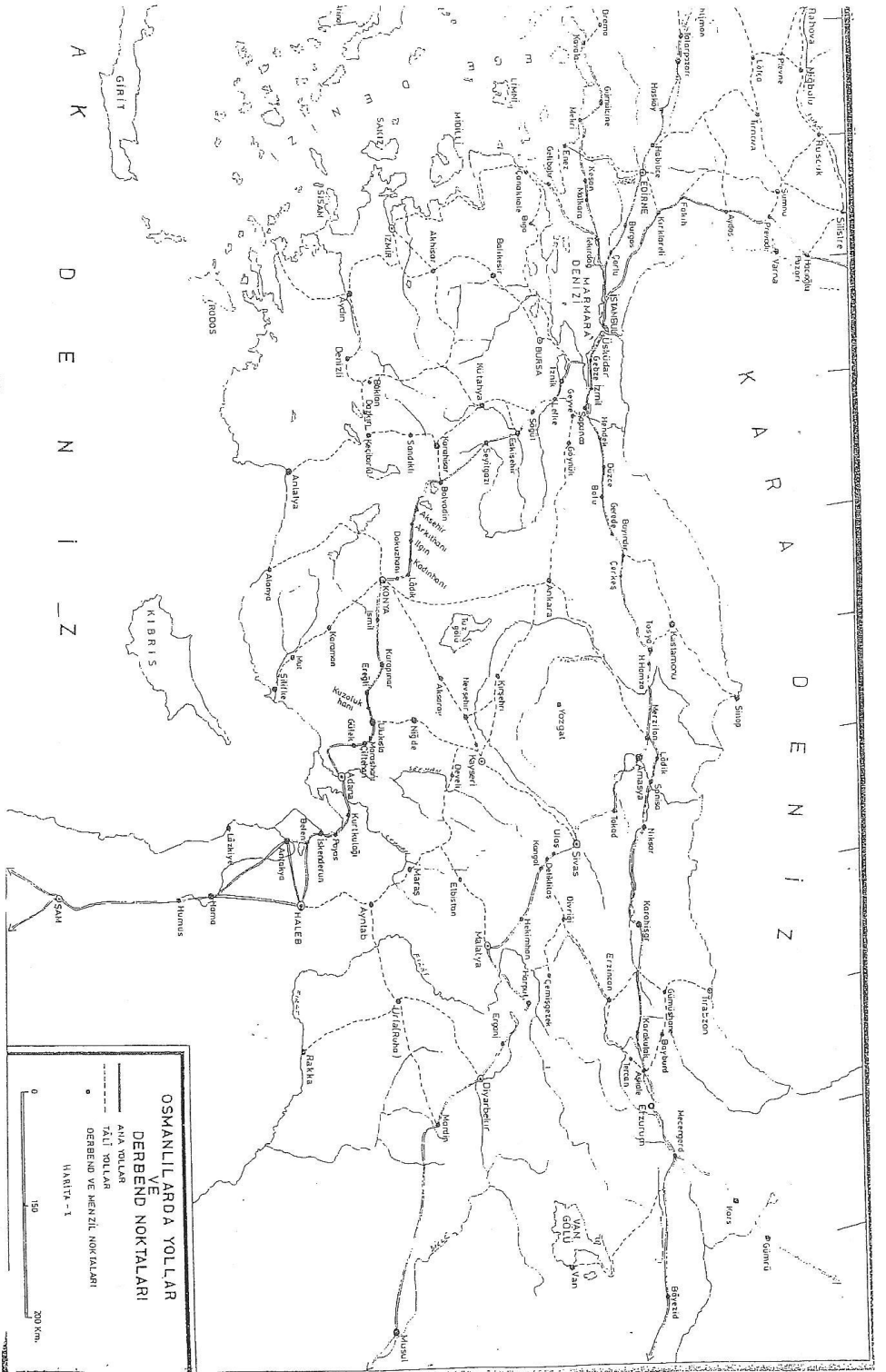
YAZMAN, M. Şevki, **Anadolu'nun İşgali**, İstanbul, Kamer Yayınları, 1999

YILMAZ, Mustafa vd., **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal
Kitabevi, Ankara, 1998

YILMAZ, Orhan, **Zile İsyanı**, Zile, Zile Belediyesi Yayınları, 2005

YILMAZ, Veli, **Anadolu'da Türk Varlığı ve Güneydoğu Olayları**, İstanbul,
Harp Akademileri Yayınevi, 1993

Yozgat Ticaret ve Sanayi Odası, **Yozgat Ticaret ve Sanayii**, Yozgat, Yozgat
Vilayet Matbaası, 1933

EK 1: ANADOLU'DAKI YOLLAR VE DERBEND NOKTALARI

(Yusuif HALAÇOĞLU, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988)

EK 2:KASTAMONU VALİLİĞİ ÖNÜNDEKİ ŞERİFE BACI ANITI

ویرانکاره ای دشمنان استرداد ابلهمن، سقاریه تا 45 كيلو مترو غربنه قدر دشمنی تعقیب ایتمکده بولمشدن

هفته مان بوزك عسكرك نك سونكولرندن نور توبان ایستنه دشمن اردونه اتالی رستنده آمان ویر یلمش و مهم قوتلری سقاریه شرتده ایجا اولمشلیر. مصطفی کمال پاشا و بیگدره «مدرو ملیرن اولمشنه مناصرا بیایدنه آناوه پاشا غدرنه پاشنه قایلرین بقدره»

سقاریه بحار باسی
شیرسی مقصد و عقیق
پاشا تک ملت شیرانی
قوت کتین قوتی کرش قوتونه
از قوتلر ایلیلی و شانتقینی

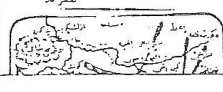

مطلوب دشمنی
هلهو ایجا ایتک ایچوره
سوزنی سقاریه تک

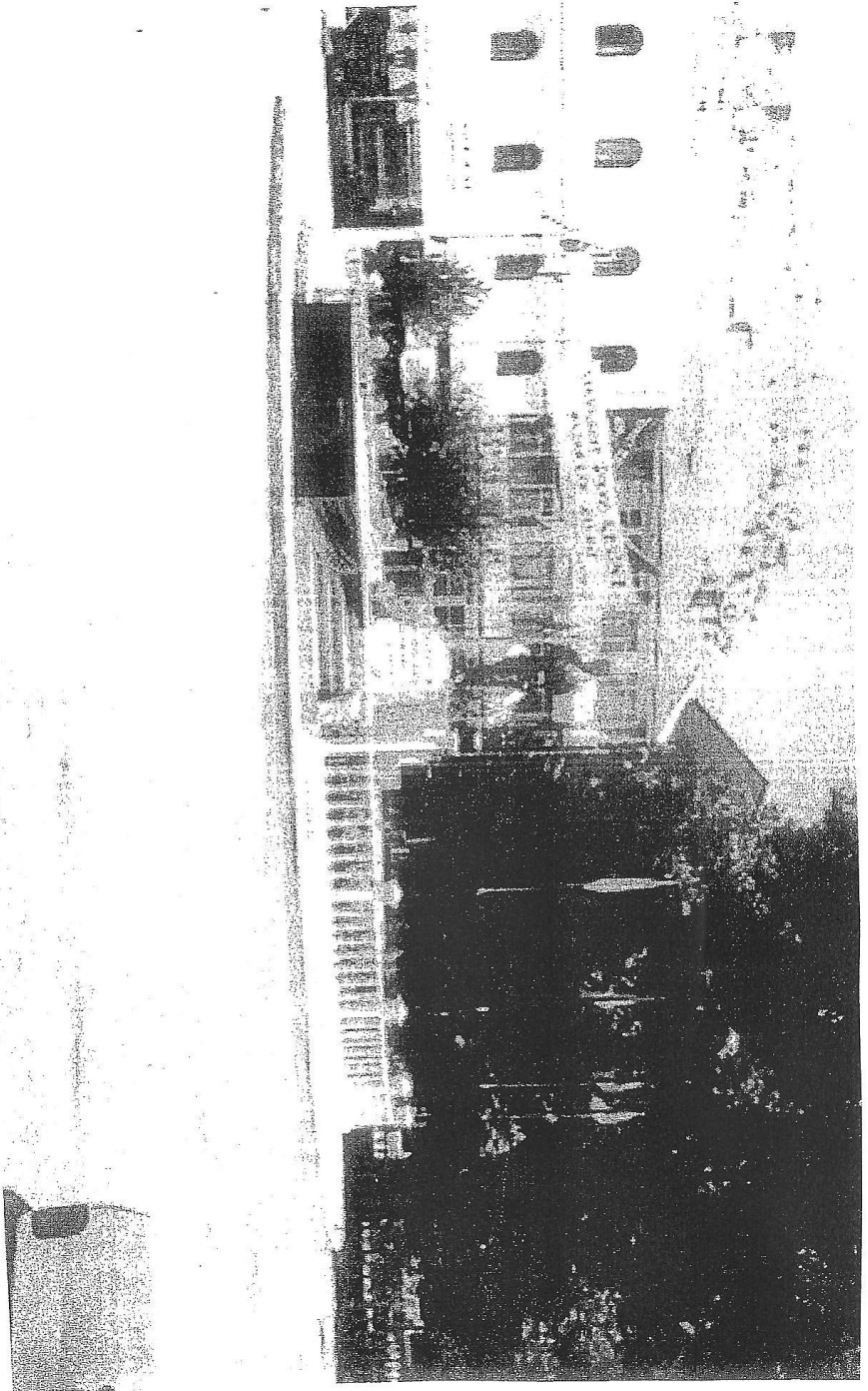
15 Eylül 1921...
مصطفی کمال پاشا تک ملت شیرانی
سقاریه بحار باسی...
شیرسی مقصد و عقیق...
پاشا تک ملت شیرانی...
قوت کتین قوتی کرش قوتونه...
از قوتلر ایلیلی و شانتقینی...

15 Eylül 1921...
مصطفی کمال پاشا تک ملت شیرانی...
سقاریه بحار باسی...
شیرسی مقصد و عقیق...
پاشا تک ملت شیرانی...
قوت کتین قوتی کرش قوتونه...
از قوتلر ایلیلی و شانتقینی...

15 Eylül 1921...
مصطفی کمال پاشا تک ملت شیرانی...
سقاریه بحار باسی...
شیرسی مقصد و عقیق...
پاشا تک ملت شیرانی...
قوت کتین قوتی کرش قوتونه...
از قوتلر ایلیلی و شانتقینی...

ویرانکاره ای دشمنان استرداد ابلهمن، سقاریه تا 45 كيلو مترو غربنه قدر دشمنی تعقیب ایتمکده بولمشدن

EK 4:BOZKIR CUMHURİYET MEYDANI

İMZA VEYA TATSUK MÜHÜRÜ ÖRNEĞİ

İmza veya tatsuk tasdik eden
resmî nitelik taşıyan
M. O. Zircan
Reyşehir Çukurkenti

Zeki COĞULU
Şef

Örnek : 1748 - 26.000 Adı. 1968

TÜRKİYE CUMHURİYETİ EMEKİ SANDIĞINCA
BAĞLANAN VATANI HİZMET AYLIĞI İÇİN VERİLEN
ÖZEL BELGE

Mustafa Çukurkenti

AYLIĞIN SIRA SİYİSİ	
Genel	Özel
1062	1000000
YÖNETİM KURULU KARARI	
Tarih	Sıra
26.07.68	2907

AYLIK KAZANIMININ

Adı ve Soyadı: Mustafa Çukurkenti
Doğum Tarihi ve Yeri: 26.07.1907

Evlilik Durumu: Evli
Baba Adı: Mustafa
Yaşta No: 2907

BAĞLANAN AYLIĞIN DAKİKATLARI BİRLİKTE

Bağlama Tarihi: 1-3-1968
Yatma: Üç Yüz Liradır.

Türkiye Cumhuriyeti
Emekli Sandığı

BAĞLANAN AYLIK ÜZERİNDE YAPILAN DÜZİŞLER

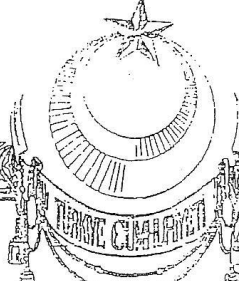
Kurum No: 1968
Tarih: 26-7-1968

Maddesi: Nulli in solidum et in partem...
Maddesi: Nulli in solidum et in partem...
Maddesi: Nulli in solidum et in partem...

1- Aynı maddede belirtilen...
2- Aynı maddede belirtilen...
3- Aynı maddede belirtilen...

Bu belge emekli sandığı tarafından hazırlanmış ve geçerlidir.

EK 5:MEHMET BAŞ VE MUSTAFA ÇUKURKENTLİNİN FOTOĞRAFLARI,
MUSTAFA ÇUKURKENTLİYE AIT BELGE

T.C. İSTİKLAL MADALYASI BERATI

Numara
806208

Aşağıda kimliği yazılı bulunan ve 30-Eylül-1926 tarih ve 869
numaralı İstiklal Madalyası Kanununa tabii olan İstiklal Gazisi vazife
alan İbrahim Oğ. Ali Hilmi KOÇ'un, birinci sınıf İstiklal Madalyası
ile taltif edildiği 1 EKİM 1969 tarihinde tahsis edilmiştir.

MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI NAMI İLE
Madalya Ş.Md.Yrd.Bnb.: M. BOYLU *Alm.*

Sosyal İş.Ş.Md.Kur.Alb.: İ. KUTLU *Alm.* PERSONEL DAİRESİ BAŞKANI

Yatması: 139.A.2.Tb.5.B1.

Cinsiyeti: Er

Adı: Ali Hilmi KOÇ

Federasyon Adı: İbrahim

Doğum tarihi: 1316

Sicil veya Kayıt No: - - - -

EK 6:HİLMİ KOÇ'UN İSTİKLAL MADALYASI BERATI

١٥٨

٥٠

Defter-i Arşınlar Genel Müdürlüğü
Cemalpaşa, Angut

سید کاظمی پاشا

بسم الله الرحمن الرحيم
بناں پاشا کا حادثہ عصیان ہندوستان میں جو کہ اورنگ زیب عالمگیر کے
تیمار لیا گیا ایک اور دور کی تاریخ ہے کہیں کہیں اسے سو فیصد
ساعتی اور کامیابی سے کیا گیا ہے جس سے ہندوستان میں جو کہ
ہوئی ہے وہاں پر کیا گیا ہے اور اس کے نتیجے میں اس کی
ہیئت و حقیقت کے تقصیرات کا کوئی لکھنا تا خود کہتے ہیں اور
ہے ہندوستان

ہوئے متعلقہ میں
اورنگ زیب عالمگیر
اورنگ زیب عالمگیر
اورنگ زیب عالمگیر
اورنگ زیب عالمگیر

علاء الدین

معاندان
معارف

Tarih: 5.10.1920, Dosya: 90-19, Fon Kodu: 30-18.1.1, Yer No: 1.13-13

EK 7:BEYPAZARI OLAYLARINDA SIGINMA DURUMUNDA KALANLARIN KANUNI
KOĞUŞTURMALARININ ERTELENMESİ VE TAHLİYELERİ

I have the honour to be,
My Lord,
Your Lordship's obedient Servant,

(Signed) A. CALTHORPE
HIGH COMMISSIONER

F.O. 371/4158/105780

ENCLOSURE 1 IN No. 12

*General Sir G. F. Milne to Vice-Admiral Sir A. Calthorpe
No. 2097/33 I.*

CONSTANTINOPLE, 30 June, 1919

Your Excellency,

I have the honour to inform you that, from reports I have received, there appears to be a serious movement in the districts of Sivas and Konia with a view to the formation of armed bands, and to action against the interests of the Allies. This movement appears to be directed by agents of the C. U. P., and aims at action independent of the Ottoman Government. So far the movement appears to be confined to propaganda.

The principal instigators of the movement are General MUSTAPHA KEMAL Pasha at SIVAS, and General DJEMAL PASHA at KONIA. Both these officers were appointed Inspectors of Army groups.

On the 6th June I requested the Ottoman Minister of War to remove General MUSTAPHA KEMAL from his appointment. The order was despatched by the Ottoman Minister of War on the 8th June, but so far this officer has not complied with the order.

Owing to the importance of checking this movement before it develops further, I should like you to approach the Ottoman Government with a view to the above-mentioned officers being recalled forthwith to CONSTANTINOPLE.

I have the honour to be
Your Excellency's obedient Servant,

(Sgd) G. F. MILNE
GENERAL

Commanding-in-Chief,
Army of the Black Sea.

FO.371/4158/105780

۴۴۷

مسئول سرکلک ییلیده

قوانین

Devlet Aşıvlari Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Aşivisi

AŞ

قونیه هادیرتسی مفضله اجهانلیقلار اولاد حقیقه . کل تا عین هاوی بو قانده اسیز ایورده عدلده اکر کورته سنه اولاد
 بیضن سیون اولارین و این کده مفضله بیونک تسمیسی یقده حقیقه . توضیقه . اجرائقه قنده بوته نکلان
 حقیقه . سیون . ایله توضح اولان رده اکر کوره مفضله ایجا فنانه اولان رده اکر ایونک بقده معنی تا ایونک یارایدیله
 با تکره فقیم و اسای اجرایدیلدیلدی ۲۱۱۰ ۱۷۱۱۰ ناتیجه لی ایتیا مده قاندا کر اولدی .

۴

۲۱۱۰ ۱۷۱۱۰

اجرایدیلدی بیسی

مفضله اولدی

عبدیه

عبدیه کیم

قنا چیلدی

عبدیه

ناتورلیک

ایقن اولدی

ایکانه

سگمالدی

سگمالدی

دلاغه ایونک

EK 11:KONYA İSYANIYA İLGİLİ İNCELEME RAPORUNUN BİRLEŞTİRİLMESİYLE İLGİLİ EVRAK

Tarih: 15.6.1921, Dosya:90-10, Fon Kodu: 30..18.1..1., Yer No: 3.24..18.

1741
1831

Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

1898
1899
1897
1896
1895
1894
1893
1892
1891
1890
1889
1888
1887
1886
1885
1884
1883
1882
1881
1880
1879
1878
1877
1876
1875
1874
1873
1872
1871
1870
1869
1868
1867
1866
1865
1864
1863
1862
1861
1860
1859
1858
1857
1856
1855
1854
1853
1852
1851
1850
1849
1848
1847
1846
1845
1844
1843
1842
1841
1840
1839
1838
1837
1836
1835
1834
1833
1832
1831

1898
1899
1897
1896
1895
1894
1893
1892
1891
1890
1889
1888
1887
1886
1885
1884
1883
1882
1881
1880
1879
1878
1877
1876
1875
1874
1873
1872
1871
1870
1869
1868
1867
1866
1865
1864
1863
1862
1861
1860
1859
1858
1857
1856
1855
1854
1853
1852
1851
1850
1849
1848
1847
1846
1845
1844
1843
1842
1841
1840
1839
1838
1837
1836
1835
1834
1833
1832
1831

1898
1899
1897
1896
1895
1894
1893
1892
1891
1890
1889
1888
1887
1886
1885
1884
1883
1882
1881
1880
1879
1878
1877
1876
1875
1874
1873
1872
1871
1870
1869
1868
1867
1866
1865
1864
1863
1862
1861
1860
1859
1858
1857
1856
1855
1854
1853
1852
1851
1850
1849
1848
1847
1846
1845
1844
1843
1842
1841
1840
1839
1838
1837
1836
1835
1834
1833
1832
1831

EK 12: MUSTAFA ASIM'IN TÜRK UYRUĞUNDAN ÇIKARILMASI

P. C.
BAŞBAKANLIK
ŞEHİRCİLİK VE TARİHİ MİRAS BAKANLIĞI

14/1

یونان قلمنت مجلسی

اتحادیه ملیون

اصغر سردری
۵۱۹۲

ایوان دیناری قلمنت

۱۴۷۷ نا - ۱۹۹۹ نورو ندره عیدانه جوابد
معلومات بده نك بابه تا سینه دري خلف عصاره اوردون
بونه نفعانده قید ویشی دویسه نك قهریده بولمخده قووق
مده دنگه عفا وینغریجه نغض واره ایلیج اولانده عصاره
نغله اولدره وکانه عاقیده بولمکه دویسه دویکی معلومات
یک نغض بولمخ و خلف عصاره ده قووق ایده حاد وفاق عصاره نك
صوره دوقی و ساری عصاره قلمنت ایله معلومات
نقا نغض ایله ده بولمخده ایله دویسه قووق بولمخ
دقا و اق معلومات ایستمالی عصاره بولمخ مودده

ولید ویکلی

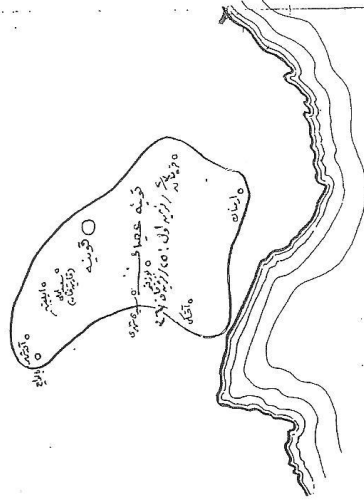
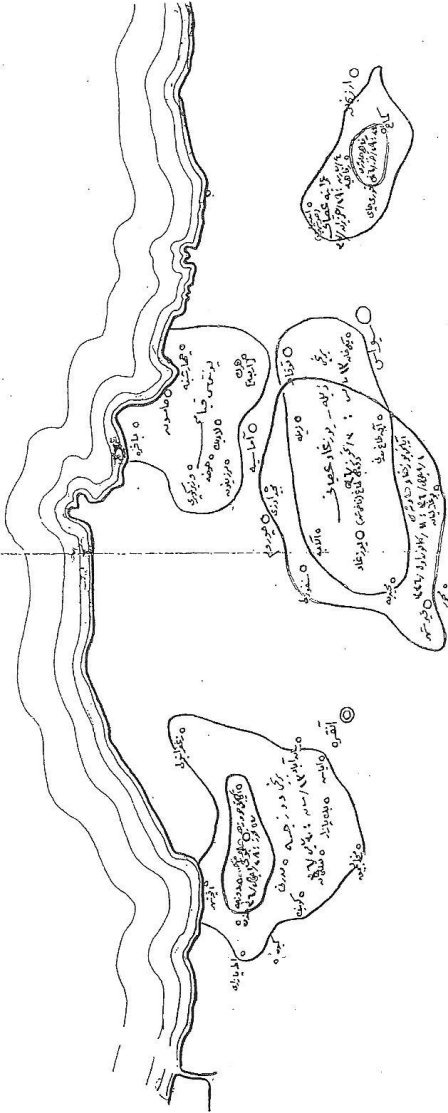
۱۴۱ - ۱۰ - ۲۷

ولید ویکلی

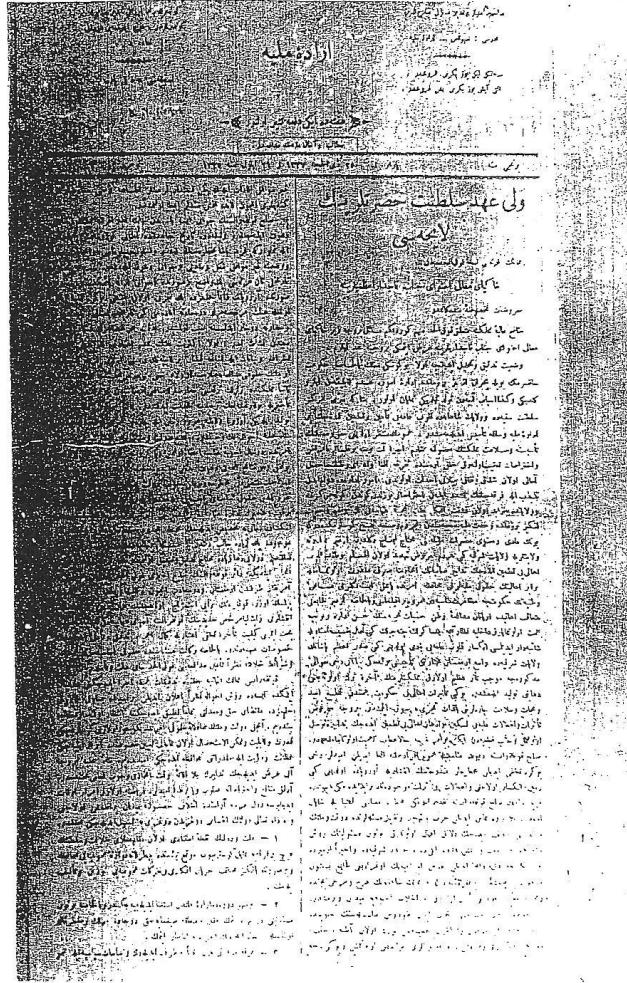
Tarih: 13.10.1921, Dosya:90A6, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 104.676..6.

EK 14: MİLLİ HÜKÜMETE KARŞI YAPILAN İSYANLAR HAKKINDA GENEL BİR RAPOR VE HARİTA

14/2

1030 10

EK 16:21 EYLÜL 1919 TARİHLİ İRADE-İ MİLLİYE GAZETESİ

ÖZET

[ARI, Volkan], [1919-1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'da Çıkan İsyanların Siyasi, Sosyal ve İktisadi Sebepleri ve Değerlendirilmesi], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2009]

Çalışmamızda, Türkiye'nin kaderinde önemli rol oynayan bir noktada bulunan Orta Anadolu topraklarında meydana gelen isyanları, Milli Mücadele dönemi dâhilinde inceledik. İki bölüm halinde düzenlediğimiz tezimizin birinci bölümünde; 1919-1938 Yılları Arasında Orta Anadolu'da Çıkan İsyanların Siyasi, Sosyal Ve İktisadi Sebepleri hakkında ayrıntılandırma yapıldı. Burada siyasi, sosyal ve ekonomik yapı çeşitli yönleriyle incelendi.

İkinci bölümde, 1919–1938 Döneminde Orta Anadolu'da Çıkan İsyanlar, başlığı altında, tezimizin ana mihverini oluşturan kısım hakkında bilgi verdik ve bu kısımda Anadolu basınını da isyanlar dâhilinde değerlendirdik.

Böylece, Orta Anadolu'da Milli Mücadele döneminde ortaya çıkan isyanlar, çeşitli yönlerden değerlendirilmiş ve bu değerlendirme, eklerle desteklenmiştir.

Anahtar sözcükler: İsyan, Anlaşma, Sosyal Yapı, İktisadi Yapı, Basın

ABSTRACT

[ARI, Volkan], [The political, social and economical reasons and assessment of the mutinies which appear between 1919–1938 in the Middle Anatolia], [Master's Thesis], Ankara, [2009]

In our research, we examined the mutinies that appear in the Middle Anatolia, which play an important role in Turkey's destiny, within the national contestation period. We prepared research in two sections

At the first section, we made detailing about the political, social and economical conditions in the Middle Anatolia mutinies' period which appear between 1919-1938 years.

At second section, we gave the information of the main part of our thesis in the title of general view to the Middle Anatolia mutinies which appear between 1919-1938 years.

In this way, the mutinies in the national contestation period in the Middle Anatolia are considered from different ways and this assessment has also been supported with the attachments.

Keywords: Mutiny, Agreement, Social structure, Economical structure,
Press